פתח תקוה
PETACH TIKVA

המרכז העירוני להנצחה, תיעוד, חקר ולמידת השואה בפתח תקוה

עיריית פתח-תקוה
מינהל התרבות-אגף התרבות

רחובות פתח תקוה מספרים על השואה

בעריכת
חיים מייטליס אבי ריכטר

רחובות מעידים

רחובות פתח תקווה
מספרים על השואה

הוצאת
עיריית פתח- תקווה

המרכז העירוני לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה
מנהל התרבות- אגף התרבות
http://www.yad.org.il/petah-tikva
המרכז העירוני לחקר תיעוד והנצחת השואה עיריית פתח תקווה
.03-9113669

מהדורה שנייה
אייר תשע"ז- מאי 2017

תוכן עניינים

דברים מאת ראש העיר, מר איציק ברוורמן 3
דברים מאת סגן ראש העיר וראש מנהל התרבות עו"ד איתי שונשיין 4
דברים מאת משה פלדמר יו"ר המרכז העירוני לתיעוד לחקר ולהנצחת השואה..... 5
דברים מאת דרורית גור אריה ואריה ימיני 6
"מבוא השלישי אשר בבית ה' " (ירמיהו ל"ח י"ד) 7
דברי מנהלי בתי הספר..... 9
בית ספר תיכון עירוני ע"ש "אחד – העם" 9
בית - ספר תיכון עירוני ע"ש גולדה מאיר 10
אולפנית "ישורון" בית חינוך שש שנתי פתח – תקווה 11
מסלול "הגבורה וההתנגדות בשואה" ברחובות מעידים בפתח תקווה..... 12
הרחובות : 13
מרדכי אנילביץ 13
בן יעקב צבי 15
ברדיצ'ב אבא 16
גולדשטיין פרץ..... 17
גורדון מרדכי יחיאל . הרב 18
גרונינגר פאול 20
גרוסמן חייקה 21
גרינשפן 22
דנמרק..... 24
דרנגר טובה ושמשון 26
הולצברג שמחה 28
החי"ל- חטיבה יהודית לוחמת..... 29
המעפילים..... 31
הפרטיזנים..... 32
הצנחנים 35
התשעים ושלוש 36
וולנברג ראול גוסטב..... 38
חכמי לובלין 42
ילדי טהרן..... 44
ילדי טרנסניסטריה 45
ילדי מרישין 47
יציאת אירופה..... 48
לובטקין צביה 49
לוחמי הגטו..... 51
כיכר משה בלושטיין..... 53
סטרומה 54
סנש חנה 56
סרני חיים אנצו 58
פרנק אנה..... 59
פרנקפורטר דוד 61
צוקרמן יצחק (אנטק)..... 63
קדושי פרהוד..... 65
קהילת מישקולץ..... 67
קהילת פינסק 69
קהילת פראג 73
קהילת רובנה 74
קורצ'אק יאנוש 76
רייס רפאל 78
רייק חביבה..... 79
רינגלבלום עמנואל 81
סוף דבר..... 83

דברים מאת ראש העיר, מר איציק ברוורמן

תושבים יקרים,

העיר פתח תקוה עוסקת מזה שנים רבות בהנצחת זכר מאורעות השואה, בבחינת מילוי הציווי "לזכור ולא לשכוח". זוהי חובתנו וזוהי זכותנו, כלפי הנספים וכלפי הדורות הבאים.
המרכז העירוני לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה לקח על עצמו שליחות של עבר ושל עתיד. המרכז הוקם במטרה להנציח את זוועות העבר, להזכיר לכל כי השואה היא חלק ממורשת העם היהודי וגורם מכונן בעיצוב דמותו, וכן לתמוך בניצולי השואה ששרדו וחיים בקרבנו.
במהלך השנים האחרונות הקמנו בעיר את "קפה אירופה" לניצולי שואה ובני זוגם, קיימנו בבתים רבים ברחבי העיר את פרויקט "זיכרון בסלון" בו ניצולי שואה סיפרו את סיפור הישרדותם, אנו מקיימים מידיי שנה טקס ייחודי ומרגש - "נצר אחרון" בו נֵאמר קדיש לזכרם של כל הנספים שלא נותר מי שיאמר קדיש לזכרם, קיימנו סדנת כתיבה לבני הדור השני, ולאחרונה יזמנו את פרויקט "רחובות מעידים" - מסלולי הליכה ברחובות הקרויים על שמם של אירועים מרכזיים שאירעו בשואה או על שם נספים.
אני מזמין את כולכם להביט בשמות הרחובות, לברר מה מסתתר מאחורי השם ולהצטרף אלינו לסיור באחד מהמסלולים של "רחובות מעידים", בהם נצעד ברחובות בעלי משמעות והקשר למאורעות השואה ונשמע את הסיפור המסתתר מאחורי השם.
יישר כוח לכל העושים במלאכה לאורך כל השנה, לחבר המועצה משה פלדמר יו"ר המרכז העירוני לתיעוד, חקר והנצחת השואה, שמנהל את המרכז ברגישות ובמסירות. לסגני עו"ד איתי שונשיין ראש מינהל התרבות, לדרורית גור אריה מנהלת מינהל התרבות, לאריה ימיני מנהל אגף התרבות, וכמובן לצוות המרכז העירוני לתיעוד, חקר והנצחת השואה בניהולה של מיכל אשר.

בברכה,
איציק ברוורמן
ראש העיר

דברים מאת סגן ראש העיר וראש מנהל התרבות עו"ד איתי שונשיין

המרכז העירוני, להנצחה, תיעוד, חקר ולמידת השואה פועל מזה שנים במסגרת מינהל התרבות - אגף התרבות.
עם הקמתו, הציב לעצמו המרכז העירוני מספר מטרות הכוללות: תיעוד עדויות ניצולי שואה תושבי פתח-תקוה, בניית מרכז למפגש והתכנסות אשר ישמש את ניצולי השואה ואת ארגוני הקהילות שחרבו בשואה הפועלים להנצחת זכרם, הגברת המודעות לשואה בקרב הציבור בכלל והדור הצעיר בפרט, וחשיפתם לגבורה שהביאה לתקומת עם ישראל לאחר השמדתם של שישה מיליון יהודים. במהלך הקדנציה האחרונה בתמיכתו של ראש העיר, איציק ברוורמן, הורחבה פעילות המרכז ונוספו מספר תחומי עיסוק ואירועים, ביניהם: ארגון כנס הסברה שנתי הנותן הדרכה לניצולי שואה בנוגע למיצוי זכויותיהם מול המוסדות השונים, הפיכת אירוע יום הקדיש הכללי למסורת עירונית, קיום אירועים להנצחת קהילות יהודי אירופה ועריכת טקסי בר ובת מצווה בכותל לניצולי שואה תושבי העיר אשר לא זכו לכך.
כמו כן, המרכז גם פועל מול ועדת השמות העירונית שהוסמכה לקבל החלטות לגבי הנצחת אישים, מוסדות, אירועים היסטוריים וכו' באמצעות קריאת רחובות, מוסדות ואתרים עירוניים על שמם, לצורך מתן ביטוי להנצחת השואה גם בדרך זו. עיריית פתח-תקוה לדורותיה ראתה חשיבות עצומה בהנצחת השואה בדרך של קריאת שמות לרחובות, תוך מתן יד ושם לאישים ולאירועים הקשים שחווה עם ישראל בתקופת השואה.
חוברת זו המונחת לפניכם מהווה מהדורה שנייה של חוברת שהופקה בשנת 2010, באמצעות עבודה מאומצת שהשקיעו עורכיו חיים מייטליס ואבי ריכטר, תוך התבססות על טקסטים אותם כתבו תלמידי תיכון גולדה, תיכון אחד העם ואולפנת ישורון, שבמסגרת תהליך חינוכי ולימודי ביצעו עבודות מחקר על כ – 40 שמות שהונצחו ברחובות העיר. במהדורה זו פרושים לפניכם לא רק הסברים מפורטים אודות הסיפורים העומדים מאחורי שמות רחובות העיר הנוגעים לתקופת השואה, אלא גם התווספו טקסטים העוסקים במונומנטים, אתרי הנצחה, ובפרטים אודות מסלול "הגבורה וההתנגדות בשואה" העובר ברחובות הפרטיזנים, ראול וולנברג ולוחמי הגטו.
אני מודה לכל העוסקים במלאכה אשר טרחו על הפקת מהדורה זו. כולי תקווה כי חוברת זו תשמש בידיכם ככלי עזר במסגרת לימוד וחקר השואה.

בברכה,

עו"ד איתי שונשיין

סגן ראש העיר

וראש מינהל תרבות

דברים מאת משה פלדמר יו"ר המרכז העירוני לתיעוד לחקר ולהנצחת השואה

תלמידים יקרים.תושבים נכבדים.

המרכז העירוני לתיעוד חקר והנצחת השואה הוקם לפני כ 12 שנים. מאז הקמתו פועל המרכז מול שורדי השואה תושבי העיר במטרה להנציח את סיפורם האישי לדורות הבאים ,בארגון אירועים מיוחדים עבורם כגון שמחת בר/בת מצווה ,סיורים ועוד.לצד זה פועל המרכז במטרה לשמר את זיכרון השואה בקרב הדור הצעיר.לשם כך מקיים המרכז סדנאות כתיבה לבני הדור השני והשלישי,ארגון עצרות זיכרון ביום עשרה בטבת, ביום השואה הבינלאומי וביום הזיכרון לשואה ולגבורה ,הפעלת בני הנוער לתיעוד והנצחה ועוד.

בשנה האחרונה אף הפעלנו לראשונה חידון עירוני לזיכרון השואה בקרב תלמידי התיכונים בעיר.
לצד זה פועל המרכז להנצחת זכרם של חללי "נצר אחרון" ואמירת קדיש ויזכור.

פעילויות אילו נועדו לשמר את זיכרון השואה והנחלתו לדורות הבאים. לאסון השואה משמעות רבה בדורנו. עלינו לפעול כי גם בעוד עשרות שנים מאורעות אילו לא ישכחו.עלינו לפעול אל מול השורדים לשמור עליהם ולזכור כי שעון החול הולך ואוזל ומכאן המרכז העירוני לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה שם לו למטרה מרכזית לתעד ולהנציח לדורות הבאים את סיפוריהם של ניצולי השואה תושבי העיר. איסוף סיפוריהם של ניצולי השואה הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר בשימור הזיכרון ובהנחלתו לדורות הבאים.
אני רואה בפעילויות המרכז נדבך חשוב לחיזוק הקשר בין דור הניצולים ובני הנוער כיעד חינוכי חשוב ביותר למען השתתת הזיכרון הלאומי והקולקטיבי ורואה חשיבות בציווי "לזכור ולא לשכוח".
ספר זה רחובות מעידים הינו התחלתו של מיזם חינוכי ומהווה את אחד האמצעים לשילוב בני הנוער בחקר ובלימוד. בעיר פתח תקווה כארבעים רחובות הקרויים על שם אישים וקהילות שנספו בשואה.אילו נלמדו ונחקרו על ידי תלמידי בתי ספר בתיכונים גולדה,אחד העם ואולפנית ישורון אשר נרתמו למפעל זה.
מתוך הנלמד והנכתב הופק ספר זה .

הקורא את הכתוב בספר זה, מבין ולומד מה עומד מאחורי שמות רחובות אילו.
פרויקט רחובות מעידים עולה מדרגה ובימים אילו מוצבים בהם מונומנטים ייחודיים המאפשרים גם לעוברים ושבים לזכור את זכר השואה, ובנוסף נבנו מסלולי סיור ולמידה למעוניינים להעמיק בכך.

תודה לד"ר חיים מיטליס ואבי ריכטר שטרחו ועמלו על עריכת הספר.
תודה מיוחדת לאריה ימיני מנהל אגף התרבות ולמיכל אשר המנהלת בפועל את המרכז על כל העשייה שנעשית כל השנה למען מטרה זו.

בברכה,

משה פלדמר
חבר מועצת העיר
ויו"ר המרכז העירוני
לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה

דברים מאת דרורית גור אריה ואריה ימיני

תושבים ותלמידים יקרים,

זיכרון השואה הינו חלק בלתי נפרד מהעם היהודי. השואה שעברה עלינו, אך לפני עשרות בודדות של שנים, נצרבה, תרתי משמע, בנפשם של ניצולי השואה שהיו שם, אך נצרבה גם בנפשם ובתודעתם של היהודים כולם, גם אם לא היו שם או לא נפגעו ממנה באופן ישיר, בזכות עדויות הניצולים ועדויות אחרות.
אולם, שימור הזיכרון, במיוחד לנוכח גילם המתקדם של ניצולי השואה שעוד נותרו בחיים ויכולים להעיד ממקור ראשון על מה שהיה שם, הפך להיות תפקידנו למען דור העתיד שכבר לא ישמע עדויות בלתי אמצעיות.
בשואה איבדנו לא רק את הקורבנות, אלא את ההמשכיות שלהם, את הכישרונות שלהם ואת כול מה שיכלו לתרום לאנושות ולעולם לולא נרצחו בשואה, ולכן להמשיך ולזכור אותם הינו הדבר החשוב ביותר שאנו יכולים לעשות למענם.
לפרויקט "רחובות מעידים" – בו מספרים על השואה דרך שמות הרחובות הקשורים אליה, צורפו השנה גם מונומנטים פיסוליים, שיהוו מסלול ברחבי העיר שייתן עוד פן להבנת הסמלים והשמות הקשורים בשואה.
ארבעת המונומנטים הראשונים שהוצבו, עוסקים בגבורה שהתקיימה לצד השואה, הן על ידי יהודים שנלחמו על חייהם ועל חיי אחיהם והן על ידי חסידי אומות העולם, שסיכנו את חייהם למען עקרונות מוסר אוניברסליים ולהצלת חיי יהודים.

דרורית גור אריה
מנהלת מינהל התרבות

אריה ימיני
מנהל אגף התרבות

"מבוא השלישי אשר בבית ה' " (ירמיהו ל"ח י"ד)

"הרנינו גויים עמו, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו"(דברים ל"ב. מ"ג)
בעיצומה של שבת קודש אנו זועקים את המילים הגדולות הללו, בהן בחר אדון הנביאים לחתום את שירת חייו, שירת האזינו. דומה שמשה רבינו ראה בעיני רוחו את האסונות , את הפוגרומים, לאורך הדורות ואת השואה שפקדה את עמנו בדור הקודם. בקשתו היא בקשתנו "כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו". לנקמה פנים רבות. האחד יארוב לאותו נאצי ארור שונא ישראל ויהרוג אותו. השני ידאג להביא את הרוצחים למשפט העולם. בבחינת "הרנינו גויים עמו". השלישי יתאמץ להביא את הפושע למדינת ישראל לשופטו כאן לעיני "דור השואה". אחד אחר , יתאמץ להקים כאן בארץ ישראל מדינה חזקה ומתוקנת, צבא שאף אחד ואף מדינה לא תוכל לו. משהיא תראה בהקמת משפחה, תחת זו שנספתה, את נקמתה בצורר הנאצי יש"ו. יהיו כאלה שיגדלו ילדים וישלחו אותם לצבא ההגנה לישראל, בכך יראו את נקמתם באלו שרצו להשמידנו. כל אחד ואחת והנקמה שבחר.
עיריית פתח –תקוה בחרה לנקום בדרך משלה. היא קבעה שמות רחובות המנציחים אישים, מהם ידועים וגיבורי מלחמה ומאבק, מהם חסידי אומות העולם, בשמות הרחובות מונצחים אישי מעשה ורוח, חלקם פחות מפורסמים. מונצחות קהילות ואירועים, מפעל העפלה אשר גם לו נגיעה לשואה. כן הונצחו קבוצות ילדים אשר גם עליהם עברה כוס התרעלה. לשליחי ארץ ישראל שנחלצו לעזור, להציל ולא זכו לחזור משליחותם, הוקדשו רחובות.
בהחליטה לקבוע שמות רחובות בקשר עם השואה, ראתה לפניה עיריית פתח – תקוה שתי מטרות מרכזיות. ראשית הנצחת אישים, אירועים, קהילות ועוד למען ינון שמם לעד. שנית, יש בקריאת השמות הללו ראיה חינוכית האומרת לדורות אשר נולדו לאחר ימי הסתר פנים אלו, ראו את פעלם, ראו את גבורת נפשם, זכרו, הנציחו אותם, אמצו אותם אל ליבכם, לימדו את מעשי גבורתם כדי שאלה לא ייסופו מאתנו עד עולם.
בבואנו להכין ספר העוסק בענייני השואה , ראינו לנכון לשתף במפעל קדוש זה, כמה שיותר כותבים ופעילים. אשר על כן גמלה בליבנו החלטה לפנות לתלמידי בתי הספר התיכוניים בפתח –תקוה ולהציע להם לקבל על עצמם לרשום דברים אודות שמות הקבועים ברחובות העיר. פנייתנו במהלך שנה"ל תשס"ט אל המנהלים מר אילון נוה מנהל בית הספר התיכון ע"ש, "אחד-העם" , מר בני נמדר מנהל תיכון ע"ש "גולדה" וגב' רעות גיאת ראש אולפנית "ישורון", נענתה ברוחב לב וזכינו לשיתוף פעולה ענייני ומעשי. אכן פנייתם אל התלמידים באמצעות המורות האמונות על לימוד היסטוריה בבתי ספר הללו, נענתה בשמחה וברצון לשתף פעולה. אכן התוצרים שהתלמידים הכינו מדברים בעד עצמם. התלמידים הכינו את הדברים באופן יסודי ומקצועי.
כאן המקום להודות למנהלים, למורות דליה בן אסא מ"אחד-העם", לישראל עדני סגן המנהל ולזיוונית בס מ"גולדה" ולשרה בראון מ"ישורון", אשר עשו מאמץ רב כדי להוציא עבודה מושלמת עד כמה שניתן מתחת ידיהן. לבסוף תודה לתלמידים אשר השקיעו מזמנם וממרצם "שלא על מנת לקבל פרס", כדי להנציח את ענייני השואה, כפי שנתבקשו לעשות. שמות הכותבים רשומים בכל תחילת פרק.
בבואנו למקם את שמות הרחובות בדפי הספר, התלבטנו באשר לסדר הרחובות, היו במחשבותינו פנים לכאן ולכאן. סיבה טובה כדי לסדר באופן כזה וסיבה לא פחות טובה לסדר באופן אחר. לבסוף נפל הפור על סדר אלפביתי. אלא שגם כאן שאלנו האם לקבוע את שם הרחוב לפי שמו הפרטי או שם המשפחה של המונצח, לפי כינויו, תארו, או כל סדר אחר, כאן החלטנו להיעזר ב"מדריך עיוני מקיף" שיצא לאור על ידי עיריית פתח-תקוה בשנת ה-130 להיווסדה, בדפיו האחרונים של המדריך מובאת רשימה כוללת של כל רחובות העיר לפי סדר אלפביתי. על פי הסדר הרשום שם, קבענו את הסדר בספרנו זה.בכך התאמנו עצמנו לרשימה אשר נקבעה על ידי עיריית פתח – תקוה.
הדברים אודות כל שם רחוב הוכנו ונרשמו על ידי התלמידים. בשולי הדברים הוספנו, הבהרנו והעשרנו. כמו גם שנגענו בדברים כדי להתקינם מבחינה לשונית, תחבירית ועריכתית, כדי שהספר הזה , העוסק בקדושים, יהיה מושלם עד כמה שניתן. אנו מקווים כי ה' היה בעזרנו וסייע לנו להוציא דבר מתוקן מתחת ידינו.נשמח אם מי מבין הקוראים והמעיינים יאיר את עינינו בכל עניין שהוא. שכן "שגיאות מי יבין מנסתרות נקני" (תהילים י"ט. י"ג).
שלמי תודה לסגן ראש העיר , מר יעקב בן שמחון, ליו"ר עמותת זעק"ה מר יצחק קליין וליו"ר המרכז העירוני לזיכרון ולימוד השואה, מר משה פלדמר, שנתנו את ליבם ואת ידם כדי לסייע בהוצאת הספר. לבסוף תודות לכב' ראש העיר מר יצחק אוחיון על שראה במפעל זה חשיבות מרובה והקצה לכך משאבים כדי שנוכל להפיק את הספר על הצד היותר טוב.
לכולם תודה, לכולם ברכה.

אבי ריכטר חיים מייטליס
עורכים

דברים למהדורה השנייה

בהמשך לנאמר ב"מבוא השלישי..."(ירמיהו ל"ח י"ד) אשר נרשם עבור המהדורה קמא, הננו מקדמים בשמחה הדפסת מהדורה בתרא לספר "רחובות מעידים" אשר הודפס בראשונה ב- 3000 עותקים. אלו חולקו בין השאר אצל תלמידי פתח תקווה ובעיקר לאלה שיצאו למסעות לפולין, שיישאו אותו לשם. שיראו לרשעים הללו, הנה קם דור נוסף לאותם אלה שרציתם להשמיד. דור זה מתגורר בערי ישראל הנושאים ברחובותיהם את שמות האישיים, הקהילות והאירועים שיש להם קשר עם מוראות השואה. אם תרצו גם זה סוג של נקמה.

בע"ה מתקיימת בנו נבואות הנחמה של ירמיהו הנביא: "...ושבתי את שבותכם וקבצתי אתכם מכל הגויים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם...והשבתי אתכם אל המקום אשר הגליתי אתכם משם" (כ"ט, י"ד). ירמיהו הנביא ממשיך: .." הנני שב שבות אהלי יעקב... ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב. ויצא מהם קול תודה וקול משחקים ולא ימעטו" (ל'. י"ח- י"ט). הנביא אינו מסתפק בכך וממשיך: " עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל. עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים. עוד תטעי כרמים בהרי שומרון. נטעו נטעים וחללו (ל"א ג'-ד'). כך ממשיך ירמיהו לנבא בפסוקים ובפרקים הבאים, אשר עיון ראשוני עולה כי נבואות אלו מתגשמות ממש בשנים הללו, מאז הקמת מדינת ישראל.

הנביא מבקש: "הציבי לך ציונים שמי לך תמרורים" (ל"א, כ'). לאמור הזכירו לעצמכם באמצעות קריאת רחובות המאזכרים את השואה, כדי שזו לא תשוב עוד.

אנו מברכים את המרכז העירוני, לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה ואת המנהלת גב' מיכל אשר הפועלת ללא לאות בדרכים ופעולות רבות ומגוונות אצל בני הנוער בפתח תקווה, למען יזכרו את השואה וינציחו את מוראותיה. בד בבד עם הנצחת סיפורם האישי של שרידי השואה המתגוררים בפתח תקווה, מיכל משקיעה את רוחה ואת לבבה במלאכת קודש זו, אשר תכליתה תיעוד, חקר והנצחת השואה. על כך היא ראויה לכל הברכות והאיחולים.

ברכות ותודות למר משה פלדמר, מייסד ויו"ר המרכז העירוני לתיעוד, לחקר ולהנצחת השואה שלקח על עצמו את המשימה הקדושה להנצחת זכר השואה. נשמע ממנו לא אחת כי כבן לשרידי שואה הוא רואה במוסד זה תשובה הולמת לרוצחים יש"ו. ויותר מכך, מענה לשרידים אשר סיפורם יונצח. פעולות המרכז עונות על הצורך להגיע אל הנוער בדרכים נוספות על אלו הנהוגות במערכת החינוך הסדירה. הנהלת המרכז ומשה בראשם רואים בפניה אל הנוער את ליבת העשייה של המרכז.

יבורכו פרנסי העיר אשר עושים ומסייעים להשבחת והגדלת פעילות המרכז.

אבי ריכטר חיים מייטליס

עורכים

דברי מנהלי בתי הספר

בית ספר תיכון עירוני ע"ש "אחד – העם"

עמותת "זעק"ה" יזמה את תוכנית "רחובות מעידים" העוסקת במתן הסבר לכל הרחובות בפתח- תקוה הנושאים שמות הקשורים לעניין השואה. העמותה פנתה לבית הספר שלנו בהצעה לשיתופו במפעל.
הפנייה התקבלה ברצון רב והיא הופנתה לכיתה י' מחוננים. תלמידים אלו מצאו עניין רב במשימה ומלאו אותה על הצד הטוב ביותר.
השואה, בשל עוצמתה ונוראיותה היא בבחינת מורשת וזיכרון מעצב במציאות היהודית והישראלית. מדובר באירוע מכונן בתולדות העם והאומה.יש לעשות כל שביכולתנו כדי להנציח טרגדיה זאת במערכת החינוך וההסברה הציבורית.
מסיבה זו, רחובות רבים בעירנו קרויים על שמות אישים, מקומות ואירועים הקשורים בשואת יהודי אירופה.
בשל הזדקנות האוכלוסייה שחוותה את אימי השואה, הולכים וכלים העדים היכולים לספר ממקור ראשון את אשר ארע ליהודים באירופה הדוויה בעת מלחמת העולם השנייה.
בצוק העיתים, נושאים אחרים מעסיקים את בני הנוער בעת הזאת. הטלביזיה, המחשב ועוד. רבים מתלמידנו אינם מצויים , או אינם מכירים את משמעותם של חלק משמות הרחובות.
על כן, התגייסנו כאמור, ברצון כדי להשתתף בהכנת הספר המתאר את קורותיהם של האישים, קהילות, גופים וכד', שעל שמם הרחובות קרויים.
במשוב שערכנו עם התלמידים, סיפרו התלמידים שהם גילו עניין רב בעצם המעשה של חקר המקור וכתיבת משמעות השם של הרחוב. יש בכך משום מעשה חינוכי חשוב, וברוכים היוזמים.
ברצוני לנצל במה זאת כדי להודות לרכזת המחוננים בביה"ס, גב' דליה בן- אסא, שהכינה את התלמידים והביאה את העבודות לידי מימוש.

אילון נוה

מנהל בית הספר

"אחד העם" בשנים 1995-2016

זיכרון, לימוד והנצחת השואה חשוב ומשמעותי ביותר. שכן אירוע מכונן זה בתולדות עם ישראל, אינו יכול "להיעלם" עם הזמן. יש לעשות הכול כדי שנושא השואה יונצח, ילמד ויחקר. אכן בתי - הספר עוסקים בנושא כאוב זה, מהיבטים שונים לימודיים, חינוכיים וחווייתיים. כדי לזכור ולהנציח את נוראיות השואה וכדי לעשות הכול שאסון כזה בכול רמה שהיא לא תחזור על עצמה.
גם פעולה זו של "רחובות מעידים", מצטרפת לכלל העשייה המגוונת להנצחת השואה.
שמחנו להיענות ליוזמתה של עמותת "זעקה" והצטרפנו למפעל החשוב של הכנת ספר העוסק בבירור שמות הרחובות הקרויים בשמות הקשורים בשואה. עניינו את תלמידנו ואלו נענו ברצון.
להערכתי, התלמידים נרתמו ברצינות רבה למפעל החשוב והתוצאות מדברות בעד עצמן. שכן הם השקיעו מאמץ ורצון להוציא מתחת ידם עבודה מושלמת, עד כמה שניתן.
הנני רואה לנכון להודות לתלמידי בית הספר התיכון "גולדה" שלקחו חלק ברעיון ובישומו.
כמו כן, תודה לסגן המנהל מר ישראל עדני ולמורה להיסטוריה גב' זיוונית בס-גאון, שריכזו את התכנית בבית - הספר, מתוך ראייה שליחותית, השקיעו מאמץ, יחד עם התלמידים.

בני נמדר

מנהל בית – ספר

"גולדה" בשנים 1998-2009

אולפנית "ישורון" בית חינוך שש שנתי פתח – תקווה

"הרנינו גויים עמו, כי דם- עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו" (דברים ל"ב ל"ג)

הפסוק בשירת "האזינו" ניתן לפירוש באופנים שונים. אחד מהם טוען כי בבוא היום הגויים עצמם, אלו שהיו צרינו, ירננו על כך שהנקם של עם ישראל מאומות העולם בוא יבוא ובסופו של יום, גם אדמתו של הקב"ה, היינו ארץ ישראל, גם עמו, היינו עם ישראל, ייוושעו .
כדור שלישי לשואה, סברתי בהיותי ילדה כי הנקמה בוא תבוא בדם ואש ותמרות עשן. אלא אז כששמעתי את סבתי ששרדה ממחנה ההשמדה אשוויץ בירקנאו מספרת את ספורה, שמתי לב שבסוף הסיפור היא מדברת על ילדיה ונכדיה ומכנה אותם "הנקמות שלי" ואז הבנתי, הנקמה לא תבוא בדם ואש אלא בבניה ובתקומה ומאז אני הנקמה .
תקומת עמ"י בארץ ישראל הינה הנקמה שלנו בגויים. הוקמו בארץ ישובים, ערים, מוסדות חינוך, ישיבות, מוסדות מחקר, מוסדות לאומיים, מרכזי שלטון יהודיים. זוהי הנקמה.
העיר פתח –תקווה הגדילה לעשות בכך שקראה שמות רחובות ואתרים בשמם של אנשים, קהילות ומאורעות הקשורים בשואה. זו התשובה שלנו. הגויים רצו להשמיד ולהכחיד את עם ישראל. והנה הוא קם מאפר, בונה מדינה משל עצמו, ואף מנציח את השואה בדרכם שונות וגם באמצעות קריאת שמות רחובות בקשר עם השואה.
למפעל הנצחת השמות יש פן חינוכי. כדי שכולם יזכרו וידעו את אשר ארע, אך לא די בקריאת שם הרחוב, יש לדעת מה מסתתר אחרי השם. לכן משפנתה עמותת זעק"ה לאולפנית "ישורון" בבקשה להירתם למבצע הסברת שמות הרחוב נענעו בגיל ורעדה . שכן, שמחנו על שאופשר לנו לתרום לתושבי פתח –תקווה ולבאים בשעריה. על שהתאפשר לבנותינו להוסיף נדבך בלימוד וחקר השואה. אך גם ברעדה, שכן רצינו להכין עבודה מושלמת ואחראית. לכך הושקע עמל רב על ידי רכזת התוכנית גב' שרה בראון ולתלמידות כיתות י"א באולפנית.
לעמותת זעק"ה היוזמת, למורה ולתלמידות תודה על ההירתמות לביצוע התוכנית.

רעות גיאת

ראש אולפנית

"ישורון" בשנים 2006-2014

מסלול "הגבורה וההתנגדות בשואה" ברחובות מעידים בפתח תקווה

מתוך ארבעים הרחובות בעיר ששמם בזיקה לשואה, הצבנו כרגע בארבעה רחובות יצירות פיסוליות פרי יצירתו של המעצב אליאב נחליאלי המורכבות ממוטות מתכת המסמלים מפגש של שרידי העבר, עם צמיחה של העתיד בהווה.
על גבי כל יצירה מורכב שלט עם תמונה והסבר קצר בשפות עברית, אנגלית וערבית, ובנוסף מודבק ברקוד שעל ידי סריקה במכשיר הסלולארי, ניתן להגיע לאתר האינטרנט של המרכז שכתובתו: **http://www.yad.org.il/petah-tikva/ ולקרוא בהרחבה על אותו שם של רחוב.**

את היצירות ניתן לראות ברחובות: ראול וולנברג, הפרטיזנים, לוחמי הגטו ודוד פרנק פורטר ויצרנו את מסלול "הגבורה וההתנגדות בשואה".
אותם רחובות מספרים את סיפוריהם של נספי השואה, אך גם את סיפוריהם של שרידי השואה. הסיור הינו חוויתי והיסטורי ועובר באותם רחובות בהם יוכלו המבקרים להכיר את המקומות, להשתתף באירועים ההיסטוריים ולפגוש את אותן קהילות ודמויות היסטוריות המזוהות עם השואה.
אנו כבר בשלבים מתקדמים להצבת מונומנטים נוספים ברחובות מעידים בעיר וליצירת מסלולים נוספים לידיעת ציבור התושבים והתלמידים.

הרחובות:

מרדכי אנילביץ

מפקד מרד גטו ורשה וה"ארגון היהודי הלוחם"- א.י.ל. פעל רבות להקמת הגנה יהודית במהלך השואה. היה חבר ופעיל נמרץ ב"השומר הצעיר" , נהרג בסוף המרד יחד עם לוחמיו.
מרדכי אנילביץ' נולד ב – תרע"ט (1919), בעיירה הקטנה וישקוב, הסמוכה לורשה, לאביו אברהם ולאמו צירל. הוריו התפרנסו מחנות-מכולת זעירה, והמצוקה הייתה תושבת קבע בביתם. ילדותו של מרדכי עברה עליו בשכונת פועלים של ורשה - פובישלה, שליד הנהר, שכונת עוני, שהתגוררו בה גם חבורות מבני העולם התחתון. תכופות הדהדו שם קללות ונאצות, רוויות שנאת-יהודים: "יהודי מזוהם!". למרדכי ארבו ילדים ברחובות אך הוא לא הניח לפגוע בו, ואף ארגן קבוצות ילדים יהודים, שהיו עוברים בצוותא,באזורים הנתונים לפורענויות. למרות קשיים כלכליים של משפחתו,למד בבית הספר התיכון היהודי "לאור" והצטרף לתנועת "השומר הצעיר" בה הצטיין כמארגן וכמנהיג נוער טבעי.
ב- 7 בספטמבר 1939, שבוע אחרי פרוץ מלחמת העולם השנייה, נמלט אנילביץ' מורשה עם החברים הבוגרים מתנועתו, הם פנו למזרח. ב- 17 בספטמבר נתפסו שטחי מזרח פולין בידי הצבא הסובייטי. אנילביץ' הגיע לדרום השטח שסיפחו הסובייטים וניסה לעבור את הגבול לרומניה, ולפתוח בכך נתיב לצעירים בדרכם לארץ-ישראל. מרדכי נתפס בגבול ונכלא בכלא סובייטי.
לאחר שחרורו, פנה לוורשה הכבושה בידי הגרמנים ובדרך פקד קהילות וערים רבות. לאחר זמן קצר יצא לוילנה בה התרכזו פליטים, חברי תנועות נוער ומפלגות שונות מורשה. אנילביץ' תבע מחבריו לתנועה להחזיר גרעין של מדריכים לשטח הכיבוש הגרמני, כדי להמשיך שם את הפעילות החינוכית והעבודה הפוליטית במחתרת.

פעילות תנועתית ומחתרתית:

מינואר 1940 נעשה אנילביץ' לאיש העוסק בפעילות מחתרתית קבועה. עסק בארגון התאים וקבוצות הנוער ובהדרכתם, השתתף בהוצאת עיתונות מחתרת, ניהל כנסים וסמינרים, והרבה לנסוע באורח לא חוקי לישובים וקינים של תנועתו "השומר הצעיר" בגטאות בערי-השדה. חלק רב מזמנו הקדיש אנילביץ' ללימוד עצמי, של עברית, היסטוריה, סוציולוגיה וכלכלה. באותה תקופה התגבשה תפיסתו הרעיונית שמצאה את ביטויה בהרצאות ובמאמרים בעיתונות המחתרת בה כתב תחת השם מלאכי. במאמריו קרא לחברי התנועה לגלות התנגדות פסיבית למשטרה היהודית וליודנראט:"לא נלך למחנות עבודה! נקשה על כל צעד של פקידי הקהילה.. אל יפסיקו מדריכי הקן אף לא לרגע את מילוי תפקידיהם. נוכיח ששום דבר לא יוכל לשברנו ושום דבר לא יפסיק את מפעלנו".

אחרי שהגיעו הידיעות הראשונות על רצח המוני יהודים בשטחי המזרח עם פלישת הגרמנים לברית-המועצות ביוני 1941, השתנו קו הפעולה של אנילביץ' ומוקדי העניין שלו, והוא פנה לארגון הגנה עצמית בגטו ולהקמתו. ניסיונותיו הראשונים למצוא קשר עם כוחות מחתרת פולנים, נכשלו. במרס-אפריל 1942 היה אנילביץ' ממקימי ה'גוש האנטי-פשיסטי'. ה'גוש' לא מלא את ציפיות הפלגים הציונים, ואחרי גל מאסרים,חדל להתקיים.
בעת הגירוש הגדול מורשה בקיץ 1942 פעל להפניית ארגוני המחתרת של תנועות הנוער לפסים של תנועת התנגדות חמושה. בשובו לורשה מצא שנותרו, אחרי הגירוש הגדול, 60 אלף מתוך 350 אלף יהודים ו"ארגון יהודי לוחם" קטן, נעדר נשק ושרוי בקשיים, אחרי שאיבד חברים רבים ושפקדו אותו כישלונות. אנילביץ' פתח בפעולות ארגון וגיבוש נמרצות.ל"ארגון היהודי הלוחם" הצטרפו אז מרבית הגופים היהודיים במחתרת, הוקמה לידו מועצה ציבורית של בעלי סמכות, ה"ועד הלאומי היהודי" וה"וועד המתאם" בהשתתפות ה"בונד", ובנובמבר 1942 נבחר אנילביץ' למפקד הארגון. ב- 18 בינואר 1943 ניגשו הגרמנים לגירוש השני מגטו ורשה. למוסדות הארגון לא הייתה שהות להתכנס ולדון בצורת התגובה, אך הקבוצות המרוכזות והחמושות החליטו על דעת עצמן לפעול. אנילביץ' פיקד על קרב הרחוב העיקרי. הלוחמים הצטרפו במתכוון לשיירת המגורשים ולפי סימן מוסכם בפינת רחובות זמנהוף-ניסקה, תקפו את מלווי השיירה, והיהודים המובלים נמלטו והתפזרו. בקרב ההוא נפלו מרבית הלוחמים מקבוצת "השומר הצעיר", אנילביץ' ניצל הודות להקרבה של פקודיו. לאחר ארבעה ימים הפסיקו הגרמנים את הגירוש, והדבר התפרש כרתיעה מול התנגדות חמושה מצד היהודים. פעולה זו כונתה "מרד ינואר".

פרוץ המרד:

ב- 19 באפריל 1943, ערב פסח תש"ג, החלו הגירוש האחרון והמרד בגטו ורשה. בקרבות הראשונים הייתה ידם של המורדים על העליונה והגרמנים סבלו אבידות. שלושה ימים נמשכו התנגשויות וקרבות רחוב בגטו.

הגרמנים הפעילו כוח צבאי שלא הותיר סיכוי כלשהו למרות שהלוחמים היו חמושים באקדחים. הלוחמים ויהודים במקלטים לא נכנעו, והגרמנים נאלצו לשרוף את הגטו, בית אחר בית, לבער ולכבוש מקלט אחרי מקלט. כארבעה שבועות נמשכה הלחימה בגטו וגרמה אבידות רצופות לגרמנים ולעוזריהם. בתום קרבות הרחוב נסוגו אנילביץ', אנשי המטה וכוח לוחמים גדול לבונקר הארגון ברחוב מילה 18. ב- 8 במאי 1943 נפל הבונקר ובו אנילביץ' והגרעין העיקרי של הלוחמים. במכתבו האחרון מיום 23 באפריל ליצחק

צוקרמן, חבר המטה, כתב אנילביץ' :
" חלום חיי קם והיה. זכיתי לראות הגנה יהודית בגטו בכל גדולתה ותפארתה." ב- 16 במאי דיווח גנרל הס"ס יורגן שטרופ שפיקד על הכוח הגרמני שנלחם נגד מורדי הגטו כי הגטו נכבש וש"אין עוד שכונה יהודית בוורשה".
הנצחתו :
על שמו של אנילביץ' קרוי קיבוץ יד מרדכי, ובו מוצבת אנדרטה לזכרו . פסל שנעשה על ידי הפסל נתן רפפורט. בנוסף, ישנה אנדרטה לזכרו בעיר הולדתו וישקוב, ואנדרטה על תל החורבות של הבונקר ברחוב מילא. בנוסף, בערים שונות במדינת ישראל קרויים רחובות על שמו.

ביבליוגרפיה

1. "אביב חדש"- האנציקלופדיה הישראלית לנוער, כרך 2, ערך : אנילביץ', מרדכי עמ' 87. שנת הוצאה :2000, עורכת ראשית : ד"ר אילנה שמיר.
2. אתר "יד ושם" להוראת השואה, ערך חיפוש באתר-מרדכי אנילביץ'.
3. אתר בית הספר על שם יאנוש קורצ'אק- טקסט אודות אנילביץ' מאת שרה נשמית. שנה : 1972.
4. אתר צה"ל אנשים ברשת, פרויקט "עדים במדים" מדור ספריית הדרכה.

פסלו של מרדכי אנילביץ בחזית מגדל המים שנהרס במלחמת העצמאות בקיבוץ יד מרדכי

מרדכי אנילביץ' על בול שהוא חלק מגיליונית מזכרת לשואה ולגבורה מ-1983

בן יעקב צבי

נולד בסלובקיה השנת תרפ״ב (1922) תחת השם יינדריך גרינהוט. בגיל צעיר התייתם מאמו. החל לימודיו בישיבה. תוך זמן קצר החל לעבוד למחייתו. בד בבד נחשף לפעילות הציונית והצטרף לאחת מהן ״בית״ר״. בשנת 1938 יצא להכשרה לקראת העלייה לארץ ישראל ושינה את שמו לצבי בן יעקב. בחודש אפריל 1939 עלה לארץ ישראל והצטרף לקיבוץ אשדות יעקב. לימים היה מקימי קיבוץ החותרים. למחייתו עבד בנמל חיפה. בשנת 1941, עם הקמת הפלמ״ח התגייס לשורותיו. בתחילת שנת תש״ד נשא לאישה את מיכל.
התנדב יחד עם כ- 250 מבני הישוב היהודי לכוח צנחנים מיוחד של הצבא הבריטי. הוא שרד את האימונים יחד עם עוד 31 צנחנים וצנחניות. יחד עם חבריו נשלח בספטמבר 1944 לצנוח בסלובקיה, כדי לאסוף מידע מודיעיני על הצבא הגרמני, לחבל במהלכיו ולסייע ליהודים להיחלץ ולהציל את עצמם. עם צניחתם החלו מתנדבי הישוב היהודי לחפש במשך עשרה ימים את מפקדת המורדים הסלובקים. משמצאום נתפס צבי יחד עם חביבה רייק ורפאל רייס, שנרצחו לפניו, בעוד הוא נרצח במחנה הריכוז מאוטהאוזן.
גופתו לא נמצאה והוא לא הובא לקבר ישראל. מצבה לזכרו הוקמה בחלקת הצנחנים היהודים במלחמת העולם השנייה בבית הקברות הצבאי בהר הרצל שבירושלים.

ברדיצ׳ב אבא

היה חלוץ וצנחן ממתנדבי הישוב היהודי, לצבא הבריטי, לבל בעורף האויב הנאצי ובתום המלחמה להצלת שארית הפליטה.
אבא נולד ברומניה בשנת תרע״ח (1918).
כבר בנעוריו החל לפעול בתנועה הציונית והצטרף לחווה החקלאית.
פעילות זו הביאה אותו לעלות לארץ ישראל, למרות האיסור שנבע מחוקי ״הספר הלבן״ שפרסמה ממשלת המנדט הבריטי האנטישמית. אונייתו נתפסה ויושביה נכלאו במחנה המעצר עתלית.
עם שחרורו הצטרף לגרעין הכשרה לקיבוץ גבע ובהמשך לקיבוץ אשדות יעקב. כמו רבים מבני הישוב היהודי, גם אבא התנדב ליחידת הצנחנים בידיעה שהסיכוי לשרוד ממבצע ההצנחה, קלושים ביותר.
בחודש מרס 1944 הוצנח ביוגוסלביה, שם היה עליו להתחקות אחרי מהלך הצבא הגרמני, ולחלץ צוותי אויר של בעלות הברית שנפלו בשבי או שברחו ממנו. במקביל היה עליו לסייע ליהודים לשרוד ולנסות להצילם ולהביאם למקומות מסתור. תוך ביצוע המטלות, נתפס על ידי הנאצים, ״נשפט״ ונרצח על ידי הנאצים ישי״ו, במחנה הריכוז מאוטהאוזן.
גופתו לא נמצאה והוא לא הובא לקבר ישראל. מצבה לזכרו הוקמה בחלקת הצנחנים היהודים במלחמת העולם השניה, בבית הקברות הצבאי בהר הרצל שבירושלים.
על שמו הוקם המושב אלוני אבא בגליל התחתון.

גולדשטיין פרץ

נולד בטרנסילבניה בשנת 1923. בנערותו היה פעיל בתנעת הנוער הציונית "הבונים", במסגרתה עלה לארץ ישראל בחודש מאי 1941.
עם עלייתו הצטרף לחברת הנוער בקיבוץ אפיקים. לימים הצטרף לגרעין שהקים את קיבוץ מעגן על שפת הכינרת. הצטרף לפלמ"ח בשנת 1942.
עם התגבשותה של יחידת הצנחנים היהודים בשרות הצבא הבריטי, התנדב אליה לאחר תקופת אימונים ארוכה ומפרכת נקבע כי נצנח ביוגוסלביה שעדיין לא נכבשה על ידי הנאצים, משם יחצה את הגבול להונגריה.
אכן כך בוצע. הוא הגיע למחנה בו שהו הוריו והסתתר שם. לאחר שנתגלה ונתפס, ניסה לברוח. נתפס שוב והועבר למחנה הריכוז אורניינבורג. שם עונה למוות.
גופתו לא נמצאה והוא לא הובא לקבר ישראל. מצבה לזכרו הקומה בחלקת הצנחנים היהודים במלחמת העולם השנייה, בבית הקברות הצבאי בהר הרצל שבירושלים.

גורדון מרדכי יחיאל . הרב

רותם בן שושן. ליבנת חלה- אולפנית "ישורון"

הגאון ר' יחיאל מרדכי גורדון זצ"ל , שעמד בראש ישיבת לומז'ה בפ"ת, היה מגדולי ראשי הישיבות שהטביעו את חותמם על התפתחות היכלי התורה בישוב החדש.

הקמת ישיבת לומז'ה:

ר' יחיאל היה חתנו הבכור של הרב הגאון והצדיק ר' אליעזר שוליאוויץ זצ"ל שייסד את ישיבת לומז'ה בפולין בשנת תרמ"ג (1883). יסוד הישיבה בלומז'ה היה מפעל כביר בעולם היהדות בפולין. ר' אליעזר שוליאוויץ, שנקרא ר' לייזר, שהיה מתלמידיו המובהקים של ר' ישראל סאלאנטר, אבי תנועת המוסר ותיקון המידות בישיבות ליטא, וייסד גם על אדמת פולין, בלומז'ה, עיר הפלך, ישיבה גדולה ברוח תנועת המוסר וכמתכונת הישיבות הגדולות, כמו וולוזין, טלז, מיר, סלובודקה, איישישוק, קלם, ראדין ואחרות. תוך שנים ספורות הצליח ר' לייזר להגדיל ולהאדיר את ישיבת לומז'ה ולהעלותה לאחד ממרכזי התורה הגדולים בעולם. הישיבה חינכה אלפי תלמידים לתורה וליהדות שורשית. אלה התפזרו לכל קצות העולם והמשיכו בתורת רבם. מאות-מאות של רבנים ודיינים, סופרים והוגי-דעות, פרנסי ציבור ומורים הוציאה ישיבה זו. מנהיגי החסידות נתנו אחר-כך אימון מלא במוסד תורני זה, ומאות רבות של נוער חסידי נהרו ללמוד בישיבה, לפי נוסח ליטא.

ר' יחיאל בילה את שנות נעוריו בסלובודקה, שבה נתפרסם בשם "העילוי מטרוק".

ניהול הישיבה:

עם בואו ללומז'ה נכנס כולו לעול העבודה בישיבה, ברוחניות ובגשמיות. הוא הצליח להעלות את רמתה של הישיבה. הכול היו מאוחדים בדעה, שמסירותו האבהית לישיבה היתה דומה למסירתו של אב רחמן לילד טיפוחיו. היתה בו, בר' יחיאל מרדכי אצילות ועדינות נפשית. הוא גילה סבלנות ואורך רוח כלפי התלמידים במידה יוצאת מן הכלל ואף שהיו מפסיקים אותו באמצע שיעורו, לעיתים בשאלות של מה-בכך הוא היה משיב לכולם ברוך ונועם ובלי שמץ של כעס ותרעומת.

הוא הזניח את ביתו ואת ילדיו והיה מכתת את רגליו ונודד ממקום ברחבי פולין, אמריקה וארצות אחרות כדי לקבץ כספים למען הישיבה בפולין.

בשנת תרפ"ז, (1927) הגיע הגאון ר' יחיאל מרדכי לביקור בארץ. הוא התקבל כאיש המוסר וכגאון בתורה שדעתו נשמעה בעולם התורה בהערכה ובכבוד.

זמן קצר לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, כשהישיבה שקעה בחובות עצומים והייתה נתונה במצוקה-נחלץ ר' יחיאל לעזרתה. הניח את שלושת יתומיו ויצא עוד הפעם לארה"ב הוא הצליח בשליחות גם בפעם הזאת ועזר לישיבה לצאת מעול החובות, אך בינתיים פרצה המלחמה והוא בעצמו נשאר בארה"ב.

חורבן הישיבה:

הרוסים הפקיעו את שטח הישיבה מרשותה ועשוהו למחסן. כאשר הגרמנים הגיעו ללומז'ה הם השמידו את כל בני הישיבה, זולת עשרה בחורים שניצלו בדרך נס בעזרת הרב יחיאל מרדכי גורדון הגיעו כולם לארה"ב.

הישיבה בפולין נאלצה לעזוב עם כיבוש העיר בידי הנאצים במלחמת העולם השנייה, ורצח תלמידיה.

ר' יחיאל עשה רבות למען הישיבה,חיפש בשביל הלומדים אמצעי קיום בימי הכיבוש הגרמני ואח"כ בראשית ימי השלטון הפולני, דאג לשחרור התלמידים מהעבודה בצבא. לא פעם בבואו במצוקה כספית למען הישיבה ומקורות לכסף אין, לווה כספים די ניכרים בבנקים וערב להם וגם סבל מזה לפרקים, אולם בא על סיפוקו. הכסף הגיע לישיבה ובני הישיבה וכל העוסקים בה נהנו ממנו בזמן.

ר' יחיאל לא נגרר אחרי "אגודת ישראל" שרצתה לפרוס מצודתה על הישיבה ולראותה מבצר שלה והיה כל הזמן מסור למוסד התורני העליון ללא נטייה מפלגתית. עשה הרבה למען העברת הישיבה לארץ ישראל, לפתח-תקוה, ונסע לצורך כך לארה"ב, לערוך מגביות וגם הצליח.

העלאת הישיבה לפתח תקוה:

בשנים האחרונות גר בארה"ב, ותכנן להשתקע בארץ, בפתח- תקוה, לאחר שיסלק את כל חובותיו שם. בארץ חיכתה לו משרת ראש הישיבה ואכן בא להשתקע בארץ בניסן תשי"ב וקיבל את משרתו שציפתה לו.

לאחר שכיהן כראש ישיבת לומז'ה בפולין, ר' יחיאל נקרא לכהן כראש ישיבת לומז'ה בפתח- תקוה. כאישיות מקובלת ואהודה בעולם התורה על כל חוגיו, ניסה ראש ישיבת לומז'ה את כוחו למצוא שביל של הידברות. ר' יחיאל כאב מאוד את אווירת הפילוג והפירוד ששררה אז בציבור הדתי, בין תומכי שיטתו הפרשנית של הרב אברהם יצחק הכהן קוק כלפי המחנה החילוני-ציוני וביחסו לגאולת עם ישראל בארץ ישראל, לבין חוגי העדה החרדית בהנהגת הרב שלמה זלמן זוננפלד. על אף העובדה שגדולי ישראל לפניו נכשלו בניסיונם לגשר על הפער ההשקפתי והאידיאולוגי של שני המחנות לא ראה עצמו הגאון מלומז'ה פטור מלנסות את כוחו בהגשמת היעד הנכסף של "גדול השלום". בניסיונו זה הוא נפגש עם הרב זוננפלד ועם הרב קוק.

הישיבה, אחד מבתיה המפוארים של פתח –תקווה, נבנתה בשנת תרפ"ו (1925) עם עליתם לארץ של ראשי ישיבת לומז'ה עם ארבעים תלמידים, שהיוו את הגרעין של הישיבה הגדולה.

תושבי פתח תקווה, שראו בהקמת הישיבה במושבה כבוד גדול, תרמו בעין יפה להקמתה. המגרש נתרם על ידי משה חיים סלור ולהקמת הבניין סייעו יצחק ובתיה גולדנהירש ותושבי המושבה. הבניין שהוקם היה מהמפוארים בארץ והכיל את היכל הישיבה ואוצר הספרים. כן מצויים במתחם הישיבה בית החפץ חיים, המשמש כתלמוד תורה, ובית המוסר.

ישיבת לומז'ה בפתח- תקוה הייתה לאחת הישיבות הראשונות בתוככי הישוב היהודי וחלק לא מבוטל מרבני דורנו למדו שם.

הישיבה הפכה למרכז תורני רב מוניטין בארץ ובעולם. מבין כתליה יצאו מאות תלמידים, התופסים עמדות כבוד בארץ ובקהילות השונות בעולם כרבנים, ראשי ישיבות, משגיחים ומורים.

במשך השנים עבר הבניין מספר שיפוצים, אך מראהו נשתמר והוא בולט בצבעיו למרחוק.

גרונינגר פאול

שרית מתניה, יעל לוסטינג, אלמוג שוהם – תיכון "גולדה"

קורות חייו:
פאול גרונינגר נולד ב-27 באוקטובר בשנת תרנ"א (1891) בשוויץ.
הוא היה קצין בכיר ומפקד משטרת הגבולות במחוז סנט-גאלן בשווייץ, הגובל עם אוסטריה.

קשר לשואה:
במרס 1938 גבר זרם הפליטים היהודים אשר נהרו לגבול שוויץ בעקבות סיפוח אוסטריה לרייך השלישי. באותם חודשים אדולף אייכמן דחק ביהודים לצאת מגרמניה בכל אמצעי אפשרי. בחודש אוגוסט באותה שנה הורתה ממשלת שוויץ למשטרת הגבולות למנוע מעבר של פליטים יהודים מגרמניה וחודשיים לאחר מכן דרשה מהמשטרה להחתים את דרכוני היהודים באות "J" כדי שניתן יהיה לזהותם עם הגיעם לגבול. הממשלה הורתה לקונסול בוינה להנפיק ויזות רק למספר מצומצם של פליטים ולגרש את היתר בחזרה לגרמניה.

מעשיו ופועלו :
לנוכח הפליטים היהודים המיואשים, הפר גרונינגר את הוראות ממשלתו, פתח את הגבול ואפשר לאלפי יהודים להיכנס לשוויץ ללא ויזות, ובכך הציל את חייהם. יתר על כן, גרונינגר זייף את תאריכי ההגעה של היהודים בטפסי הרישום ובכך הטעה את השלטונות הפדראליים שחשבו כי הפליטים הגיעו לפני ששוויץ סגרה את גבולותיה ליהודים, סייע בהנפקת אישורי שהייה חוקיים ושלח דיווחים כוזבים.

המשך חייו:
פעולותיו של גרונינגר לא נעלמו מעיני הממונים עליו, ובינואר 1939 הושעה מתפקידו והועמד לדין. המשפט ארך שנתיים ובסיומו פוטר גרונינגר מן המשטרה לאחר שהורשע ונמצא אשם בהפרה מכוונת של הוראות שניתנו לו על ידי סמכות גבוהה ושימוש לרעה במשרתו. בנוסף, נשללו ממנו דרגותיו, כל זכויות הפנסיה ופיצויי הפרישה. לאחר מכן, גרונינגר לא הועסק יותר בעבודה קבועה אלא עבד בעבודות מזדמנות. מאז ועד מותו התקיים בדוחק תחת כתם הפיטורין שדבק בו. עד סוף ימיו החזיק בדעתו שלא היתה לו ברירה אלא לפעול לפי צו מצפונו ולהושיט עזרה לאנשים חפים מפשע שנשקפה להם סכנת מוות.
בשנת 1971 הוענק לגרונינגר תואר חסיד אומות העולם על ידי "יד ושם" על אומץ ליבו ונחישותו להציל יהודים. שנה לאחר מכן הוא נפטר כשהוא חסר כל, שבור ומר נפש.
פאול גרונינגר נפטר ב-22 בפברואר 1972.

הנצחה:
במהלך חייו לא זכה גרונינגר לראות את מולדתו מכירה בפועלו האנושי הגדול. רק לאחר פטירתו החל תהליך טיהור שמו, תהליך שנמשך עשרות שנים והסתיים רק בשנת תשנ"ה (1995) כאשר נערך משפט חוזר ובוטל גזר הדין המקורי. נימוק בית המשפט לביטול הרשעתו של גרונינגר היה שלמדינה אינטרס באמיתות מסמכיה הרשמיים, בתפקוד מנגנונה ובציות מפכ"ל המשטרה להוראות, אך מול ערך הצלת החיים "האינטרסים של המדינה ידם, חד-משמעית על התחתונה". כך, מה שנחשב כמעשה פלילי, הוכר כעבור כמעט 60 שנה כחוקי. גרונינגר זוכה מכל אשמה. ההפסד הכספי אשר נגרם לגרונינגר בגלל פיטוריו ושלילת פיצויי הפיטורין הוחזר ליורשיו אשר השתמשו בכסף בשנת תשנ"ח (1998) בכדי להקים את "קרן פרס גרונינגר". קרן זו מעניקה אחת לשנה פרס כספי על מעשים של הומאניות ואומץ לב יוצאי דופן.
בשנת תשס"ד (2004) נקרא על שמו רחוב בשכונת "פסגת זאב" שבצפון ירושלים. כאשר נתבקשו נציגי שוויץ בישראל והשגריר השוויצרי להגיע לטקס החניכה של הרחוב אשר נערך ביום השואה, הם החרימו את האירוע וסירבו להגיע מפני שהאזור ממוקם מחוץ לקו הירוק.
במכתב שנשלח על ידי השגריר, ארנסט איטן, לראש עיריית ירושלים דאז, אורי לופוליאנסקי, נאמר: "לצערנו אין השגרירות יכולה לקחת חלק בטקס אשר נושאו נוגע לרחוב אשר אינו נמצא בתוך השטח המוכר בינלאומית של ישראל". על החלטה זו ראש העיר אמר במחאה כי "בפעולותיו הנעלות היה גרונינגר נקודת אור בתקופת חושך והציל יהודים. כראש עיריית ירושלים אני רואה חשיבות לקרוא על שמו רחוב, מעשהו לעד וראוי הוא כי שגריר שוויץ יכבד את מעשיו בנוכחותו". לאות מחאה נוסף, הגיעה לטקס קבוצה של שוויצרים נוצרים, אשר ציינו כי הם השגרירים האמיתיים.

גרוסמן חייקה

רואי מאירמן , עדן קופרווסר –תיכון "אחד- העם"

רחובות רבים נקראו על שם חייקה גרוסמן ז"ל ברחבי הארץ – פרטיזנית וחברת מחתרת בגטו ביאליסטוק, ולאחר מכן מנהיגה ציונית ופוליטיקאית ישראלית במפלגת מפ"ם.

ילדותה ונעוריה:

גרוסמן נולדה בשנת תרע"ט (1919) למשפחה יהודית חילונית בביאליסטוק שבפולין. היא למדה בבתי ספר עבריים בילדותה והתחנכה על ברכי "השומר הצעיר", תנועת נוער יהודית סוציאליסטית, כבר מגיל 9, ואף נתמנתה בהמשך לנציגת התנועה בפולין.

חלומה לעלות ארצה וללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים כמעט התגשם כשקיבלה, שנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, סרטיפיקט מהבריטים, אך תנועת "השומר הצעיר", שהיא נמנתה על הנהגתה בתקופה זו, פקדה עליה להישאר בפולין ולרכז את פעילותה בעיר בריסק.

פעילותה במהלך מלחמת העולם השניה ועד עלייתה לארץ בתש"ח (1948):

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, בשנת תרצ"ט (1939) , היא עברה לרכז את הפעילויות המחתרתיות כנגד הצבא הנאצי בבירת ליטא, וילנה, יחד עם מספר ממנהיגי הנוער היהודי בגולה, שכן החברים הוותיקים עלו ארצה; כשפלשו הנאצים לברית המועצות בתש"א (1941) חזרה לעיר הולדתה ביאליסטוק וטיפלה בפליטים, העבירה מידע והבריחה נשק ומזון לגטאות וילנה, לובלין ורשה – זאת בנוסף לחברותה בתא המחתרתי בגטו ביאליסטוק. לאחר פרוץ המרד בגטו, באוגוסט תש"ג (1943) , גם ארגנה מקומות מסתור לפליטיו ברובע הארי בעיר.

היא הצליחה בפעילותה הודות למראה הפולני שלה, תעודת זהות מזויפת על שם הלינה וורוניביץ, קתולית פולניה, שנחתמה על ידי כומר – אותה קיבלה מאשת מחתרת נוצרייה, ובעזרת חברותיה הפרטיזניות והתא האנטי-נאצי ופשיסטי בגטו.

לאחר סיום המלחמה זכתה בעיטור הגבורה הגבוה, צלב גרונוולד, מטעם ממשלת פולין ושימשה כנציגה של תנועת "החלוץ" ו"השומר הצעיר" בוועד המרכזי של יהדות פולין והשתתפה מטעמם בקונגרס הציוני בלונדון במאי 1945, ובמשלחת יהדות פולין לארצות הברית ב- תש"ו (1946). במאי תש"ח (1948) עלתה גרוסמן לארץ.

פעילותה הפוליטית והציבורית בישראל:

גרוסמן הצטרפה בארץ לקיבוץ עין-השופט ולאחריו לקיבוץ עברון, שם התחתנה עם חבר נעוריה מתנועת "השומר הצעיר", מאיר אורקין. היא נבחרה בשנת תש"י (1950) לראשות המועצה המקומית געתון, ובמהלך תקופה זו - שהתאפיינה כימי צנע, אבטלה וקליטת עולים חדשים - עזרה בהצלת ילדים משיטפונות ורעב ובסיוע לעולים החדשים.

בשנת תשכ"ט (1969) גרוסמן נבחרה, לראשונה, לכנסת השביעית מטעם מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם) ובהמשך נבחרה גם לכנסת השמינית והתשיעית והאחד עשרה (מטעם המערך). גרוסמן מיקדה את פעילותה הפוליטית בכנסת לקידום חקיקה בתחום החברתי (נוער במצוקה, שכונות עוני, שירותי רווחה, בעיות בריאות, נכים וזקנים), פעלה רבות לקידום מעמד האישה וזכויותיה וכן נאבקה בכפייה הדתית. בהקשר זה הצליחה לקדם את חוק ההפלות (שבוטל מאוחר יותר), אך נכשלה בהעברת חוק הנישואין האזרחיים.

ב- תשנ"ג (1993) נמנתה גרוסמן עם מדליקי המשואות ביום העצמאות ה-45 של המדינה. במהלך מסיבה שנערכה למדליקי המשואות נפלה גרוסמן ונחבטה בראשה והיא נותרה מחוסרת הכרה במשך 3 שנים עד לפטירתה במאי תשנ"ו (1996).

התעודה המזוייפת בימי המחתרת

ביבליוגרפיה

1. אתר הכנסת.

גרינשפן

אריאל גלזר, עומר מתן, תמר קפלן, בר טנדלר- תיכון "גולדה"

הולדתו ונערותו:

הרשל גרינשפן נולד בהנובר, גרמניה ב28 למרץ 1921. הוריו, לזנדל ורבקה,היו יהודים ממוצא פולני שהיגרו להנובר בתרע"א (1911). הם קיבלו אזרחות פולנית במהלך מלחמת העולם הראשונה, ושמרו עליה בשהותם בגרמניה. גרינשפן למד בבית ספר עממי בהנובר עד גיל 14, ועזב את אותו מכיוון שהופלה לרעה כיהודי. הוא הוכר כנער חכם אך ביישן, והיה חבר בקבוצת הספורט "בר-כוכבא" האנובר. בשנת תרצ"ה (1935) עבר ללמוד בישיבה בפרנקפורט למשך 11 חודשים. כשחזר להנובר, הוא ניסה לקבל אשרת כניסה לארץ- ישראל בסיוע ומימון הקהילה היהודית במקום, שחששה לגורל הצעירים היהודים תחת שלטון הנאצים שעלו לא מכבר לשלטון. אך משרד ההגירה המקומי הודיע לגרינשפן שהוא צעיר מדי, ושייאלץ להמתין שנה לאשרה. במקום זאת, הוריו החליטו לשלוח אותו לדודיו אברהם וחוה גרינשפן שחיו בפריז. באלול תרצ"ו (ספטמבר 1936) הגיע לפריז לאחר שהסתנן מגבול בלגיה. לפריז הגיע חסר אמצעים, מכיוון שהיה אסור להוציא מגרמניה כסף. גרינשפן היה אז בן 15.

חייו בצרפת:

בצרפת, שבאותה עת הייתה משאת נפשם של מהגרים ופליטים רבים, בעיקר יהודים, היו חוקי הגירה נוקשים. במשך שנתיים שהה גרינשפן בפריז בלא שהצליח לקבל אשרת שהייה. במשך שנתיים אלו הוא חי בקהילה דתית מצומצמת של דוברי יידיש, לא התערה באוכלוסייה הצרפתית ולא למד את השפה. בשבט תרצ"ז (פברואר 1937) קיבל אשרת שהייה זמנית שפג תוקפה כעבור כשנה. הואיל ובשנת תרצ"ז (1937) פגה אשרת השהייה ובשנת תרצ"ח (1938) פג תוקפו של הדרכון הגרמני, נותר הרשל ללא שום ניירת. בתמוז תרצ"ח (יולי 1938) הודיעה משטרת ההגירה הצרפתית לגרינשפן כי אין לו בסיס חוקי להמשך שהייה בצרפת, ובאב תרצ"ח (אוגוסט 1938) קיבל הוראה לעזוב את צרפת. בינתיים, הלך והחמיר מצב היהודים בגרמניה הנאצית . בחשון תרצ"ט (נובמבר 1938) מקבל הרשל מאחותו אסתר גלויה המתארת את מצב משפחתו שגורשו (בגירוש זבונשין), גרינשפן היה באותה עת בן 17, וחי במחתרת מאימת משטרת ההגירה הצרפתית. היא מבקשת ממנו להשתדל לקבל עבורם אשרות לארצות הברית - דבר שהיה מעל לכוחותיו. למחרת, קרא גרינשפן דיווח המתאר בצורה קורעת לב את מצוקת המגורשים שם, ונמלא חמת זעם.

ההתנקשות בחיי הדיפלומט הגרמני:

גרינשפן, בן ה17, החליט שהוא מוכרח למחות נגד כל הפעולות שנעשו נגד היהודים, והחליט להתנקש בארנסט פון ראט, פקיד זוטר של גרמניה הנאצית בפריז. ב7 לנובמבר, 1938, התנקש גרינשפן בפון ראט בלשכתו וירה 3 כדורים בבטנו, ולפי הרישומים של משטרת צרפת צעק: "אתה חתיכת מלוכלך. הנה לך בשם עשרת אלפים יהודים!".

גרינשפן לא ניסה לברוח או לרמות את השלטונות, הוא הסגיר את עצמו ומסר את שמו הנכון למשטרה הצרפתית. הוא הודה בניסיון לפגוע בפון ראט, שנפטר כעבור יומיים, ומסר את המניע שלו בשם המחאה על הרדיפות נגד היהודים. הוא הראה להם את המכתב שכתב להוריו: "בעזרת ה'. הוריי היקרים. לא יכולתי אחרת, ה' יסלח לי. הלב מדמם בשומעי את גורלכם המר עם עוד רבבת יהודים. אני מוכרח למחות, כך שכל העולם ישמע את מחאתי. וכן אעשה, אנא סלחו לי. הרמן" (שמו הגרמני של הרשל).

מאסרו של גרינשפן:

גרינשפן נעצר בידי משטרת צרפת והוחזק במתקן כליאה לנוער, בעוד שלטונות צרפת מתלבטים כיצד לנהוג בו. גרמניה שקלה לדרוש את הסגרתו. אך צרפת לא נטתה להסגיר את גרינשפן לידי גרמניה הנאצית, שם היה צפוי למוות מיידי ללא משפט הוגן. לאחר שנבדקו ההיבטים המשפטיים של הנושא, הוחלט שיועמד לדין בצרפת, והחלו ההכנות לגיבוש תיק התביעה. לגרמנים הובהר שאין לצפות להסגרתו לגרמניה, ולכן גרמניה החליטה להפיק את מלוא הרווח התעמולתי מהמשפט ופתחה במסע תעמולה נמרץ, שבו הציג את היהודים כחותרים תחת הסדר והשלום של הרייך והעולם, כשהרשל גרינשפן הוא ההוכחה הניצחת לכך. הגרמנים ניצלו את מקרה הרצח כסיבה לארגון פרץ האלימות, הספונטאני לכאורה, של ליל 9 בנובמבר 1938, שנודע כ"ליל הבדולח" .בעקבות כל זאת, קיבל סיפורו של גרינשפן פרסום נרחב באירופה ובארצות הברית. דעת הקהל היהודית הסתייגה ואף נחרדה ממעשהו, אך נעשו ניסיונות לסייע לו. הקונגרס היהודי העולמי הודיע שהוא "דוחה בזעזוע את רציחתו של דיפלומט גרמני בידי נער יהודי צעיר בן 17", אך "מוחה נמרצות נגד האשמת היהדות כולה בעקבות כך, על ידי העיתונות הגרמנית". היא הודיעה שהיא "מגנה כל פגיעה באדם ללא הבדל מוצא, אך מוחה נגד פעולות הפוגעות באוכלוסיות שלמות ללא הבחנה".

המשפט:

עורך דינו של גרינשפן האמין שללא מניע פוליטי, ועם מניע "רומנטי", ייתכן שיהיה לגרינשפן סיכוי במשפט. נראה שזהו המקור לדעה שגרינשפן הכיר את פון ראט עוד קודם לירי. לפי גישה זו, פון ראט היה הומוסקסואל שפגש את גרינשפן. לא ברור אם טוענים שגרינשפן עצמו היה הומוסקסואל, או שהשתמש במראהו הנערי כדי לזכות בידידותו של מי שנראה כאדם רב-השפעה, שיוכל להסדיר עבורו אשרת שהיה בצרפת. כאשר פון- ראט חזר בו מהבטחתו להסדיר את אשרת השהייה, גרינשפן הגיע לשגרירות וירה בו. יש הטוענים כי אילולא היה אומר גרינשפן שרצח זה הוא בשם העם היהודי הוא היה חוסך את הריגתם של רבבות יהודים. בשל פרוץ מלחמת העולם השנייה המשפט נדחה וגרינשפן הצליח לחמוק מידי השלטונות, ועם כיבוש הגרמנים הם הגיעו לצרפת על מנת להביא את גרינשפן לגרמניה. הם עקבו אחרי המעברים שלו, וב-18 ביולי 1940 הוסגר לגרמנים שהעבירו אותו בין מתקני כליאה שונים. לגרמנים הייתה תוכנית לקיים משפט ראווה מתוכנן שיטיל "אחריות יהודית כוללת" על רצח פון ראט, ויוכיח את מעורבותו בקשר יהודי בינלאומי. המטרה הייתה להוכיח כי היהודים אחראים לפרוץ המלחמה, וכי השמדתם צודקת ונדרשת. תוכנית זו לא יצאה לפועל, עקב חוסר תיאום בין משרד התעמולה למשרד המשפטים, שיצר תסבוכת משפטית.

אחרית ימיו:

אין ידיעה ודאית מה עלה בגורלו של גרינשפן לאחר קיץ 1942. ככל הנראה נשלח מברלין חזרה למחנה זקסנהאוזן משנקלע משפטו למבוי סתום, שם הוצא להורג או מצא את מותו בדרך אחרת עוד במהלך המלחמה, וייתכן מאוד שממש לקראת סופה. בשנות ה-50 עלו סברות כי גרינשפן שרד את המחנות, ושוחרר בידי הסובייטים עם שחרור מחנה זקסנהאוזן, או לחילופין בידי האמריקאים בכלא מגדנבורג. עדויות לא מבוססות טענו כי הוא מתגורר בפריז או בסביבתה בשם בדוי מחשש לנקמה. כמה מטענות אלה אף היו ספציפיות למדי ותיארו את עיסוקו כמכונאי, והעובדה שהוא נשוי ואב לילדים. ב-1960 הוציא בית משפט בבון תעודת פטירה להרשל גרינשפן לאחר פניות חוזרות ונשנות של בני משפחתו, שדרשו לקבל את גימלת הפיצויים המגיעה להם ונידחו במשך שנים ארוכות בשל הסברות כי הוא עדיין חי. צחוק הגורל הוא, שבני משפחתו, שמלכתחילה הבריחו אותו מגרמניה כדי להבטיח לו עתיד טוב יותר, דווקא שרדו בעוד בנם נקלע לגורל אכזר יותר. בסיום המלחמה בני המשפחה התגוררו ברוסיה, מאוחר יותר עלו לישראל. אביו, זנדל גרינשפן, היה ראשון העדים במשפט אייכמן יחד עם בנו השני (אחיו של הרשל) מרדכי גרינשפן. בעדותם מסרו כי אין להם כל ידיעה על הרשל לאחר המלחמה, ואין כל סיבה להאמין שהוא בין החיים.

דנמרק

דנה שם טוב, ליטל טברסקי, תומר גרינבלט –תיכון "גולדה"

היהודים בדנמרק:

ראשוני היהודים הגיעו לדנמרק בראשית המאה ה-17. הם קיבלו זכויות מיוחדות כסוחרים, בנקאים וספקי צבא. הקהילה היהודית הגדולה ביותר ישבה בקופנהגן.
בזמן מלחמת העולם השנייה הייתה דנמרק כבושה על ידי גרמניה הנאצית.

דנמרק בזמן מלחמת העולם השנייה:
תחילה לא פגעו הנאצים ביהודים בגלל התנגדות הממשלה הדנית שנותרה בשלטון.
היהודים ציפו בחרדה רבה למאורעות העלולים להתרחש, כאשר הגרמנים יוציאו לפועל את איומם כפי שכבר עשו במדינות השכנות.
המחתרת הדנית או "תנועת ההתנגדות הלאומית הדנית" פרסמה בשידורי "קול דניה הלוחמת" את דבר פרסום הצו הנאצי החדש בדבר חובת ענידת "טלאי צהוב" על האזרחים הדנים היהודים. היא הוסיפה את הפירוש שזהו למעשה צעד ראשון בתוכנית זדונית של השמדת היהודים ותושבי דנמרק נקראים שלא להרשות לתוכנית זו לצאת לפועל .
תנועת ההתנגדות קראה לכל האזרחים הדנים, בני כל הדתות שאינם רוצים שכבוד מולדתם יוכתם לענוד את "הטלאי הצהוב" ולהפכו מאות קלון לאות כבוד וגאווה.
בשנת תש"ג (1943) תכננו הגרמנים לגרש את כל יהודי דנמרק אל מחנות ריכוז. תחילת הגירוש תוכננה ליום 1 באוקטובר 1943. כשהנאצים עמדו לאסור את היהודים כדי לשלחם למחנות השמדה, המידע על כך דלף לאנשי המחתרת הדנית, שתכננו מבצע גדול מימדים להצלת היהודים.

פעולות העם הדני לעזרת היהודים:
בדנמרק עצמה פעלו כל חוגי הציבור להגנת היהודים. לשלטונות הגרמניים הגיעו עשרות מחאות של ארגונים כלכליים וחברתיים ובכללם מחאה של המלך קריסטיאן העשירי. ראשי הכנסייה מחו בפומבי וקראו לציבור מעל דוכני הכנסיות לעזור ליהודים. האוניברסיטאות נסגרו לשבוע ימים והסטודנטים יצאו לעזור במבצע. המשטרה הדנית עזרה למבצע הבריחה, וכן ניתנה פקודה לשוטרים הגרמנים שבאו לאסור את היהודים שאסור לפרוץ לדירות אם אין פותחים.

הפעולה העיקרית- העברת היהודים לשוודיה:
הדנים הזהירו את היהודים וסייעו להם לעבור למקומות מסתור, ומהם החלו לצאת לחופים ולעבור בעזרת הדייגים הדנים לשוודיה. תחילה הייתה הפעולה מקרית וספונטאנית, אך עד מהרה הצטרפה תנועת המחתרת לפעולה ושיכללה את ארגון הבריחה. אפשרות לכך ניתנה לאחר הכרזה פומבית של ממשלת שוודיה שהיא מוכנה לקלוט את הבורחים.
הדנים אף סיכלו, תוך סכנות נפשות, את תכניות הנאצים כלפי היהודים בארצם.
כך הועברו, בתוך כשלושה שבועות, 7,200 יהודים וכ-700 קרובי-משפחה לא-יהודים שלהם, לשוודיה. המבצע מומן בחלקו בידי היהודים עצמם ובחלק גדול בתרומות של דנים. כתוצאה מן הפעולה התרחבה והתחזקה המחתרת הדנית ונוצר נתיב פחות או יותר קבוע דרך הים אל שוודיה.
הפעולה נעשתה בעזרתן של קבוצות מחתרת והרבה אנשים אינדיבידואלים- בכך הם בטאו רצון להקרבה עצמית ויכולת ביצועית של המטרה הכפולה : לחבל בתכניות הגרמנים ולעזור ליהודים.
אף-על-פי-כן נתפסו קרוב ל-500 יהודים, גברים נשים וילדים, ביניהם גם כמה עשרות חלוצים וילדי עליית הנוער, והועברו לטרזינשטט. הם זכו להגנה נמרצת של הציבור ושל המינהל הדני, שהמשיך לפעול לאחר התפטרות הממשלה. המגורשים נתמכו במשלוח חבילות ובהתראות בלתי פוסקות מטעם משרד החוץ הדני, שדרש, בין השאר, לאפשר לו לבקר את העצורים במקום מעצרם. בניגוד לשאר המדינות הכבושות והגרורות שלא הצטערו להיפטר מיהודיהן- הרי שהעם הדני והמלך בראשו הכריזו שהיהודים נשארים נתיניו, שלחו להם מזון וויטמינים, שמרו על קשר ודרשו את ביקורו של הצלב האדום הבינלאומי במחנה.
ההתנגדות הנמרצת של הדנים להפלות את אזרחיהם היהודים לרעה, ההתנגדות להסגיר את היהודים, ובכללם הפליטים שבתוכם, וכן מעשה ההצלה בנתיב הבריחה לשוודיה וההגנה על המגורשים לטרזיינשטט, הוא מעשה של אחריות מדינית ומוסרית חריג ובולט בקורות התקופה, ועורר הד והתפעלות.
מבצע זה הציל למעלה מתשעים אחוז מיהודי דנמרק (כ-7,200 איש).

הענקת אות חסיד אומות העולם לעם הדני:
המחתרת הדנית עמדה על כך שכל חבריה נטלו חלק בהצלת היהודים ושכולם ייחשבו כגוף אחד. את אות חסיד אומות העולם של יד ושם הוחלט, על כן, הוחלט להעניק לכל העם הדני "כאיש אחד" שכן מעשה ההצלה לא היה יכול להתבצע ללא שיתוף פעולה אקטיבי של כל חלקי האוכלוסייה הדנית.

דרנגר טובה ושמשון

נועה הומינר, יעל ברסלאור- אולפנית "ישורון"

ילידי העיר קרקוב שבפולין, נולדו בשנת תרע"ז (1917).

שמשון:

שמשון דרנגר היה בן למשפחה שומרת מסורת, משפחת סוחרים אמידה. ראשית חינוכו הייתה בחדר העברי, כבר אז הצטיין בהברקותיו וחריפותו. בגיל 13 הצטרף לתנועת "עקיבא".

תנועת הנוער "עקיבא" היתה תנועת הנוער הציונית הגדולה בקרקוב, היא הייתה קשורה למפלגת הציונים הכלליים ודגלה בפיתוח הווי של נעורים תוך שמירה על ערכים ציוניים-חלוציים ועל התרבות העברית. בשנת תרצ"ז (1937) התפלגה התנועה על רקע של הבדלי גישה למסורת ולדת. בספטמבר 1939 ניתנה הוראה לחברי תנועת "עקיבא" לברוח, חלקם התגייסו לצבא האדום וחלקם ניסו להגיע לארץ- ישראל אולם רק מעטים מהם הצליחו משום שבשנים 1939- 1940 נסגרו כל דרכי הבריחה. לאחר התלבטות קשה בקרב ראשי התנועה האם להמשיך להסתתר או להישאר החליטו לחדש את הפעילות בקרקוב. מטרותיה של התנועה בתקופת השואה היו הצלה ובריחה.

בהתחלה פעל שמשון בתנועה בתור חניך ולאחר מכן הפך לרוח החיה ולמנהיגה של קבוצתו. הוא התמסר כל כולו לפעילות התנועה ובלט בה בגישתו הרצינית והאחראית. הוא היה מנהיג מוערך ונערץ, זאת ניתן לגלות עפ"י עדותו של חניכו שמעון לוסטרגן: "שמשון תובע ודורש מעצמו ומזולתו, מסירות ללא גבולות, אמונה ללא מצרים, הגשמה ללא פשרה".

טובה:

גוסטה (יוסטינה) דרנגר היתה בת למשפחה דתית מאד ובצעירותה הייתה חברה בתנועה "בנות יעקב" בהשפעת אחת מפעילות התנועה "עקיבא" עברה לתנועה זו והפכה לאחת הפעילות בה. גוסטה התמכרה כולה לעבודה החינוכית בתנועה והפכה לחברה בוועד המרכזי של התנועה בפולין. גם היא היתה מוערכת ובולטת מאד בתנועה. זאת ניתן לראות בעדות "ברכותה ובנשמתה ובעדינות נפשה רכשה את לב האנשים".

בשנת תרצ"ח (1938) נישאו שמשון וגוסטה והמשיכו יחד בפעילות תנועת "עקיבא", בנוסף הם ערכו יחד את השבועון "צעירים"- עיתון השכבה הצעירה של תנועת "עקיבא".

בזמן כניסת הגרמנים לקרקוב בספטמבר 1939 נשלחו שמשון וגוסטה למחנה הריסג טראופן שבצ'כיה. הודות למאמציה של גוסטה הם הצליחו להשתחרר כעבור שלושה חודשים. הם המשיכו בפעילותם החשובה בתנועה אך בשנת 1943 נאסר שמשון שנית בידי הגרמנים וגוסטה הסגירה את עצמה לגסטאפו מתוך אמונה שכשאר יהיו יחד יוכלו להשתחרר. שמשון וגוסטה היו אסורים בבתי סוהר נפרדים-לנשים ולגברים. שניהם הכניסו רוח חדשה ומוראל גבוה לחיי הכלא, הם דחפו את חבריהם לא להשלים עם הוצאתם להורג ולנסות להיאבק ולהימלט.

בזמן שבתה בכלא כתבה גוסטה יומן- "יומנה של יוסטינה" ובו כתבה את תולדות מחתרת החלוץ הלוחם תוך הסתכנות בחירוף נפש ועל אף מצבה הנפשי והפיזי הקשה. מטרתה הייתה מסירה לדורות הבאים את סיפורו של "המרד האחרון והעז ביותר בחיינו" (מתוך היומן). משאלתה האחרונה הייתה שדפי יומנה יימצאו ויתפרסמו בארץ ישראל.

בריחתם מהכלא:

בניסן תש"ג (אפריל 1943) הצליחו שמשון וגוסטה לברוח מבית הכלא ונפגשו ביערות להמשך פעולתם. גוסטה הייתה יד ימינו של שמשון, יחד יצאו לפעילויות התנועה ושליחויותיה ואף הוציאו לאור את דפי החלוץ הלוחם הקוראים למרד נגד הכיבוש.

בשנת תש"ג (1943) היו שותפים שמשון וגוסטה ב"מבצע צינגריה" מבצע שבו התאחדו תנועות "החלוץ הלוחם" ו"איסקרא" במטרה משותפת לערער את ביטחונם של הגרמנים, להוכיח שיש התנגדות יהודית ולדרבן את הציבור הפולני לפעולה נגד הגרמנים. במסגרת המבצע תוכנן פיגוע במספר מקומות בעיר קרקוב שהייתה מלאה בגרמנים חוגגים- בית הקפה "צינגריה", בית הקולנוע וכו'

בפעולה השתתפו ארבעים צעירים שהתחפשו לפולנים לכל דבר הם ביצעו את הפיגוע במקומות השונים וגרמו להרג של עשרות גרמנים.

סופם של שמשון וטובה:

בעקבות הפיגוע ובעזרת הלשנות של חברי מחתרת לשעבר מצאו אנשי האס אס את הבונקר והמפקדה של המחתרת והרגו את כל מי שנמצא שם. המחתרות למעשה חדלו להתקיים.

בנובמבר 1943 בדרכם להונגריה נאסרו שמשון וגוסטה והוצאו להורג.

שמשון וגוסטה דרנגר היו זוג צעירים שאפתנים ואידיאליסטים בעלי יכולת אינטלקטואלית גבוהה הם יצאו בלהט נגד הגישה הגלותית הפסיבית ופעלו רבות למרד אקטיבי בגרמנים. על אף הניגודים הבולטים באישיותם

התאחדו יחד הן בחיים הפרטיים והן בנוגע למאבק בגרמנים בתקופת השואה. הם הקריבו את חייהם למען היהודים בשואה ולמען האידיאלים בהם האמינו.

ביבליוגרפיה

1. "פנים רבות לגבורה" פליציה קראי, הוצאת "יד ושם" 2002 , עמודים 58-57.
2. "קרקוב היהודית 1943-1939 עמידה, מחתרת, מאבק" יעל פלד, הוצאת יד ושם 1993 עמודים 257-255
3. "יומנה של יוסטינה" גוסטה דוידזון דרנגר, הוצאת בית לוחמי הגטאות 2005, תקציר ועמודים 209-204, 215-214, 230.

הולצברג שמחה

אורן אלבז, רעות רגב, ליעד גרוס, דנה גולדשטיין- תיכון "גולדה"

שמחה הולצברג, נולד בשנת 1925 בעיר ורשה, פולין להוריו שמואל וציפורה ונפטר ב-13 בפברואר 1994. הוא היה ידוע בכינויו "אבי הפצועים".

עברו בשואה:

בצעירותו הוא עבר את השואה והשתתף במרד גטו ורשה. בשנת 1943 הוא נלקח למחנה בודז'ין. בשנת 1945 שוחרר ממחנה הריכוז ברגן-בלזן על ידי הצבא הבריטי, לאחר שכל משפחתו נספתה בשואה. ב-1949 הוא עלה לארץ ישראל, והחל לעסוק במסחר.

פעולותיו:

שמחה הולצברג התפרסם בעיקר בעת ניהול מאבקו במשך שנים נגד התקרבות לגרמניה והוא ארגן הפגנות נגד חידוש הקשרים עם גרמניה. ההפגנה הסוערת הראשונה קוימה נגד השגריר פאולוס ולאחר מכן נגד אנשים חשובים נוספים בעלי דרגה גבוהה בגרמניה. הוא אפילו נעצר מספר פעמים בעקבות פעולות אלו. זיכרון השואה תמיד נשאר במחשבתו ובליבו וכדי לשמר את זיכרונות אלה הוא עשה מספר פעולות: הוא הקים ספריות שואה והוציא לאור את ספר שיריו של משורר השואה יצחק כצנלסון. הוא התקרב לצדיק הירושלמי המפורסם רבי אריה לוין שהתפרסם כ"אבי האסירים". רב זה הוא זה שהשפיע עליו להקדיש את חייו למען פצועי צה"ל. מאז מלחמת ששת הימים הוא הקדיש את המשך חייו לתמיכה,עזרה וטיפול בפצועי צה"ל, נכים קטועי איברים, אלמנות ויתומים. שמחה הולצברג הפך את עצמו ל"אבא" של אלפי הפצועים והתייחס אליהם כאילו היו בניו האמיתיים. הוא תמך בהם נפשית, עודד אותם ונתן להם תקווה להמשך הדרך הוא תמך בפצועים נפשית ופיזית, עודד את רוחם בכל אמצעי, נתן להם תקווה למרות הפציעה הקשה. הוא חיתן רבים מהם כאילו היו ילדיו הביולוגים, והילדים שנולדו להם נחשבו בעיניו לנכדיו. אלפי "בניו" אומרים כי גילה רגישות גדולה לסבל האיום שהתגלה לעיניו יום יום בביקוריו בבתי החולים ובמרכזי השיקום. בבתי החולים השיקומיים יודעים לספר על חוש ההבנה יוצא הדופן שגילה למשברים הנפשיים שעוברים הנכים. בזכות מעשים אלו הוענק לו פרס ישראל במעמד נשיא המדינה בשנת 1976. שמחה הולצברג הקדיש את עצמו לכל הנזקקים לעזרה וזכרו חקוק בלבבותיהם של אלפי האנשים שנעזרו בו, במשך כל השנים. הוא הרגיש שפעילותו היא שליחות ועליו לעזור לכל הנזקקים לעזרה. בנוסף, הוא רצה גם להיות ראוי לשם שהעניקו לו הוריו- "שמחה" – להביא שמחה לכל מי שיוכל וכמה שיוכל.

שמחה לקה בליבו ונפטר תוך מילוי תפקידו, לאחר 27 שנות פעילות רוויות באהבה, חום, נתינה ואכפתיות. הוא נפטר בזמן אזכרה בצומת גלילות להרוגי אוטובוס הדמים. שמחה הולצברג, שקיבל את התואר "אבי הפצועים", קנה את התואר בצדק רב.

ההספד של יצחק רבין על שמחה הולצברג:

תכן הספדו של ראש הממשלה, יצחק רבין ז"ל, מעיד על תרומתו הגדולה והחשובה של שמחה הולצברג. "שמחה חילק כל כך הרבה מליבו לאנשים אחרים – עד שלא נשאר לו בשביל עצמו ואתמול ,מול עיניהן של משפחות שכולות ובחוג אוהביו, הנכים, עצם את עיניו...קשה מאוד היה להתחרות בשמחה באהבת הארץ, ועוד היה קשה, כמעט בלתי אפשרי, להתחרות בו באהבת האדם: האיש שהיה אוד מוצל מאש השואה, דאג דאגת - אמת למדינת ישראל, מקלטם של פליטי השואה ועשה הכול ובכל הלב, כדי שלא נשכח. השואה הנוראה ליוותה אותו כצל כל ימיו והייתה חומר הדלק שהזין את אהבתו למדינה ,לפצועים, לנכים, למשפחות השכולות ...

בשמם של אלפים שזכו למילת עידוד ממנו בשעות הקשות ביותר לחייהם; בשמם של אלפים שיזכרו את השוקולדים המתוקים שלו ברגעים המרים ביותר; בשמם של כל הפצועים, הנכים, והמשפחות השכולות; בשמו של צה"ל ובשמה של מדינת ישראל – אני מצדיע לך שמחה".

החי"ל- חטיבה יהודית לוחמת

עומר בכר, רז חדד, שחר קרמר- תיכון "גולדה"

הבריגדה היהודית היא חטיבה של חיילים ישראלים ויהודים ששירתו במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, היא הוקמה בשנת 1944. לאחר המלחמה פעלה להצלת ניצולי שואה והברחת מעפילים לארץ. חטיבה זו התאמנה במצרים ולחמה באיטליה.

הקמת החי"ל:

הבריגדה הוקמה ב20 לספטמבר, 1944, והוכרזה רשמית ע"י וינסטון צ'רצ'יל: "ממשלת הוד מלכותו החליטה להיענות לדרישת הסוכנות היהודית לארץ ישראל ולהקים בריגדה מוגברת יהודית(Jewish Brigade group) אשר תשתתף בפעולות המלחמה...". הודעה זו עוררה רגשות מעורבים בקרב הישוב היהודי בא"י, אך ברובה הייתה משמחת, כיוון שנתנה בסיס אימונים והכנה ליהודים שיהיו חלק מהצבא העברי שעומד לקום בעתיד. לבריגדה לקח זמן רב לקום, משום שלא התגייסו מספיק אנשים להקמת יחידה מהסוג הזה, עד שלבסוף גם חיילים אנגליים נוצרים היוו חלק ממנה.

ארגון החי"ל:

החטיבה הורכבה משלושה גדודים של חיל רגלים יהודים, אליהם צורפו גדוד תותחנים יהודי, יחידת שדה של "חיל הנדסה", יחידת דואר ויחידות נוספות לפי צרכי הבריגדה. על פיקוד היחידה מונה בריגריד לוי בנימין, ששירת ביחידת "חיל המהנדסים המלכותיים".בריגריד לוי בנימין היה יהודי יליד קנדה, שהצבא היה הקריירה המקצועית שלו. הוא לא ידע רבות אודות על היהדות אך התגאה ביהדותו וראה כבוד רב במינויו למפקד הבריגדה.

הוסכם שהיחידה תניף דגל שיסמל את היישוב היהודי. לקראת מעברה ללחימה באיטליה היחידה אורגנה במחנה "בורג אל ערב" סמוך לאלכסנדריה במצרים. באוקטובר 1944 הועלו חיילי החטיבה על ספינות לכיוון איטליה, שם אומנו במחנה האימונים פיוג'י שסמוך לרומא. האימונים נמשכו כשלושה חודשים וחצי לפניי יציאת היחידה לחזית. הבעיה המרכזית בבריגדה הייתה ביחידת התותחנים, שלפי תקני הצבא הבריטי הייתה חייבת למנות כ-860 קצינים וחיילים-אך הובאו רק 400 ליחידה זו. סמלי יחידה וקציניה הוכשרו בבית ספר לפיקוד קרבי בעיר נוונטו, שהיה מרכז ההדרכה הצבאית באיטליה. בסוף הכשרתם, הוספה ליחידה גרעין של טכנאים,אלחוטאים, עוזרים, נהגים ופלוגת תותחנים בריטית על כל חייליה, בכך נפתרה הבעיה המספרית של יחידת התותחנים בבריגדה. אך היא כבר לא היוותה ממש חלק מהצד היהודי שלחם.

פעילותה של היחידה:

בפברואר 1945 סיימה היחידה את אימוניה, היו בה 5000 חיילים שמפקדיהם בריטים (רק לאחר המלחמה מונו שני מפקדים יהודים על היחידות). בהרכב זה החטיבה יצאה להלחם בחזית בצפון איטליה.

היו אלה הימים של סיום המלחמה והאויב היה על סף התמוטטות, אך כמיליון חיילים איטלקים ופשיסטים עוד נמצאו בצפון איטליה.

תחילה צורפה החטיבה לקורפוס החמישי, בו שירתו גדודים מתשעה עמים נוספים. מולם ניצבו האוסטרים.

משימות הבריגדה הוגדרו כמשימות סיור ולפעמים התנגשו עם משמרות הגרמנים, באחת מההתנגשויות האלו נפלה בשבי כיתת חיילים גרמנים. בפעולה זו נהרג אחד החיילים,זאב רוסאק והיה הקורבן הראשון של הבריגדה בחזית.

לאחר תקופה עברה הבריגדה לגזרה אחרת- גזרה הררית במורדות הרי האפנינים על שפת נהר הסניו.

שם החליפה חטיבה של הצבא ההודי. ימים אלו היו משמעותיים מאוד לבריגדה היהודית מפני שקיבלה בהם הכרה עולמית על כניסתה למערכה עם הנאצים.

במאי 1945, לקראת תום מלחמת העולם השניה, הגיעה הבריגדה היהודית באיטליה לנקודה הצפונית ביותר שלה, ותפסה את השליטה על ביקורת בגבול שבין איטליה לבין אוסטריה ויוגוסלביה. כך, בתום הקרבות באזור המקום היה נקודת מעבר לניצולים יהודים. אופשרה תנועה חופשית של פליטים יהודים ממזרח וממרכז אירופה לנמלים באגן הים התיכון שבאיטליה. מנמלים אלה עלו הפליטים או כפי שכונו אז ה"עקורים" לארץ ישראל.

עובדת שליטתם של חיילי הבריגדה על מעבר הגבול הגיע לידיעת רבים מהניצולים שהגיעו בשיירות למקום בדרכם לארץ ישראל.

פירוק הבריגדה והנצחתה:

הבריגדה פורקה רשמית בקיץ תש"ו (1946) . בעוד היא מונה ארבעים וארבע חיילים שנפלו במהלך הקרבות.
הניסיון הרב והמיומנויות שרכשו החיילים היהודיים שלחמו בבריגדה תרם רבות להקמת צה"ל תקופת מלחמת העצמאות.
פעילותה של הבריגדה היהודית באיטליה מונצחת במוזיאון שבעיר אלפונסינה, בבית הקברות הצבאי ברוונה מצוי ריכוז גדול של חללי הבריגדה ובו מתקיים טקס זיכרון שנתי, שבוע אחרי יום העצמאות. כמו כן הוכנה תערוכה בנושא הבריגדה שהוצגה בשנת 2003 ברומא ובשנת 2005 בבולוניה.

המעפילים

התלמידים: תומר יבלונסקי, אלמוג פרידלנדר- תיכון "אחד העם"

הגדרה:

ההעפלה היא עלייתם של יהודים לארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי, על אף הגזירות והפעולות נגד העלייה מצד השלטונות הבריטיים. מספר רישיונות העלייה (סרטיפיקטים) שהקציבה ממשלת המנדט היה נמוך בהרבה ממספר הרוצים לעלות, ולפיכך הייתה העלייה ה"בלתי לגאלית"- העפלה, לתופעת קבע בתולדות הישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת המנדט, ואלפי יהודים ניצלו את כל הדרכים האפשריות כדי לעלות לארץ.

בראשית:

את ראשיתה של ההעפלה המאורגנת יש לראות בבואה של האונייה "וילוס" בקיץ 1934. בשנים 1938-1937 גדל מספר האוניות שהגיעו, כשעל סיפונן כמה מאות מעפילים,רובם חברי תנועות הנוער החלוציות ממזרח אירופה ומרכזה.

ועדת חקירה שהגיע לארץ שיראל בעקבות הסכסוך היהודי- ערבי הביאו להחלטה על פרסומו של ה"ספר הלבן" של מקדונלד בשנת 1939 שהיה מסמך הממליץ על הגבלת העלייה היהודית לארץ ישראל, כדי למתן את כעסם של הערבים.

ה"ספר הלבן" הגביל את העלייה החוקית ל- 75,000 עולים במשך חמש שנים, ולאחר חמשת השנים להפסיק את העלייה. אולם, השלטונות הבריטיים צמצמו גם מספר זה, מתוך כוונה לרסן את פעילות הישוב היהודי נגד הבריטים.

תקופת השיא:

בתגובה לפרסום חוקי ה"ספר הלבן", הכריזו מנהיגי התנועה הציונית שההעפלה היא אמצעי ראשון במאבק על פתיחת שערי ארץ שיראל. ארגון ההגנה הקים בשנת 1939 את ה"מוסד לעלייה ב" לביצוע מתוכנן ומאורגן של ההעפלה.

עד קום מדינת ישראל ופתיחת שערי הארץ לעולים נשא ה"מוסד" את העול המכריע של פעילות העפלה.

ההעפלה לא התרחשה רק מאירופה ארצה, אלא גם מארצות האיסלאם. ייחודה היה שרוב העולים הגיעו בדרך היבשה. ההתעוררות החלה לאחר פרעות שנעשו ביהודים בבגדד בשנת 1941, בבנגאזי ובטהרן בשנת 1942 ובטריפולי בשנת 1945.

בעקבות אירועים אלו, נשלחו שליחים מהקיבוצים בישראל לעזור ליהודים לבוא ארצה.

המעפילים היו מגיעים לקיבוצים בצפון הארץ ומשם חודרים לתוך הארץ.

לאחר מלחמת העולם השנייה, מאות אלפי פליטים יהודים נותרו באירופה, עקורים מבתיהם, שרידים של משפחות שנכחדו ושל קהילות הרוסות. שליחי היישוב ופעילי ההעפלה ליכדו את זרם הנדידה וכיוונו אותו אל מקומות הריכוז לעלייה ולהעפלה. בארגון פעולה זו נעזר "המוסד לעלייה" של ההגנה בפרטיזנים היהודים באירופה, בחיילים יהודים מכל צבאות הכיבוש באירופה, ובעיקר באנשים מהבריגדה היהודית מהצבא הבריטי.

ההעפלה הייתה המאבק בין היישוב היהודי בארץ ישראל והיהודים בתפוצות בממשלה הבריטית, שלא נרתעה מלאחוז באמצעים צבאיים ומדיניים כדי לחסום את זרם העלייה הבלתי לגאלית. יחידות הצי המלכותי הבריטי ערכו ציד על ספינות ותפסו רבות מהן בהגיען אל חופי ארץ ישראל.

למרות זאת, זרם האוניות לא פחת והיישוב היהודי השיב בפעולות צבאיות משלו: מחנה מעצר למעפילים שהוקם בידי הבריטים בעתלית נפרץ, והכלואים בו שוחררו בידי הפלמ"ח באוקטובר 1945, חוליות חבלה פגעו במתקנים הבריטיים שנועדו לפגוע בהעפלה, תחנות משמר החופים חובלו, הראדאר שעקב אחרי אוניות מעפילים פוצץ, אוניות הגירוש הבריטיות מוקשו, הפגנות המונים למען המעפילים נערכו בכל רחבי הארץ.

המאבק על זכות העלייה הגיע לשיאו עם בוא אוניית ההעפלה הגדולה, "יציאת אירופה תש"ז", נקראת גם "אקסודוס 1947", בקיץ 1947 לחופי ישראל, כשעל סיפונה כ- 4500 איש. לאחר מאבק עז בחוף החזירו הבריטים את האונייה לאירופה, והמעפילים הורדו בכוח בנמל האמבורג בגרמניה.

סיפור מסעה של ספינת אקסודוס פורסם וזעזע את דעת הקהל העולמית.

ההעפלה השפיעה על ארצות הברית ועל וועדות חקירה מטעם האו"ם להכניס לארץ מספר רב של פליטים והוסיפה ליישוב כוח אנושי רב, שתרם אחר כך במלחמת העצמאות. חוזק הקשר בין היישוב בארץ ליהודים בתפוצות, וההעפלה הייתה הדרך העיקרית להצלת פליטי השואה בזמן המלחמה ולאחריה.

מתחילתה של ההעפלה ועד כינון מדינת ישראל הגיעו דרך הים לארץ כ- 115,000 מעפילים ב- 138 ספינות העפלה. בדרכי היבשה מסוריה, לבנון ושאר ארצות האיסלאם העלה "המוסד לעלייה" עוד כ- 7500 איש.

יחד עם המעפילים שעלו לא במסגרת ההעפלה המאורגנת מגיע מספר המעפילים בים וביבשה לכ- 132,000 נפש.

הפרטיזנים

ברק כגן ולור סממה- תיכון "אחד – העם"

הפרטיזנים במלחמת העולם השנייה

בזמן כיבוש אירופה על ידי הנאצים, קמו התארגנויות לא חוקיות שעסקו בלחימת גרילה, אלו היו התארגנויות הפרטיזנים, אשר תקפו את השלטון הגרמני, והם היוו בעיה רצינית עבור הגרמנים. פרטיזנים במלחמת העולם השנייה היו יחידות קטנות שהסתתרו ביערות ובהרים שהיו גם הם תחת הכיבוש הנאצי. הם פגעו בנקודת החולשה של הגרמנים באזורים הכפריים. הפרטיזנים פגעו באמצעי התקשורת של הגרמנים, פוצצו גשרים, כבישים ומסילות ברזל, פגעו ברכבות שהובילו חיילים- גרמנים, חיבלו באספקת החשמל והמים, והציבו מארבים במטרה להסתער על הגרמנים.

נוכחות היהודים בלטה בשטחי ברית המועצות. שטחים אלו אפשרו תנאים גיאוגרפיים ללוחמה מסוג זו של הפרטיזנים. היהודים הקימו יחידות עצמאיות או שהצטרפו לקיימות. כדי להצטרף לפרטיזנים הייתה כרוכה הכרעה קריטית של הלוחם או לוחמת, זאת משום שהשהייה ביערות הייתה כרוכה בעזיבת המשפחה. בארצות דרום אירופה (יוון ויוגוסלביה) היהודים הצטרפו ללוחמה הפרטיזנית הכללית, ובמדינות מערב אירופה (בלגיה וצרפת) היהודים בלטו בתנועות ההתנגדות המקומיות כנגד השלטון הנאצי בפני עצמם, ולא הצטרפו לתנועות אחרות.

הפרטיזנים היהודים

במלחמת העולם השנייה יהודים היוו חלק ניקר במלחמת הפרטיזנים בנאצים. היהודים לא בהכרח נלחמו ככוח יהודי נפרד משאר לוחמי ההתנגדות במדינות מרכז אירופה, אלא גם השתלבו עם החברה הלוחמת ונשלחו למשימות חשובות רבות. בתוך מסגרת הפרטיזנים לא הובדלו היהודים משאר הלוחמים, אלא כולם הוגדרו כאחד, עקב מטרתם המשותפת, פרט למקרים בהם ביקשו היהודים להישאר ככוח יהודי נפרד, חשיבה נפרדת זו נשארה עוד מהגטו שבו היו רגילים היהודים לחיות בינם לבין עצמם. משימות הפרטיזנים, ושל הפרטיזנים היהודים בין היתר, היה להרוס את המערך התקין של הכובש ע"י הריגות שומרים, גניבת נשק, ודברים רבים נוספים שיגרמו לאויב להתעכב לפני התקיפה. כל זאת כמובן, בתיאום מוחלט עם בעלות הברית, שנועד למעשה כדי להקל על התקפותיהם ועל העומס שיהיה בחזית הקרב. היהודים הפרטיזנים, מעבר לפעולותיהם עבור בעלות הברית, לא ניתקו קשר עם קרוביהם היהודים בגטאות, ומדי פעם ניסו להבריח כמה מהם החוצה, ולהביאם- ליערות, שבאותה תקופה, היו מקום בטוח יחסית. הפרטיזנים קיבלו לעצמם יהודים שלא התקבלו לתנועת מחתרת, ונדדו בעצמם ביערות, ומספר היהודים שנקלטו גדל באופן דרסטי לאחר תחילת חיסול הגטאות באביב 1942.

ליהודים היו הרבה יותר התלבטויות בנוגע להצטרפות למסגרת הפרטיזנים,או להלחם בגטו, מאשר לעמים אחרים באירופה. היו לזה מספר סיבות עיקריות: הסיבה הראשונה היתה שכדי להלחם בשלטון הנאצי דרך היערות, הפרטיזנים היו חייבים חברה מעטה, אך אוהדת, שמדי פעם תספק מזון, מחסה, ובעיקר ידע. בניגוד לפרטיזנים הלא-יהודים, ליהודים תנאי זה היווה בעיה רצינית עקב הדעות האנטישמיות שהיו באזורי אירופה והיהודים לא יכלו לדעת אם יקבלו את היחס הדרוש לקיומם או אם יקבלו יחס גרוע אף יותר, יחס שיכלול דחייה, הלשנה, ואף ניסיון רצח. הסיבה השנייה הייתה שרוב היהודים היו אנשי עיר, והחיים ביערות ובחיק הטבע היו קשים ויהיה חסר להם הידע כיצד לשרוד ולהתמודד עם תנאי הטבע הקשים בחורפי אירופה. הסיבה האחרונה והחשובה ביותר להתלבטות היהודים אם לצאת ליערות או להלחם בגטו, היא הידיעה המוחלטת לכך שבעזיבת הגטו, כל קרוביו של האדם צפויים לרצח. הנאצים הרגו את קרובי המשפחה של הבורח בו במקום, והידיעה הזו גרמה לבורחים רבים לתחושות מעיקות נוראיות, עקב נטישת משפחתם לגורל אכזר.

יחידת ז'וקוב:

מבין הארגונים העיקריים בפרטיזנים היהודים הייתה היחידה היהודית ע"ש ז'וקוב שמנתה כ-270 איש. מחנה המשפחות של האחים ביילסקי מנה כ-1,200 איש, ומחנה המשפחות בפיקוד זורין מנה כ-800 איש. אחד ממפקדי הפרטיזנים היהודים המפורסמים והנועזים היה טוביה ביילסקי. טוביה, ושני אחיו: עשהאל וזוס, הנהיגו בהצלחה מרובה קבוצת פרטיזנים יהודיים ביערות בלארוס שפעלה כנגד הגרמנים ומשתפי הפעולה שלהם. בקיץ 1943, הקבוצה הייתה בשיאה ומנתה כ-1200 לוחמים יהודים. אחת מהמטרות העיקריות שלהם הייתה הצלת יהודים. באותה שנה החליט הצבא הגרמני לשלוח כ-60 אלף חיילים נאצים לדיכוי הפעולות של הפרטיזנים היהודים ביער בלארוס, אך הגרמנים לא נחלו הצלחה כלל, כיוון שהחיילים החליטו שלא להעמיק לתוך היער, כשהיהודים הסתתרו במעמקיו. בסך הכול בכל שנות המלחמה הקבוצה של ביילסקי איבדה כ-50 לוחמים, מספר שהיה נמוך משמעותית מאחוזי הנפגעים של הפרטיזנים האחרים.

בעיני אלף ומאתיים היהודים שיצאו מיערות ביילורוסיה ביולי 1944 ובעיני כמה דורות צאצאים של אותם שרידים, גברים אלה היו לאגדה, גיבורי חיל נערצים. אבל מחוץ לקבוצה בסיסית זו, האנשים מאחורי כוח

הלחימה וההצלה היהודי המצליח ביותר בזמן המלחמה, זכו להכרה מועטה. בשישים השנים שחלפו מאז, נכתבו ספרים מעטים בלבד על הישגיהם, ואין כמעט לוחות זיכרון הנושאים את שמם.
בדצמבר 1941 התכנסו כ-150 חברי תנועות נוער חלוציות בגטו וילנה, ולראשונה נקבע כי הנוער היהודי נקרא להתארגן למאבק חמוש עם הגרמנים. ב-21 בינואר 1942 התכנסו בגטו נציגי תנועות הנוער הציוניות, וביניהם אבא קובנר מהשומר הצעיר, ניסן רזניק מהנוער הציוני, יוסף גלזמן מבית"ר ויצחק ויטנברג נציג הקומוניסטים, והוחלט להקים תנועת התנגדות מאוחדת, "פאראייניקטע פארטיזאנער ארגאניזאציע" (ארגון פרטיזנים מאוחד), ובראשי-תיבות "פ.פ.או" או "O.P.F". מטרתו של הארגון הייתה להכין התנגדות חמושה כאשר יעמוד הגטו בסכנת חיסול, וכן להעביר את רעיון ההתנגדות לגטאות אחרים. חברי פ.פ.או. אורגנו ב'חמישיות' מחתרתיות, לפי מקומות מגוריהם בגטו, שלוש חמישיות היו מחלקה, ושש-שמונה מחלקות היו גדוד. במטה הארגון היו נציגים של כל המפלגות ותנועות הנוער שהתאחדו לפעילות המחתרתית. בספטמבר 1943, יום חיסול גטו וילנה, יצאה את הגטו דרך תעלות הביוב הקבוצה האחרונה של אנשי פ.פ.או. ובה 80- 100 חברים בראשות אבא קובנר. כעבור ימים אחדים הגיעה הקבוצה ליערות רודניקי. רובם המכריע של חברי פ.פ.או. יצאו ליערות והצטרפו לפרטיזנים. בסך-הכול יצאו מגטו וילנה 600- 700 צעירים והצטרפו לפרטיזנים.
ביערות הקימו אנשי פ.פ.או. גדודי פרטיזנים יהודים במסגרת תנועות הפרטיזנים הסובייטית. אך בהתאם למדיניות מטה הפרטיזנים הסובייטים, ששללה קיום יחידות נפרדות של יהודים, פורק חלק מהיחידות הללו ולאחרות צורפו פרטיזנים לא יהודים. הפרטיזנים מגטו וילנה לחמו ביערות עד בוא הצבא הסובייטי, והשתפו בשחרורה של וילנה ביולי 1944.
פעולות הפרטיזנים תמכו בבעלות הברית לניצחון על גרמניה הנאצית, והיוו חלק בלתי –נפרד ומשמעותי מהמלחמה.

שיר הפרטיזנים

מילים – הירש גליק
לחן- אברהם שלונסקי

אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה
את אור היום הסתירו שמי העננה
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא
ומצעדינו עוד ירעים אנחנו פה

מארץ התמר עד ירכתי כפורים
אנחנו פה במכאובות ויסורים
ובאשר טיפת דמנו שם נגרה
הלאינוב עוד עוז רוחנו בגבורה

עמוד השחר על יומנו אור יהל
עם הצורר יחלוף תמולנו כמו צל
אך אם חלילה יאחר לבוא האור
כמו סיסמא יהא השיר מדור לדור

בכתב הדם והעופרת הוא נכתב
הוא לא שירת ציפור הדרור והמרחב
כי בין קירות נופלים שרוהו כל העם
יחדיו שרוהו ונגאנים בידם

על כן אל נא תאמר דרכי האחרונה...

פרטיזנים יהודים בארגון הפרטיזנים המאוחד, שלחמו ביער רודניקי, חוזרים לעיר לאחר שחרורה, וילנה, פול.

הצנחנים

היו אלה חברי "ההגנה" והפלמ"ח שהתנדבו לצבא הבריטי בימי מלחמת העולם השנייה, ביחידות המיוחדות האמורות לפעול מאחורי קווי האויב הנאצי, לביצוע פעולות מבצעיות כדי לפגוע ביכולת הצבא הגרמני להלחם. בד בבד, היה עליהם לחבור לריכוזי יהודים ולנסות להציל ככל האפשר.

היו אלה ממגויסי הישוב היהודי לצבא הבריטי. ארגוני ה"הגנה" והפלמ"ח גייסו את המתנדבים ואילו הצבא הבריטי הכשיר אותם למשימתם. הייתה כאן יוזמה משותפת של הנהגת הישוב היהודי הסוכנות היהודית באמצעות המחלקה המדינית שלה, יחד עם ראשי הארגונים הצבאיים למחצה.

המועמדים ליחידה המובחרת זו נבחרו בקפידה. הם הובאו בעיקר מבני ובנות ההתיישבות הקיבוצית, כאלה שהיו יוצאי הארצות הכבושות על ידי הנאצים. על המועמדים לצניחה אל מעבר לקווי הנאצים היה לדעת את השפה המדוברת, את התרבות, המנהגים, הגיאוגרפיה והרוח בכל מדינה שאליה היו אמורים לצנוח.

ליחידה מובחרת גויסו 250 בנים ובנות. 170 מתוכם מקרב ה"הגנה" והפלמ"ח, השאר גויסו מיחידות צבאיות בריטיות שונות. בסוף שנת 1942 הוחל באימונים לקראת ייעודם. אימונים אלו נמשכו במהלך שנת 1943, בהם למדו את מקצועות הלחימה הזעירה כמו גם לצנוח. בסופו של התהליך נשארו רק 32 מתנדבים בלבד ששרדו את תקופת האימונים המפרכת בתוכם שלוש בנות.

הצנחנים נשלחו למשימותיהם לפי ארצות מוצאם כמו לרומניה, הונגריה, יגוסלביה, לסלבוקיה, לאיטליה, לאוסטריה ולבולגריה. מתוך לוחמי היחידה נפלו בשבי הגרמני 12 לוחמים, חמישה נצלו בדרך לא דרך. שבעה מהם נדונו למוות והוצאו להורג: חיים אנצו סיוני, חנה סנש, חביבה רייק, צבי בן יעקב, רפאל רייס, אבא ברדיצ'ב ופרץ גולדשטיין.

העלאת הרעיון להצניח לוחמים מן הישוב היהודי בארץ שיראל אל מאחורי קווים הנאצים ולצורך הצלת היהודים בארצות הכיבוש, החל בשלהי שנת 1942. בסוף שנה זו הוחל בהכשרת הצנחנים. במהלך שנת 1943 נערכו האימונים הייעודיים. כך שצניחתם שתרמה, אולי, מבחינה מוראלית הרי שמבחינה מעשית צנחנים אלו לא הועילו ולא כלום שכן פעולות השמדת היהודים במפעלי המוות ובראשם אושוויץ החלו זה מכבר. במהלך שנת 1943 הן היו בעיצומן.

במהלך שנת 1943 הצבא הנאצי החל לסגת מחזיתות שונות בהן, הם נחלו תבוסות. קץ המלחמה ממחצית שנת 1943 היה רק שאלה של זמן. תוצאות המלחמה החלו לרעת הנאצים. כך שפעולת ההצנחה הייתה מיותרת. ככל שהדבר נוגע לתועלת הצבאית להבסת הגרמנים במלחמה.

הגעת הצנחנים מארץ ישראל הפיחה ביושבי המחנות, ביושבי הגטאות המדוכאים, רוח חדשה. רוח של תקווה, רוח ציונות כזו שאמרה שיש תקווה ואחרית למרות נוראות השואה, התעוררות זו נתנה את פריה, לימים, בעת ההתקוממות נגד שלטון ממשלת המנדט הבריטי בארץ ישראל.

התשעים ושלוש

אור ארדינסט, גל גרינוולד- אולפנית "ישורון"

הרקע:
בשנת תרע"ז (1917) נוסד בקרקוב, המוסד הראשון ברשת מוסדות דתיים\מקצועיים לבנות הקרויים "בית יעקב",ע"י שרה שנירר (1883-1935) שנולדה במשפחה אדוקה של חסידי בעלז, אבל למדה גם בבית ספר פולני. החלה לעבוד בגיל צעיר, כתופרת, כדי לעזור בכלכלת המשפחה. תוך כדי עבודתה השלימה את לימודיה בחינוך וביהדות. מלחמת העולם הראשונה פגעה במשפחתה, והיא נמלטה כפליטה לווינה. בווינה הקדישה עצמה לשליחותה החינוכית ספרותית - להלחם בהשכלה ובחילוניות של הצעירות היהודיות, ולהחזירן אל המסורת הדתית.
כשנסגרו כל בתי הספר היהודיים בצו של הצבא הגרמני ב1939 נאלץ בי"ס בית יעקב לרדת למחתרת. בהמשך קרוב ל-3 שנים נמשכו בו שיעורים חשאיים.
מהמקורות ומהמסמכים ההיסטוריים נלמד על האירוע של 93 בנות בית יעקב בקרקוב בקיץ 1942.

ב27 ביולי 1942, תשעים ושלוש התלמידות שלמדו יחד בבית הספר "בית יעקב" בגטו קרקוב התגלו ע"י הנאצים. הנערות, בטווח הגילאים 14- 22, הועברו ע"י שוביהן לבנין אחר, כנראה בתוך הגטו. מעט מאוד ידוע על התנאים הפיזיים בהם הוחזקו הנערות.
הן הוחזקו בחדר חשוך אחד בחוסר ידע מוחלט. לבסוף נאמר להן שבליל ה-11 באוגוסט 1942 תבוא קבוצת חיילים גרמנים "לבקר" אותן. משמעות "ביקור" זה לא נעלמה מן הנערות. לפי כך הן החליטו שהגיע הזמן להשתמש ברעל שאותו הכינה מנהלת הסמינר מראש.
לפני שהשיבה את נשמתה לבוראה כתבה אחת הנערות, חיה פלדמן מכתב המתאר את שעותיהן האחרונות של הנערות. שני העמודים הכתובים ביידיש מוענו למאיר שנקולבסקי בניו-יורק, מזכיר תנועת "בית יעקב" העולמית.

המכתב:

ושם היה כתוב:
"11 באוגוסט,1942, ידידי היקר מר שנקולבסקי בניו-יורק.
איני יודעת אם מכתב זה יגיע אליך. האם אתה יודע מי אני? נפגשנו בביתה של גברת שרה שנירר ומאוחר יותר במריאנבד. שמכתב זה יגיע אליך כבר לא היה בין החיים ויחד עמי עוד 92 נערות מ"בית יעקב" בעוד שעות אחדות הכל יגמר. ד"ש למר רוזנהיים ולידידנו גוטמן,שניהם באנגליה. כולנו נפגשנו בווארשה אצל ידידנו שולמן, וגם שולמן היה שם. למדנו שהמדינה אליה מיועד מכתב זה שלחה לנו לחם.
היו לנו 4 חדרים. ב27 ביולי נעצרנו והושלכנו לחדר אפל, היו לנו רק מים. שיננו את דוד בע"פ ושאבנו אומץ. אני לומדת את תורת אמנו שרה אתן, שטוב לחיות למען האלוהים אך גם טוב למות למענו. אתמול ושלשום נתנו לנו מים חמים לרחצה ונמסר לנו שחיילים גרמנים יבואו לבקרנו הערב. אתמול נשבענו כולנו למות. היום נלקחנו כולנו לדירה גדולה ובה 4 חדרים מוארים היטב ומיטות יפות. הגרמנים אינם יודעים שאמבטיה זו היא טהרתנו לפני המוות. היום הכול נלקח מאיתנו וניתנו לנו כותנות לילה. לכולנו יש רעל. כשהחיילים יגיעו, ניקח אותו.
היום אנו יחד ואנו משננות את הוידוי כל היום. אנחנו לא מפחדות. תודה לך חברי הטוב. יש לנו משאלה אחת, אמור קדיש עבורנו, 93 בנותיך. בקרוב נהיה עם שרה אמנו.
שלך, חיה פלדמן מקרקוב."

מכתב נוסף:

מסמך שני המתאר את האירוע הוא מכתב הנכתב ע"י חנה וייס ב-1947. וייס הייתה תלמידה ב"בית יעקב" והייתה התלמידה ה-94 שנקראה להשגיח על דודה חולה לפני שהקבוצה נתפסה. אחרי שמורותיה וחברותיה נלקחו, בא אליה המנקה של הסמינר ותיארה בפניה את לכידתן והעברתן. היא הצליחה להסתתר בחצר מחוץ לבנין וטוענת ששמעה בפירוט רב את שהתרחש בפנים. במאמרה היא מצטטת מילה במילה את מילות העידוד האחרונות שנאמרו לנערות ע"י מורתן, מתארת כיצד פרצה בבכי היסטרי לאחר ששמעה את החלטת הנערות להתאבד ואיך גורשה מהמקום ע"י אחד החיילים ששמרו על הכניסה לבנין. בספטמבר 1942 נמלטה חנה וייס מהגטו בזהות לא יהודית ולבסוף הגיעה לקרובי משפחה בבוגוטה, קולומביה. ב1947 שלחה את המסמך המתאר עם מכתב מצורף לאחיה של אחת ממורותיה לשעבר ב"בית יעקב", שחי אז בפלסטינה. המאמר והמכתב פורסמו ב1961 בספר היובל של "בית יעקב".

תהיות ותמיהות:

בתחילת שנות ה-50 התעוררו שאלות בקשר לאירוע. הראשון שפקפק באמיתות המקרה, היה יוסף וולף, יהודי מקרקוב שציין שזוהי בדיה מוחלטת. הוא טען שהתנאים בגטו קרקוב לא אפשרו את התרחשותו של אירוע כזה. בנוסף, ישנם תגובות מ"יד ושם" שמציינות לרוב שהאירוע לא התרחש -"ב-5 השנים הראשונות לאחר השחרור נבדק המכתב בפרטי פרטים בפולין ולא התגלו כל פרטים המאמתים את הסיפור". בנוסף, גרסאות המכתבים שונות בפרטי המיקום(קרקוב \וארשה), בניב היידיש שבו נכתבו המכתבים.
סביר להניח כי מטרת הכתיבה הייתה לצרף את קידוש ה' בימי השואה וקידוש ה' בכל הדורות ולהדגיש את גבורת הרוח. אך אין הדבר סותר שאירוע דומה אכן אירע בנסיבות פחות פומביות ואולי במספרים אחרים משום שהיו מקרים יוצאי דופן בהן חיילים גרמנים לא חשו כבולים להוראות הנאצים על שמירת הגזע.

וולנברג ראול גוסטב

ספיר ליפשיץ , שי בר חיים- תיכון "אחד- העם"

מבוא

חסידי אומות עולם

המושג חסיד אומות העולם, שהוא המושג הרווח והמקובל לציין לא-יהודים שנהגו ביהודים מתוך יחס אנושי או הרבו להיטיב עמם. בהתייחסות לתקופת השואה קיבל המושג ממד נוסף ומשמעותי עוד יותר מן הניסוח שלעיל. בחוק הזיכרון לשואה שחוקקה הכנסת בשנת 1953, קיים סעיף המתייחס לחובת ההנצחה של מי שהצילו יהודים בתקופת השואה. החוק מדגיש שהתואר הזה יינתן למי שסיכנו עצמם למען הצלת היהודים ולא עשו זאת בשביל בצע כסף למשל .

שואת יהודי הונגריה

בפרוץ מלחמת העולם ה-2 היו בהונגריה כ-825,000 יהודים ונוספו אליהם יהודיהם של מחוזות רומניה שסופחו אז להונגריה. יחס הממשלה ההונגרית ליהודים היה עוין ביותר, אך התוכניות להשמדתם השיטתית, החלו להתממש רק בחודש מרץ 1944 כאשר הגיעו אייכמן ועושי דברו לבודפשט והחלו בשיגור "טרנספורטים" (משלוחים) של יהודים למחנות ההשמדה.

בשואת יהודי הונגריה נרצחו 564,500 מיהודי הונגריה.

קורות חיים

ב- 4 באוגוסט 1912 ולנברג נולד למשפחה מיוחסת של בנקאים, דיפלומטים וקצינים. הוא נולד אחר מות אביו, קצין בצי שוודיה, וגדל בבית אביו החורג, פרדריק פון דרדל, למד אדריכלות בארצות-הברית אך עסק בבנקאות ובסחר בין-לאומי, ואגב כך עשה בשנת 1936 חצי שנה בחיפה.

הוא הגיע להונגריה ביוזמת ארגונים יהודיים , שביקשו ממנו לפעול כנציגה של מדינה ניטרלית להצלת יהודי הונגריה, שכ- 450,000 מהם כבר נשלחו למחנה המוות אושויץ.

הוא היה איש עסקים שפעל כדיפלומט שבדי בהונגריה בתקופת מלחמת העולם השנייה. תוך שימוש במעמדו הדיפלומטי הביא להצלתם ממוות של עשרות אלפי יהודים הונגרים. בין היתר הנפיק וחילק אלפי דרכוני חסות שבדיים ליהודי בודפשט, הקים רשת של בתי מחסה בחסות הכתר השבדי כמקלט בטוח ליהודים, הפעיל לחצים שונים על בכירים נאצים והונגרים לעצירת משלוחי יהודים לאושוויץ, ואף התעמת עם אנשי אס-אס ובלם בגופו גירוש של יהודים.

משנכבשה הונגריה בידי ברית המועצות, נעלמו עקבותיו של ולנברג. הוא נראה בפעם האחרונה ב- 17 בינואר 1945, בדרכו אל מטה הצבא האדום. רק בשנת 1957 הודיעו הרוסים שולנברג נפטר מהתקף לב בשנת 1947 בכלא במוסקבה, אך אסירים שהשתחררו מבתי- הכלא הסובייטים בשנות השבעים העידו כי ולנברג היה עדיין בחיים באותה עת.

מעשיו ופועלו- קשר לשואה

בהמלצת חברי ה'קונגרס היהודי העולמי' בשוודיה ובתמיכת ה'ועד לעניני פליטים' האמריקני נשלח ביולי 1944 מטעם משרד החוץ השוודי לבודפשט, כדי לעזור להגן על יותר מ-200,000 היהודים שנשארו בה אחרי שכ- 437,000 יהודים מיהודיה נשלחו לאושוויץ. שוודיה החלה לפעול למען היהודים בהונגריה זמן קצר לאחר כיבושה בידי הגרמנים, ב-19 במרס 1944, כאשר אירגנו אדולף אייכמן והקומנדו המיוחד שבפיקודו עם השלטונות ההונגריים את שילוח היהודים להשמדה. הציר השוודי יזם הוצאת דרכונים שוודיים זמניים ליהודים הונגרים שלהם קשרי משפחה או קשרי מסחר עם נתינים שוודים. כבר לפני בואו של ולנברג הגיע מספרם של 'דרכוני חסות' הללו לכמה מאות. בדיוק כשהגיע ולנברג לבודפשט ב-9 ביולי 1944 הופסק השילוח על-פי החלטת ממשלת הונגריה בעקבות לחץ בין-לאומי עליה ובהתערבות המלך. ואולם, פעולות ההגנה של צירות שוודיה נמשכו, וכן פעולות הנציגויות הדיפלומטיות האחרות. הנספח החדש, ולנברג, הועמד בראש מחלקה חדשה שהוקמה למטרה זו. לפי דרישותיו, שהעלה לפני צאתו לבודפשט, הוענקו לו סמכויות מיוחדות שכללו סידורים מיוחדים להעברת כספים באמצעות ה'וועד לענייני פליטים' האמריקני, שקיבל את הכספים הללו מן הארגונים היהודיים בארצות-הברית.

קיץ 1944 אופיין בשקט יחסי, ואולם, עם ההפיכה בהונגריה ב-15 באוקטובר 1944 והשתלטות הארגון הפשיסטי האנטישמי 'צלב החץ', נשקפה סכנת כליה ליהודי בודפשט הן ממעשי הרצח של אנשי 'צלב החץ' והן מפעולת השילוח של אייכמן. מאז גילה ולנברג את גבורתו בפעולות ההצלה. בשלושת חודשי פעולתו הוציא אלפי 'דרכוני חסות' . התברר שלרוב כיבדו השלטונות ההונגריים וכן הגרמנים את חתימות צירות שוודיה, וניתן היה להגן ב'תעודות החסות' על יהודים רבים.

כאשר אירגן אייכמן את צעדות המוות של אלפי יהודים לגבול אוסטריה, רדף ולנברג במכונית אחרי השיירות והצליח להוציא מאות בעלי דרכונים ולהחזירם לעיר. הופעתו הבטוחה והנמרצת אפשרה לו להוציא בני-אדם אפילו בתחנת הרכבת שממנה עמדו להישלח לאושוויץ, וכן מפלוגות שרות העבודה שלהן גויסו. את חיי היהודים סיכנו גם התנפלויות אנשי 'צלב החץ', ולפיכך הקים ולנברג מעונות מיוחדים ובהם רוכזו 15,000 נפש. בפעולה זאת שיתפו עמו פעולה דיפלומטים גם מנציגויות אחרות, שהחלו להוציא 'כתבי חסות', וב-31 בתים הנתונים בחסות שוודיה הוקם 'הגטו הבין-לאומי' בנפרד מן הגטו המרכזי של בודפשט. ניהול הבתים הללו היה כרוך בבעיות ארגון רבות ומסובכות, כי היה צריך לדאוג למזון ולסידורי תברואה ובריאות. לכול אלו נדרש כסף רב ומספר היהודים שטיפלו בארגון ובאחזקה הגיע ל-600.

גורלו של ולנברג לאחר המלחמה

בינואר 1945 השלים הצבא האדום הסובייטי את השתלטותו על בודפשט ושיחרר אותה משלטון הנאצים. עבור שארית הפליטה של יהדות הונגריה ששרדה את המלחמה הגיעו הזוועות לקיצן. לעומת זאת, הסובייטים התייחסו לנציגות שוודיה בחשדנות רבה והאשימו את עובדיה בפעולות ריגול לטובת הגרמנים. גם מספרן הרב של תעודות שוודיות שבידי היהודים לא נראה להם. ולנברג חשב כנראה שחסינותו הדיפלומטית תגן עליו, מה עוד שצירות שוודיה היא שייצגה את ברית-המועצות כלפי הגרמנים, לכן הסכים לצאת אל מפקדת הסובייטים. ב-17 בינואר 1945 חזר ולנברג לבודפשט בליווי חיילים סובייטים, והעיר שאיננו יודע אם הוא אורח הסובייטים או אסירם. מאז נעלמו עקבותיו.

בשנים הראשונות אחרי היעלמו טענו הסובייטים שאין להם כול ידיעה על אדם ששמו ולנברג, ולא ידוע להם כי הוא נמצא באחד מבתי-הכלא שלהם. ואולם, שבויי מלחמה גרמנים שחזרו מן השבי הסובייטי העידו שפגשו את ולנברג בבתי-סוהר ובמחנות שבויים ברחבי ברית-המועצות. באמצע שנות ה-50 דרשה שוודיה בתוקף על סמך העדויות הללו מידע על ולנברג, ואז, בשנת 1957, טענו השלטונות הסובייטים שהם גילו ידיעה שהוא מת בשנת 1947 באחד מבתי-הכלא. בני משפחתו של ולנברג, בעיקר אמו, וכן השלטונות השוודים לא קיבלו את הטענות הללו, שסתרו את כול העדויות. במרוצת השנים הושמעה ביקורת רבה מאוד בציבור השוודי ובעולם על צורת טיפולה של ממשלת שוודיה בעניין, והנושא עלה כפעם בפעם בציבוריות, במיוחד לאחר מות האם בשנת 1979. הופיעו ספרים ונוסדו ועדים מיוחדים לטיפול בעניין ולנברג, בעיקר בבריטניה, בארצות-הברית ובישראל. ב-1989 מסרו הסובייטים לשוודים את חפציו האישיים של ולנברג. ביניהם היה גם יומן הפגישות שלו בעת שירותו בבודפשט, ובו פרטים על פעילותו אז. בפרסומים על ולנברג התברר, שבימים האחרונים לפני שחרור בודפשט עלה בידיו לסכל בעזרת ההונגרים ומועצת היהודים את כוונת הס"ס ואנשי 'צלב החץ' לפוצץ את הגטאות לפני שחרור העיר. במעשה ההצלה ההוא, היחיד במינו בתקופה השואה, ניצלו בשני הגטאות כ-100,000 יהודים. לאות הוקרה על מעשה ההצלה העניק הקונגרס של ארצות-הברית לולנברג אזרחות כבוד; הוקמו מפעלי זיכרון שונים, רחובות נקראו על שמו, הופק סרט המתאר את פועלו בבודפשט, ושמו קיבל מקום של כבוד בין חסידי אומות העולם.

הוכר בשנת 1966 כחסיד אומות עולם ע"י יד ושם, וניטע לכבודו עץ בשדרת חסידי אומות העולם.

ביבליוגרפיה

1. אנציקלופדיה ידיעות אחרונות, הוצאת ספרי "יבנה", כרך 5, עמ' 190.
2. האתר של יד ושם- www.yadvashem.org.
3. האתר של מט"ח- www.cet.ac.il.
4. אתר ויקיפדיה - he.wikipedia.org.
5. גוגל- www.google.co.il (חיפוש תמונות)

בול להנצחתו –הונגריה

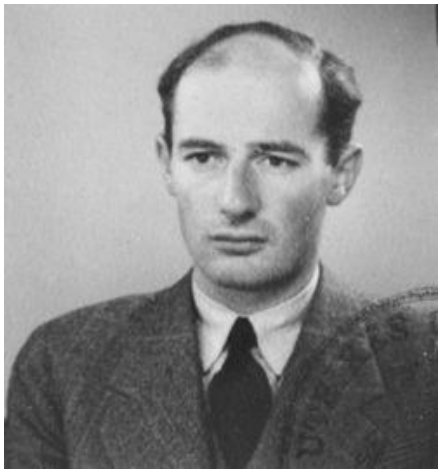

Nr 509/1944

SVERIGE
SUÈDE SWEDEN SCHWEDEN

Provisoriskt pass
Passeport provisoire Emergency Passport Interimistischer Reisepass

Lilli SALZBERSKY, f. Oesterreicher

CX

alla länder
In- und Ausland

Signalement
Description Personenbeschreibung

Inka

Änka

6.X.1893

Budapest

Budapest

165 cm

brunt

blå

Hår	Cheveux	Hair	Haare
Ljushårig	Blond clair	Light blond	Hellblond
Mellanblond	Blond moyen	Blond	Blond
Mörkblond	Blond foncé	Dark blond	Dunkelblond
Brunt	Châtain	Brown	Braun
Svart	Noir	Black	Schwarz
Rött	Roux	Red	Rot
Gråsprängt	Grisonnant	Mixed grey	Graumeliert
Grått	Gris	Grey	Grau
Vitt	Blanc	White	Weiss
Skallig	Chauve	Bald	Kahlköpfig

Ögon	Yeux	Eyes	Augen
Blå	Bleu	Blue	Blau
Grå	Gris	Grey	Grau
Ljusbruna	Marron clair	Light brown	Hellbraun
Mörkbruna	Marron foncé	Dark brown	Dunkelbraun

Blå Bleu Blue Blau

Budapest 21.VIII.1944

21.II.1945

Svenska Beskickningen
Schwedische Gesandtschaft

Hungl. Kejsta Minister.

EN KRONA

דוגמה לתעודת חסות שבדית שהנפיק ראול וולנברג

חכמי לובלין

נעמה אריכא, רותם יפת- אולפנית "ישורון"

תחילת ההתיישבות היהודית בפרברי לובלין הייתה כנראה ב-1456. מאוחר יותר, בשנת 1500 הורשו יהודים לגור בתוך העיר. לפני מלחמת העולם השנייה גרו בלובלין 122,000 תושבים, 40,000 מתוכם יהודים.
בתקופה זו, עיקר הלימוד בפולין ובגליציה היה בבתי מדרשות ובבתי חסידים הדבקים בלימוד עצמאי ולא בישיבות גדולות. בנוסף, עד אז תלמידי הישיבות ישנו בלילות בחנויות בעיירה, ואכלו פעם ביום אצל אנשי הקהילה. דבר שהשפיע לרעה על לימודם.
על קרקע בלתי פורייה זו לגידול ישיבות, נולד רעיון נועז זה של הקמת ישיבה גדולה בלובלין.
ישיבה עצמאית, אשר אינה מקושרת לשום שיטה חסידית מסוימת. **ומרכזית**, אשר יתרכזו בה טובי התלמידים מהארץ כולה ותהווה מקום מרכזי של לימוד תורה בפולין.
הרעיון ואופן ביצועו חרגו מכל מסגרת שהתקיימה עד אז.
הנחת אבן הפינה בישיבה בשנת תרפ"ד (1924), גרמה להתלהבות ולנהירה המונית אל מיקום הישיבה- "חג לכל ישראל"! .הקמת ישיבת "חכמי לובלין" התקיימה בר"ח סיוון תר"צ (1930), ולמחרת פתיחתה, נבחר הרב שיעמוד בראשה-הרב מאיר שפירא זצ"ל.
הרב מאיר שפירא נולד בשנת תרמ"ז (1887) בשאץ שברומניה, ונפטר בשנת תרצ"ד (1934).
ר' מאיר שפירא היה בקיא בכל מקצועות התורה, נואם בחסד עליון, והיה לאחד המנהיגים החשובים לזרם הדתי של יהודי פולין בתקופתו.
היה פעיל ב"אגודת ישראל", שימש מזכיר כבוד של "מועצת גדולי התורה" ובשנת תרפ"ב (1922) נבחר כציר ל"סיים" (בית הנבחרים) הפולני מטעם מפלגת "אגודת ישראל" .
הרב שפירא יזם את לוח "הדף היומי" בשנת תרפ"ג (1924), שהינו סדר לימוד הבבלי בקצב של דף אחד ליום הנלמד ע"י מאות אלפי יהודים בכל העולם עד היום.
הרב שפירא ניחן בכושר ביטוי, רהיטות,עמקות אדירה ויראת ה'.
נושא החינוך בער בעצמותיו של הרב ומתוך קבוצה של 23 רבנים נשאר רק הוא דבק בלימוד התורה במטרה להעבירה לדורות הבאים.
ר' מאיר שפירא נפטר בגיל 47 וחצי בלבד. בפטירתו ירד אבל כבד על כל פולין. תרדמה וזעזוע שררו ברחובות.
במסע הלווייתו ההמוני הספידו את הרב שפירא כל גדולי ישראל . ומאתיים מתלמידיו עמדו על קברו ואמרו קדיש כבנים על אבא.
שיטת הלימוד בישיבה הייתה מיזוג של מספר שיטות קיימות המבוססות כבר בשלושת מרכזי התורה של יהדות מזרח אירופה- ההעמקה של ליטא, החריפות של פולין והבקיאות של גליציה.
לובלין הפכה לנקודה מרכזית של לימוד תורה אינטנסיבי, מקום לימודם של גדולי תורה ומקום כינוס של וועד ארבע הארצות. זוהי אסיפת רבנים ידועה שהתקיימה במשך מאתיים שנה.
גרמניה כבשה את לובלין ב-18.9.1939. כרבע מתושבי העיר היהודים גורשו ממנה לעיירות שבסביבה.
היהודים שנשארו בלובלין, כ- 34,000 ופליטים יהודיים ממקומות שונים בפולין, נכלאו בגטאות .
בשנת תש"א (1941) חלק מיהודי לובלין נשלחו להשמדה בבלזץ, יהודים אחרים נורו למוות בחורשות שבפאתי העיר או נשלחו למיידנק ואחרוני היהודים שעבדו בעיר חוסלו ע"י הנאצים.

קיום הישיבה היהודית בעיר ולימוד התורה העצום שהיה בה, גרם לנאצים ללטוש עין מיוחדת על ישיבת חכמי לובלין. ביטאון הנוער הגרמני יודע לספר: " היתה זו גאווה לנו להחריב את האקדמיה התלמודית הזאת, שהייתה נודעת כגדולה ביותר בפולין. השלכנו החוצה את כל הספרים הקדושים של היהודים והצתנו אותם. עשרים שעות שלמות השתוללו הלהבות. יהודי לובלין עמדו מסביב ובכו, אולם הוזמנה תזמורת צבאית והצלילים העליזים של המוזיקה החיילית החרישו את יללת היהודים".
לכן, מיד עם כיבוש לובלין פינו הנאצים את תלמידי הישיבה והקימו בה את המפקדה הנאצית הראשית ששימשה את האזור כולו.
תלמידי הישיבה התפזרו לכל עבר. רוב תלמידיה הושמדו בדרכים שונות ע"י הנאצים, אך בכל זאת הצליחו מספר מצומצם של תלמידים להינצל. קבוצה של 40 תלמידים הגיעה לוילנה שהייתה אז תחת השלטון הליטאי.
הם חצו את האוקיינוס השקט לעבר איי קורסאו בעזרת ויזות שסיפק הקונסול היפני.
התלמידים עברו במסע מפרך דרך סיביר, וולדיוסטוק וקובה שביפן, ולבסוף הגיעו לשנחאי שבסין. תלמידים אלו הקימו ישיבה משלהם, לצד הישיבה שהקימו לעצמם תלמידי ישיבת "מיר". למדו תורה בהתמדה ובאדיקות וניהלו מסגרת חיים ישיבתית חסידית.
האדמו"ר ר' שימעלע מאמשינוב שנלווה לקבוצה זו, שימש למנהיגם הרוחני.
מאחר ורוב תלמידי ישיבת חכמי לובלין בשנחאי היו חסידי גור, הם הקימו לעצמם ארגון משלהם בשם: "איגוד חסידי גור בשנחאי".

עליית הישיבה לארץ ישראל:

כל תלמידי הישיבה שאפו לעלות לארץ ישראל. ואכן בשנת תש״ו, שנים רבות לאחר חזונו של הרב מאיר שפירא להעביר את הישבה מלובלין לארץ ישראל, זכו שרידי תלמידי הישיבה לעלות לארץ ולהקים את ״ישיבת חכמי לובלין״ בבני ברק.
אופי הישיבה הינו חסידי-כללי ובראשה עומד הרב שמואל הלוי וואזנר. כך, המשיכו ללמוד וללמד תורה גם בארץ והגשימו את חלומו של רבם,הרב מאיר שפירא.

כיום, מתחם הישיבה נמצא בידי הקהילה היהודית בורשה, לאחר שבעשרות השנים מאז המלחמה שימש הבניין כחלק מהאוניברסיטה הקתולית.

ילדי טהרן

חיים שמש,דור גיטלמן, עידן נוי –תיכון "גולדה"

הקשר עם השואה

כ- 1000 ילדים, רובם יתומים, שבפברואר 1943 הגיעו לארץ ישראל דרך פרס. בפרוץ מלחמת העולם השנייה ברחו כ-300,000 יהודים מפולין מזרחה, אל פנים ברית המועצות. חלקם נדד בסיביר, חלקם הגיע לרפובליקות הסובייטיות שבאסיה התיכונה, ברעב ובמחסור. במחלות ובשהייה במחנות שונים. במסע הארוך ורב התלאות הזה איבדו אלפי ילדים את הוריהם.

ב-1942 נחתם הסכם בין ממשלת פולין בגולה ובין ממשלת ברית המועצות. לפיו גויסו פליטים פולנים שנקלעו לשטחה, לצבא הפולני (צבא אנדרס). הותרה יציאתם של כ-24,000 חיילים ופליטים פולנים, ומאפריל עד אוגוסט 1942 העבירו אותם דרך הים הכספי לטהרן שהייתה אז בשלטון הבריטים. ביניהם היו כ-1,000 ילדים וכ-800 מבוגרים יהודים. כאמור היו רוב הילדים יתומים, ורק מיעוטם הגיעו עם הורה אחד ואפילו שניים. לחלקם היו הורים שנשארו בברית המועצות ושמסרו אותם, כסיכוי אחרון לקיימם בחיים, לבתי יתומים פולניים שבהנהלת כמרים ונזירות. במסגרת בתי היתומים הללו הגיעו לטהרן גם הילדים היהודים. בטהרן הקימו הפליטים היהודים המבוגרים בתי יתומים, בסיוע הפעיל של הקהילה היהודית. משהגיעה לארץ ישראל הידיעה של בואם של הילדים היהודים לטהרן נשלחו מן הארץ שני שליחים של הסוכנות היהודית, ראובן שפר ואברהם זילברברג, ופתחו שם משרד ארץ ישראלי. באוקטובר 1942 הגיעה לטהרן ציפורה שרתוק (רעייתו של משה שרתוק), לנהל עם קבוצת חלוצים שהגיעו בין הפליטים את בית היתומים שנקרא – "בית הילד היהודי". אשרות כניסה לאיראן לא ניתנו לעוד שליחים ארץ ישראלים.

תיאור הקבוצה

בית היתומים נוהל בתנאי מחסור חמור, בעיקר במזון. מחסור זה היה מנת חלקה של כול איראן, במקביל נעשה מאמץ בלתי פוסק להוציא עוד ילדים מידי הכמרים והנזירות באירופה שנמסרו להם לצורך הצלת הילדים ולהעבירם גם כן לטהרן. בינואר 1943, לאחר שהושגו רישיונות עלייה משלטונות המנדט ואונייה מן הרשויות הבריטיות שבאיראן, הפליגו היהודים ומלוויהם לקרצ'י שבהודו (היום בפקיסטן), משם לסואץ וב-18 בפברואר 1943 הגיעו ברכת לארץ. מספרם היה 1230, מהם 369 מבוגרים וכ-860 ילדים. בין הילדים היו 719 בלי הורים, והשאר, 142, עם הורה אחד או שניים. מרגע יצאתם מטהרן עורר מסעם התרגשות ביישוב, ולאורך מסלולה של הרכבת עד עתלית קיבלו את פני הבאים מאות ואלפים בקבלת פנים חמה ונלהבת.

חברי הקבוצה לאחר השואה

פעילי "עליית הנוער", ובראשיתם הנרייטה סולד ודוקטור הנס בייט, השקיעו מאמץ רב בקליטתם, תחילה בעתלית, ואחר כך ב-11 מחנות מעבר, ובהם החלימו והתאוששו משלוש שנות תלאה.

ואולם, עם הגיעם לארץ התחולל ויכוח סוער וממושך בין הדתיים לזרמיהם ובין ההסתדרות וההתיישבות העובדת, בשאלה באיזה זרם של בתי ספר יתחנכו הילדים. הוסכם שוועדת מיון פריטטיות תחלק אותם.

פעולת ועדת המיון

לבסוף, נשלחו 298 ילדים למוסדות חינוך חילוני כללי. 36 מהם הופנו למוסדות חינוך מסורתי. 288 ילדים נשלחו למוסדות מזרחי, 38 ילדים הושמו במוסדות "אגודת ישראל", 200 במספר, היו בני 14 ומעלה והחליטו בעצמם. גם 84 המדריכים שמינתה עליית הנוער במחנות המעבר חולקו בהתאם: 11 מסורתיים, 28 מן המזרחי, שישה מן האגודה ו-39 חילונים. מן המחנה הועברו הילדים לחברות ילדים במשקים, למשפחות או לבתי הבראה. "ילדי טהרן", כפי שכונו בארץ, היו בעיני היישוב קבוצת הניצולים הגדולה ביותר.

ילדי טרנסניסטריה

גל אבירן, הדר מלק- אולפנית "ישורון"

רקע גיאוגרפי- פוליטי:

ב22 ביוני 1941 פתחו גרמניה ובנות בריתה במתקפת פתע על ברית המועצות.בין החבלים הראשונים, שנפלו בידי הפולשים, היו גם בסרביה וצפון בוקובינה,שהיו בשטחה של רומניה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם וסופחו לברית המועצות ביוני 1940. קהילות ישראל בבסרביה ובצפון בוקובינה מנו קודם המלחמה 300,000 יהודים,היו מן הקהילות השורשיות,התרבותיות והלאומיות ביותר שהיו במזרח אירופה. מיד עם הכיבוש החל מרחץ דמים נורא,ובמהלכו מצאו את מותם למעלה מ165,000 יהודים, שהיו כמחצית האוכלוסייה היהודית.
ברצח נטלו חלק חיילי הוורמכט,בני בריתם הרומנים ויחידות האיינזצגרופה D בפיקודו של אוטו אולנדורף . אלה שנותרו בחיים גורשו בפקודת ממשלת רומניה הפאשיסטית,בראשותו של יון אנטונסקו, אל ארץ הגזרה שבין נהרות הדנייסטר והבוג,המכונה **טרנסניסטריה.**
טרנסניסטריה היא איזור במערב אוקראינה,בין הנהר בוג במזרח ובין הנהר דנייסטר במערב. השם טרנסניסטריה הוא הגדרה גיאוגרפית מלאכותית שנוצרה במלחמת העולם השנייה,ומתייחס לאותו חלק של אוקראינה שהיטלר מסר לרומניה בתמורה על השתתפותה במלחמה בברית המועצות.

שינויים דמוגרפיים ומהלכי ההשמדה:

לפני המלחמה ישבו בשטח כ-300,000 יהודים.עשרות אלפים מהם נרצחו בידי האיינזצגרופה D ובידי צבאות גרמניה ורומניה.אחרי כיבושה היתה טרנסניסטריה למקום ריכוז ליהודי בסרביה, בוקובינה וצפון מולדובה.הגירושים החלו ב-15 בספטמבר 1941 והיו פתאומיים,לעיתים תוך שעות ספורות..עשרות אלפי יהודים,שישבו לבטח בבתיהם גורשו אל המחנות.למעלה ממחצית המגורשים לא עמדו בתלאות ומתו שם,מי בחנק בקרונות הבקר האטומים ומי באפיסת כוחות,משום הצעדות בגשם,בקור ובבוץ, כשהם מוקפים שומרים אכזריים,המצליפים לכל עבר ויורים בכל מי שכוחו לא עמד לו.רבים נפחו נשמתם ברעב,ורבים אחרים קפאו למוות.איש לא קבר עוד את הגוויות הזרועות לצידי דרך,בשרם היה טרף לעורבים ולכלבים המשוטטים.
בחדרים המעטים,שהעניקו מחסה כלשהוא ממזג האוויר הנורא,שררה צפיפות איומה,איש לא דאג,לא למים ראויים לשתיה,לא לבתי שימוש אנושיים,לא לאלפי החולים והזקנים ולא לפינוי האשפה ולקבורת המתים.השלטונות הטילו איסורים חמורים,וכל מי שהעז לצאת מתחומי הגטו כדי לנסות להשיג מזון נענש באכזריות.לכן הילדים אלו שנאלצו לגנוב,ולחזר על הפתחים ולחמוק אל מחוץ לגטו,כדי לבקש נדבות או לחפור באצבעותיהם באדמה הקפואה,כדי למצוא תפוח אדמה או סלק,ולהביאם אל המשפחה.חמור מכל היה מצבם של הילדים היתומים והעזובים,מספרם המדויק בחורף 1941-1942,אינו ידוע,אך ניתן לשער שהם מנו 15,000.הצעירים שבניהם קיבצו נדבות ועל זה היה קיומם.
בסתיו 1942 הציע המטה הכללי של הצבא הרומני לגרש עוד 12,000 יהודים שלא התייצבו לעבודות הכפייה או שלא מילאו אחר כל ההוראות בעניין עבודת הכפייה.הדבר לא יצא לפועל מכיוון שבינתיים שינתה ממשלת רומניה את מדיניותה,סירבה למלא אחר תכנית הגרמנים לגרש את כל יהודי רומניה למחנה ההשמדה בבלז'ץ, וב-13 באוקטובר1942 הפסיקה את הגירושים לטרנסניסטריה.לקראת סוף 1943 החלה להגיע עזרה מארגונים שונים.בסוף אפריל 1943 ביקר בטרנסניסטריה שליח האפיפיור ההגמון אנדריאה קאסולו ובפברואר 1944 שלח האפיפיור סכום סמלי לעזרת המגורשים.
באפריל 1943 השיגה המועצה היהודית את הסכמתו של אנטונסקו להחזרת 5000 יתומים ויהודים אחרים שגורשו ב'טעות'.ההחזרה לא יצא לפועל.

סוף טוב:

כאשר היה הצבא הסובייטי קרוב מאוד לטרנסניסטריה ניתן סוף סוף האישור, ובאמצע דצמבר 1943 הותר לקבוצה הראשונה בת 1,500 ניצולים מדורוהוי לחזור לעירם. במרס 1944 החל שחרור טרנסניסטריה בידי הצבא הסובייטי.אותה עת הצליחה הוועדה היהודית שבאה מבוקרשט להחזיר לרומניה 2,518 יהודים ממגורשי טרנסניטריה.כ-90,000 מתוך 150,000 המגורשים נספו.בשנים 1945-1946 הותר לרבים מן הניצולים לחזור לרומניה.

ביבליוגרפיה

1. אנציקלופדיה של השואה-כרך שלישי עמ' 539-537
2. בן ציון שמואל(1988),"התיתמות ונטישת ילדים בגטאות טרנסניסטריה" דפים לחקר תקופת השואה מאסף ו'.
3. המכון לחקר תקופת השואה המשותף לאוניברסיטת חיפה ולבית לוחמי הגטאות. אופסט רמז בע"מ,חיפה.
4. סילביה שרצר-אהרון(1988) "בין סער לתקווה' הוצאת הקיבוץ המאוחד
5. שושנה נוימן(2006) "ילדות בממלכת המוות" שואת טרנסיניסטריה

ילדי מרישין

דן גרצובסקי, דניאל כהן, תמר עטר, גלי קמינסקי- תיכון "גולדה"

גטו לודג':היה אחד מן הגטאות הגדולים בפולין הכבושה. זה היה הגטו השני שהוקם והאחרון שפורק ב-1944.שטח הגטו היה רק 4 קמ"ר, מתוכם רק 2.5 קמ"ר בנויים. בשטח זה נדחסו למעלה מ-165,000 תושביה היהודים של לודז' וסביבתה. אליהם צורפו עוד כ-40,000 יהודים שגורשו מארצות אחרות . סה"כ עברו בגטו כ-205,000 איש.

מרישין:מושבת ילדים אשר הייתה מפעל מרשים שהתקיים ליד בית הקברות. לפני הקמת הגטו גרו בה משפחות פולניות מהמעמד הבינוני, ולאחר שפונו, השטח צורף לגטו לודג'. פעלו בו בתי ספר והכשרות תנועות הנוער.מרבית הילדים במושבה היו קטנים, אבל חיו שם גם ילדים עד גיל 15. בשנים 1940- 1942 הייתה מרישין מעין "עיר ילדים" שוקקת שבה שכנו 3בתי ספר, גימנסיה, בתי יתומים ושירותים רפואיים. על אף שרבים ממנהיגי תנועות הנוער ברחו מזרחה מפני הנאצים, לא התפרקה המסגרת של התנועות כליל.

בחצי השנה הראשונה לכיבוש, עת נחתו על היהודים גזירות ורדיפות קשות, חלה אמנם "נסיגה" טבעית של בני הנוער אל התא המשפחתי, אולם חברי התנועות שמרו על קשר והתכנסו לעתים רחוקות על מנת לקיים הערכות מצב ולנסות להמשיך בפעילות תחת מציאות חדשה ולא מוכרת.
הם נדחסו בתוך בתים שרובם היו בתי עץ, ללא מים זורמים ובלי ביוב. עד מהרה התפתחו בגטו תנאים של רעב, קור ומחלות. מתו בתנאים הקשים כ- 43,500 יהודים שהם 21% מן הכלואים בגטו, שמושבת הילדים מרישין היתה חלק ממנו, בלמעלה מארבע שנות קיומו.

פעילות תנועות הנוער:במאי 1940 הוקם אגף מיוחד לטיפול בגנים ובחלקות החקלאיות שנכללו בתוך שטח הגטו. זמן קצר לאחר מכן התפרסמה הודעה לתושבי הגטו על החכרת חלקות אדמה לעיבוד חקלאי במרישין. ההודעה על ההחכרה עוררה את התעניינותם של מדריכי תנועות הנוער השונות. הם קיוו לנתק את בני הנוער, עד כמה שניתן, מתנאי המצוקה וחוסר המעש ששררו בגטו ולחדש את הפעילות התנועתית. גם מרדכי חיים רומקובסקי "זקן היהודים", ראה בהתחלה את הרעיון בעין יפה ותמך בו. ביוזמתו, חברי ההכשרות זכו לקבל הקצבות מזון גדולות יותר מאשר שאר תושבי הגטו. כל תנועה קבלה בית אחד או יותר, בהתאם למספר חבריה וכן שטח עיבוד חקלאי. חברי ההכשרות עסקו בעיבוד חלקות האדמה, בעבודות עבור הקהילה. ברוב הקבוצות הושם דגש על לימוד העברית וההיסטוריה היהודית. מרישין הפכה במהרה למוקד משיכה עבור מאות מצעירי הגטו שהגיעו לפעולות והצליחו לזמן מה להתנתק ממציאות החיים.
לקראת סוף שנת 1940 המצוקה הגוברת בגטו אילצה חברים רבים לשוב לבתיהם על מנת לעזור לבני משפחתם. במקביל החל תהליך של תיעוש הגטו והקמת מפעלים .עד מרץ 1941 פורקו כל הקיבוצים במרישין.

פירוק מרישין גרם למשבר זמני בפעילות התנועות כתוצאה מכך הנוער שב לביתו והשתלב בהדרגה בחיי הגטו. עתה הפכה הפעילות להיות מחתרתית למחצה בבתי החברים .
בשנת 1941 עסקו התנועות בעיקר בהתארגנות מחדש, הסתגלות למצב ומיסוד פעילותן.
בשנים 1943-1944, בהן חלה התייצבות יחסית ופסקו הגירושים, שבה והתעוררה פעילות תנועתית ערה עד לימיו האחרונים של הגטו.
פעילות התנועות הייתה במספר אפיקים עיקריים :
פעילות חינוכית ותרבותית ,עזרה הדדית בין חברים ,קליטתם של חברים שגורשו אל הגטו, כתיבת עלונים ועיתוני קיר ,מאבק לשיפור תנאי העבודה .

בפועל הגטו שהיה אמור להיות זמני שרד יותר מכל שאר גטאות פולין. בשלהי שנת 1943 הסתיים מבצע השמדת יהודי פולין, והריכוז היהודי היחידי שנשאר היה גטו לודז'. לפי התיעוד הגרמני, שהו בו בינואר 1944 יותר מ-80 אלף יהודים. הם נשלחו למותם לאושוויץ באוגוסט 1944, כשהצבא האדום היה בגדה המזרחית של הוויסלה, במרחק של כמאה קילומטרים מלודז'. כשהוא הגיע לגטו, בינואר 1945, נשארו בו פחות מאלף יהודים.

יציאת אירופה

נוי גבאי, ליטל ראובני, אליאור נוריאני- תיכון "גולדה"

"יציאת אירופה תש"ז - אקסודוס 1947" נחשבת ובצדק לאניית הדגל של מבצע ההעפלה - סיפורה הוא הדרמטי, המפורסם ורב התהודה שבכל עלילות העלייה הבלתי לגאלית.

רקע לפרוץ האירוע

הבריטים ששלטו בא"י פרסמו את הספר הלבן במאי 1939. הספר הגביל רכישת קרקעות, ועלייה של יהודים לארץ. הבריטים הקציבו רק מספר מצומצם של רישיונות עליה. רישיונות אלו לא סיפקו את הדרישות הגדולות לנוכח המצוקה הגדולה של היהודים באירופה. באביב 1947, שנתיים לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, עדיין התרכזו מעל 200,000 מפליטי השואה באירופה במחנות העקורים, שהוקמו ברובם בדרום גרמניה, באזור שהיה בשליטתו של צבא ארצות הברית. פליטים אלה בקשו לעזוב את אירופה. משאלתם של רובם הייתה "נעלה לארץ ישראל, ארץ אבותינו, בכל דרך אפשרית, גם בדרכים לא חוקיות .אנו רוצים למולדתנו."

מהלך האירוע האונייה

במבצע בריחה דרמטי ב-11 ביולי 1947 התחמקה האוניה מנמל "סט" שבצרפת כאשר על סיפונה 4530 ניצולי שואה אשר הצטופפו בבטן האנייה שנבנתה להכיל כ-1,000 נוסעים בלבד. האונייה, בפיקודם של יצחק (אייק) אהרונוביץ', הקצין הראשון ביל ברנשטיין , ומפקד המבצע מטעם ההגנה יוסי הראל, הפליגה מנמל "סֶט" ליד מרסיי ב-11 ביולי 1947 בשעה חמש לפנות בוקר. האוניה המתינה לסירת הניווט שהייתה אמורה להוביל את הספינה אל הים הפתוח. מיד עם יציאתה מהנמל עקבו אחריה אוניות סיור בריטיות שליוו אותה עד חופי ישראל. הספינה בוצרה היטב על ידי כוחות ה"הגנה" מפני ניסיונות טיפוס אפשריים מצד חיילים בריטים. כל גובהה מעל פני המים כוסה בגדרות תיל והוכנו זרנוקים להתזת מים ושמן על מי שיטפס על האונייה. כמו כן רוכזו בה מצבורים מיוחדים קופסאות שימורים, תפוחי אדמה ויתדות ברזל ככלי נשק לגבור על אויבים.

הקרב

ב-02:30 לפנות בוקר ה-18 ביולי 1947, כיממה לפני שהייתה "אקסודוס" אמורה להגיע לחופי ארץ ישראל, נגחו בה משחתות בריטיות. באותה עת נמצאה "אקסודוס" במרחק כ-20 מייל ימי מחוף עזה. הבריטים הצליחו להעלות לאונייה 50 חיילים, תוך ירי פצצות עשן ורימוני גז מדמיע ולכבוש את תא ההגה. כיבוש זה לא סייע בתפיסת האונייה כיוון שרב החובל נהג את הספינה מהגה חלופי. החיילים נרגמו ב"תחמושת" שהוכנה מראש ועקב כך פתחו באש חיה כנגד המעפילים. לאחר מאבק קשה, שגרם למותם ולפציעתם של רבים, מפקד האונייה הורה על כניעה והאונייה הפליגה לנמל חיפה, שם הורדו נוסעיה בכוח לאוניות הגירוש.

הגירוש

בליל ה-18 ביולי הועלו המעפילים בנמל חיפה על שלוש אניות גירוש. אניות הגירוש כללו סיפון עטור גדרות תיל. הבריטים החליטו לגרש את עולי "אקסודוס" לנמל ממנו הפליגו. ב-29 ביולי עגנו האוניות בנמל בדרום צרפת. ניסיון הבריטים להוריד את המעפילים נכשל לאחר שהמעפילים התבצרו על גבי האניות במשך שלושה שבועות. ממשלת צרפת סירבה להיענות לדרישה הבריטית להוריד את המעפילים לחוף בכוח, והודיעה שההורדה תתבצע רק אם המעפילים ירדו מרצון. במהלך תקופה זו התנהלו על גבי האוניות חיים חברתיים ותרבותיים עצמאיים . השהות בנמל בצרפת עוררה מהומה תקשורתית עולמית רבה, וכן סערה ומחאות ברחבי העולם היהודי, שהתחזקו בשל סרבנותם הראשונית של הבריטים לספק מזון לאסיריהם. במהלך תקופה זו ארגנו המעפילים אירועי מחאה שונים ובהם שביתת רעב של יום אחד בדרישה להחזירם לארץ ישראל. 130 מעפילים ירדו אל החוף בצרפת מסיבות רפואיות. ב-22 באוגוסט הפליגו אוניות הגירוש לנמל בגרמניה . בין ה-8 ל-9 בספטמבר אולצו המעפילים בכוח לרדת מהספינות ושוכנו במחנה בצפון גרמניה. בשתי אוניות גירוש, גילו המעפילים התנגדות נמרצת וסירבו לרדת לחוף. אולם באונייה אחרת ירדו המעפילים לחוף במהירות וללא התנגדות. עובדה זו עוררה את חשדם של הבריטים וכך גילו מטען חומר נפץ שהוטמן באוניה על ידי חברי ה"הגנה". המטען לא גרם כל נזק. בסופו של דבר, לאחר שהות של כשנה במתקני המעצר בגרמניה, עלו כל נוסעי האוניה ארצה. ב- 7 בספטמבר 1948 הועלו אחרוני מעפילי "אקסודוס" ארצה.

תרומתו של האירוע והשפעתו

החשיבות הגדולה של פרשת "אקסודוס" הייתה במהומה התקשורתית שהיא עוררה ברחבי העולם, בייחוד בזכות עקשנותם של המעפילים. ההד התקשורתי הגדול והתגובות המזועזעות בעולם היו בין הגורמים שהביאו את ממשלת בריטניה לידי מסקנה כי אין באפשרותה לטפל בבעיית הפליטים היהודיים ועליה למסור את הטיפול בארץ ישראל לידי האו"ם. המחזה של האנייה החבוטה והמעפילים הרצוצים השפיע עמוקות על חברי ועדת אונסקו"פ ותרם לגיבוש המלצותיה שהובילו בהמשך להחלטה ההיסטורית של הכ"ט בנובמבר.

לובטקין צביה

שי סנדיק, איתי פינץ- תיכון "אחד העם"

צביה לובטקין נולדה בביטן ליד העיר סלונים שבפולין בשנת 1914. למדה בבית הספר העברי, והיתה חברה בהסתדרות הנוער "פרייהייט" (חירות) מגיל 16.

פעילות ציבורית ומחתרתית:

צביה לובטקין הייתה חברת תנועת "דרור", תנועה ציונית סוציאליסטית, נקראה גם "פרייהייט" ומראשי המחתרת החלוצית בפולין. היתה בין מקימי הארגון היהודי הלוחם (אי"ל), חברה במפקדת הארגון וחברה בוועד היהודי הלאומי ובוועד התיאום. במרד גטו ורשה היא נלחמה בגטו המרכזי, וב-10/5/1943 הובילה לוחמים דרך תעלות הביוב לצד הארי. השתתפה במרד הפולני באוגוסט 1944, ולאחר המלחמה עלתה לארץ והייתה ממקימי קיבוץ לוחמי הגטאות וממייסדי בית לוחמי הגטאות למורשת השואה והמרד ע"ש יצחק קצנלסון.

עם הכיבוש הגרמני התייצבה צביה בראש הפעולה המחתרתית. לא הייתה פעולה ציונית וחלוצית בשנות המלחמה, ממנה נפקד מקומה.

בראשית המלחמה עברה צביה לביאליסטוק שם התכנסה מועצה באוקטובר 1939, וקבעה כי אחד החברים חייב לשוב לשטח הכיבוש הגרמני. זאת על מנת לחדש את הקשר בין חברי התנועה שנשארו שם, לבין מרכז המפלגה ומרכז "החלוץ", אשר שכנו בווילנה.

צביה התנדבה לשוב לשם, אף על פי שהיתה לה הזכות והאפשרות לעלות לארץ ישראל. היא דאגה להקמתו של קיבוץ "בורוכוב" בגטו לודז'. היא קיימה פעילויות בקרב בני הנוער בגטו, וקישרה בין התאים השונים של תנועת "החלוץ" ולכדה אותו לתנועה מאורגנת. לאחר מכן היא עברה לגטו וורשה וניסתה לעזור ליהודים שם.

באותה תקופה נתקבלו רישיונות עלייה, לראשי התנועות הציוניות בפולין, אלא שהיא החליטה להישאר עם המשפחה החלוצית בפולין.

במרד גטו ורשה:

כאשר תמו כל האפשרויות לפעולה קונסטרוקטיבית, כאשר הגיעה לפולין "ועדת ההשמדה", הייתה צביה מהראשונות שתבעו התנגדות פעילה. היא לקחה חלק במרד גטו וורשה, ובימים האחרונים של המרד שהתה בבונקר מפקדת הארגון ברחוב מילה 18 ולבסוף עברה עם קבוצת הניצולים דרך תעלות הביוב ל'צד הארי' של העיר.

בדצמבר 1943 חברי "החלוץ" בפולין הגיעו להחלטה נחושה: "אם יחודש הגירוש (למחנות השמדה)- נתגונן!" ההחלטה נפרעה בימי מרד גטו ורשה.

העלייה לארץ ישראל:

בשנת 1946 עלתה ארצה עם בעלה, יצחק (אנטק) צוקרמן, והייתה פעילה בשימור מורשת הגבורה של הארגון. נמנתה עם מקימי קיבוץ לוחמי הגטאות ובית לוחמי הגטאות בקיבוץ. העידה בפורומים שונים על המחתרת והמרד, כולל במשפט אייכמן .עדותה בוועידת הקיבוץ המאוחד ביגור ,ב-8 ביוני 1946 כונסה בספר "אחרונים על החומה" שהיה בין העדויות הכתובות הראשונות בארץ על השואה והמרד. היישוב מעלה צביה קרוי על שמה.

תעודת הזהות המזוייפת שלה
מתוך "נשים שעשו היסטוריה"

מתוך "נשים שעשו היסטוריה"

לוחמי הגטו

ירון מוסקוביץ, ענבר רון, סתיו רזניק, עדי סעדה- תיכון "גולדה"

עם כיבוש פולין בידי גרמניה הנאצית החלה מיד רדיפת היהודים שם. בדצמבר 1939 נשלחה הודעה להקים את הגטאות ולרכז בהם את כל היהודים. גטו ורשה היה הגטו השני שהוקם בפולין וב- 18 לאפריל 1943 פרץ בו מרד המכונה "מרד גטו ורשה" ובו פעלו שתי מחתרות עיקריות שהיו בפולין:

אצ"י- ארגון צבאי יהודי

ההתארגנות להקמת האצ"י החלה כפי הנראה בסביבות חודש נובמבר 1939 והיא נעה בשני מוקדים:
1. דוד מרדכי אפלבאום ושלושה יהודים נוספים, כולם קצינים לשעבר בצבא הפולני, נפגשו עם הנריק איוונסקי, מפקד המחתרת הפולנית ה-KB וביקשו שיעזור בריכוז נשק להתנגדות לגרמנים. 2. פאוול פרנקל החל לאסוף סביבו צעירים בית"רים, כדי להוות כוח התנגדות לשלטון הנאצי. בתקופה הראשונה ההיענות לקריאתו הייתה נמוכה.

לקראת תחילת 1940 התגבשו שישה תאים ובהם כמה עשרות מגויסים. נציגיהם הציגו את ההתארגנות בפני איוונסקי וקיבלו מספר כלי נשק עימם התחילו להתאמן. אז הוחלט רשמית על שם הארגון. עיקר הגיוסים היה מאנשי הארגונים הרוויזיוניסטיים: אנשי ברית החייל, פעילי תנועת הצה"ר וצעירים משורות בית"ר, אשר עוד קודם למלחמה התאמנו בתאים החשאיים של האצ"ל, בעזרת קציני צבא פולניים, לקראת עלייה לארץ ישראל והצטרפות למאבק המחתרתי.

תחילת הפעילות

הפעילות הראשונה שבה החל הארגון הצעיר, היא ארגון מטבחי רחוב. באותם מטבחים היו נפגשים אנשי הארגון. פעולות משמעותיות היו הברחות של יהודים משטחי הכיבוש הנאצי אל ברית המועצות. באוקטובר 1940 הוקם בוורשה הגטו היהודי והאצ"י החל לפעול כארגון מחתרתי מוסדר. חייליו חולקו לפי תאים בני ארבעה חיילים ומפקד. במקביל קמו מחלקות לוגיסטיות שטיפלו ברפואה, ארגון, כספים, וקשר עם גורמי חוץ. דוד ודובינסקי, מאנשי הצה"ר בפולין, עמד בראש הנציגות הפוליטית שהתקיימה ליד המטה. מפקדים נוספים בארגון היו מוישה וייסשטוק, חנוך פדרבוש, והנריק ליפשיץ-ליפינסקי. פעולה משמעותית נוספת הייתה כריית המנהרות ששימשו לשימור קשר עם העולם שבחוץ לשם תיאום עם המחתרת הפולנית ולהשגת ציוד, תרופות ונשק. לאחר האקציה הגדולה ה-1 ביולי 1942 הוקטן שטח הגטו והמנהרות נשארו מחוצה לו. הארגון ניסה לבנות מנהרות נוספות ולמרות הקשיים סיים את בנייתם בתחילת 1943.

אי"ל- ארגון יהודי לוחם

ב-22 ביולי 1942 הנאצים הוציאו צו אשר חתם את גורל יהודי גטו ורשה. ע"פ הצו כל יהודי גטו ורשה מיועדים ל"התיישבות מחדש" במזרח.מה שהיה גזר דין מוות ליהודי ורשה באשר הם. מיד לאחר פרסום הצו ,התכנסה הנהגת הגטו לדון במצב.

ב-28 ביולי 1942 נפגשו ראשי ארגונים ותנועות והוחלט על הקמת "הארגון היהודי הלוחם", שיהיה ארגון למאבק יהודי. הנהגת הארגון כללה את שמואל ברסלב, יצחק צוקרמן, צביה לובטקין, מרדכי טננבוים ויוסף קפלן. מטרת הארגון הייתה להלחם בנאצים, כמו גם להסביר ליהודים את משמעותו האמיתית של "היישוב מחדש" במזרח.

בנובמבר 1942 סופקו לארגון עשרה רובים. צעד זה הביא לטרוניה בקרב אנשי הארמיה קריובה, וניתנה הוראה, שלא להלחם באופן אקטיבי אלא להתמקד בהישרדות כיחידים. אנשי האי"ל פנו לנציגות פולין בגלות ופנייה זו הביאה לאספקת נשק גדולה בינואר 1943.

תחילת הפעילות

ב-20 באוגוסט 1942 ביצע הארגון את פעולתו הראשונה. אנשי הארגון ירו במפקדה של המשטרה היהודית בגטו אשר היתה חלק ממנגנון המשלוחים. האי"ל התייחס אל השוטרים היהודים כבוגדים והוציא "צווים" המורים על הוצאתו להורג של כל מי שיצטרף לשורותיהם.

ב-3 בספטמבר 1942 שמואל ברסלב ויוסף קפלן נתפסו על ידי הגרמנים והוצאו להורג. יחד עמם נפל נשקו של הארגון.ב-12 בספטמבר הכריזו הגרמנים רשמית על סיומו של הגירוש.

ב-30 באוקטובר 1942 הוקם "ועד התיאום" אשר לקח תחת חסותו את הנהגת האי"ל, והביא לצירוף גורמים שעד עתה נמנעו מלהצטרף לפעילות.למפקד הארגון מונה מרדכי אנילביץ'.

הוועד שלח שליחים אל הגטאות השונים, על מנת שיארגנו שם תאי התנגדות.

פעולתו הראשונה של הארגון מחוץ לורשה היתה התקפה על בתי קפה גרמניים בקרקוב ב-24 בדצמבר 1942, פעילותו הדחופה והחשובה ביותר של האי"ל היתה הוצאתם להורג של משתפי הפעולה ששרדו את הגירושים והמשיכו את פעולתם בגטו.

השלב הסופי בחיסול גטו ורשה החל בערב פסח, 19 באפריל 1943. לאחר קבלת הידיעה על האקציה הסופית החליטו ארגון הא״יל וארגון האצ״י לחבור ולהלחם יחד. עיקר כוחו של האצ״י התרכז בארבע פלוגות בכיכר מוראנובסקי וב16 במאי תמה התנגדות היהודים לאחר נפילת הכיכר.

כיכר משה בלושטיין

הילה לורנץ, ליאור זייתון, חן שפריר- אולפנית "ישורון"

משה בלושטיין ז"ל נולד בכ"ח בניסן תר"פ, בעיירה סטריקוב שבמרכז פולניה, בה מחצית מהתושבים היו יהודים.
ביתו שימש כסניף של העסק המשני המשפחתי בתבואה, כשהעסק הראשי היה עיבוד, סחר ושיווק עורות כבשים.
לימים סיפר משה ז"ל לנכדיו כי בבית הוריו דיברו בנוסף לפולנית, גם אידיש.
כבן למשפחה דתית-חסידית אך עם אוריינטציה ציונית, היה ברור למשה שלאחר הלימודים בביה"ס, מקומו בתנועת הנוער "השומר הדתי" בה היה פעיל אקטיבי ושימש כמדריך בתנועה.
משה הקטן אהב להתרועע ולשחק עם אחייניו.

בשנת 1940 כשמשה היה בן 15, הופרד מבני משפחתו.
משה מצא את עצמו במחנה "פוזן", אולם בלי כל ידיעה על גורל אחיו ואחיותיו.
במחנה זה, נעצר משה למשך שנה וחצי. הוא עבד בעבודה סיזיפית של מתיחת מסילות ברזל לרכבות והצליח לשרוד ולקיים את גופו.
בבירקנאו, "זכה" משה בכל יום חמישי לביקורו של ד"ר מנגלה, שעבר מצריף לצריף ורשם על כל יד מספר שלאחר מכן הוטבע בה לנצח. ואכן, מספר זה היה חקוק על פרק ידו עד יומו האחרון. מאז הפך לעוד מספר אנונימי ואיבד לחלוטין את אישיותו. וכמו שסיפר משה לילדיו :"השם שלי היה המספר שלי". בתום המלחמה שוחרר ע"י הצבא האמריקאי.
משה מגיע ל"לנדסברג"-למחנה של "בני עקיבא" אשר בגרמניה, מצבו לא טוב ומחייב שיקום פיזי ונפשי.
משה אינו יכול לשבת או לצעוד מעדנות, הוא מחפש אתגרים ואלה מוגשים לו בשפע.
בלושטיין מתחיל לארגן קיבוץ- מסגרת הכשרתית של המזרחי והפועל המזרחי שכמה דוגמתה פעלו ברחבי גרמניה ופולין.
משה מתחיל לחזור אל החיים. אברהם גליקסמן שהגיע עם משה בין הראשונים מ"מחנות ההשמדה" ל"מחנות השיקום" אמר על משה :" הוא הקדים את כולנו, הגענו מבולבלים חסרי עצה.. הוא ידע להגיע לאנשים,לדבר לליבם, לפתוח את סגור הלב וכך הם הפכו מעריציו".
ואכן, משה ז"ל "צד" מיד את אברהם גליקסמן ז"ל והפך לחברו הטוב ושותפו בהרצת הקיבוץ התנועתי.

במחנה היהודים נפגשו לראשונה עם בני המין השני. הקשרים התפתחו שם,
ואף משה מצא שם את אשתו לעתיד- רבקה רגינה קלפהולץ (ששרדה את השואה ביחד עם 4 אחיותיה).
האווירה הארצישראלית ששרתה במחנה לנדסברג גרמה לכך שיהודים רבים ששהו שם, שאפו לעלות ארצה.
ביד משה לא עלה לעשות כן, והוא ממשיך את תפקידו בלנדסברג.
בשנת 1946 עובר משה למינכן לתפקיד כללי וחשוב יותר.
בגרמניה נולד בנו הראשון -שלמה אברהם . כאשר משה בוחר לעלות ארצה חברים משפיעים עליו להגיע לפתח- תקווה.

משה מחליט לגור שם ומוצא עבודה כשותף בעסק. משה מצליח יפה בעבודתו,
ומכאן הוא עוזר לאנשים רבים בפתח תקווה ותורם לנזקקים רבים, אדם לבבי וחם שרבים מצליחים להסתדר בזכותו. משה עוזר רבות בעיר "פתח תקווה", יש לו יוזמות רבות כגון קירוב לבבות בין דתיים לחילוניים בעיר, הוא אף מנסה להקים מוזיאון יהודי בקייב על מנת להפריך את עלילות הדם נגד היהודים במקום, לשם כך הוא מדבר עם נדבן ידוע ועם ראש עיריית קייב שמבטיחים לסייע ליוזמה ברוכה זו. משה קידש את הדרך של "תורה ועבודה" של שילוב בין קודש לחול ובין ישראל סבא לתרבות המודרנית- ועל כן הוא מקבל את התואר "יקיר פתח תקווה". על מאמציו המרובים ופועלו בעיר משה התכבד בכך שיקרא כיכר על שמו.

משה בלושטיין ז"ל נפטר בט' באייר התשס"ו.

סטרומה

יאיר דלוגץ' ,עומר טוכמן, יוני כהן- תיכון "גולדה"

רקע תקופתי:

בספטמבר 1940 הוקמה ברומניה "הדיקטטורה המלכותית" ומצב היהודים הלך והחמיר. חצי שנה לאחר מכן, עם פלישת גרמניה לברית-המועצות, הצטרפה רומניה למלחמת לצד גרמניה. לאחר נסיגת הצבא הרוסי , הצבא הרומני נכנס לאזורי בוקובינה ובסראביה, שהיו מאוכלסים במאות אלפי יהודים. בשלב זה החל גל של פרעות נגד היהודים שהואשמו בבגידה ובתמיכה בקומוניזם. אלפי יהודים נרצחו בפרעות, אולם הממשלה הרומנית המשיכה לתמוך בהגירה כפתרון לשאלת היהודים. הדרך היחידה ליציאה מרומניה שעמדה לרשות היהודים הייתה דרך הים, וזאת כיוון שעם כניסת גרמניה לבולגריה, לא ניתן היה להשתמש ברכבת בולגריה-תורכיה.באותה תקופה לא עודדה המנהיגות הציונית בארץ וברומניה את העלייה הבלתי לגאלית. אנשי "המוסד" לא נמצאו עדיין ברומניה ובאיסטנבול.

עם הפלגתה של "סקאריה" נתפזרה השלישייה שעמדה בראש העלייה הרביזיוניסטית - ערי ז'בוטינסקי וראובן פרנקו עלו ארצה וברומניה נשאר רק מייסנר. הוקם ועד עלייה חדש והוחל בחיפוש אחר אניות עבור העלייה הבלתי לגאלית, אולם בגלל המלחמה קשה היה למצוא אנייה מתאימה.

אתור האונייה סטרומה:

בתנאים אלה עלתה מחדש אפשרות השימוש באנייה "סטרומה" שעגנה ברומניה - אנייה קטנה בעלת נפח של 180 טונות , ששימשה להובלת בקר על הדנובה.הכשרת "סטרומה" לשיט עצמאי בים ארכה זמן רב ולבסוף היא הפליגה מנמל קונסטנצה ב-12 בדצמבר 1941 בדרכה לאיסטנבול ,כשעל סיפונה 769 עולים. בדרך התקלקל המנוע, ואת המסע, שבדרך כלל אורך ארבע השעות ,עשתה "סטרומה" במשך יומיים. עם הגיעה האנייה ב-14 בדצמבר לאיסטנבול, חדל המנוע מלפעול והאנייה נגררה על-ידי התורכים דרך שדה המוקשים והועמדה במקום עגינתן של אניות בבידוד. בלחץ ממשלת בריטניה לא הורשה איש מן הנוסעים לרדת לחוף או ליצור קשר עם העולם החיצון.אוניית המעפילים 'סטרומה' הוטבעה ב-1942 בים השחור ועל סיפונה כ- 760 מעפילים. טביעתה נחשבת לאסון הגדול ביותר בתולדות ההעפלה. הספינה 'סטרומה' נבנתה עוד ב־1830 כספינת נהר ונהגה להפליג בעיקר על הדנובה. ב־11 בדצמבר 1941 עלו על סיפון האונייה, שעגנה בנמל קונסטנצה שברומניה, בה היו עשרה אנשי צוות, ושהוערכה לאחר מכן כאונייה רקובה, שאינה כשירה להפלגה ובשום מקרה אין להעלות על סיפונה יותר מ - ־100 נפש, כ- 760 מעפילים, לפי עדות אחרת 769 מעפילים. על הסיפון עלו להפלגה הקצרה, שנועדה להימשך כ- 14 שעות, 103 ילדים, 272 נשים ו- 393 גברים. התוכנית הייתה לברוח מאימי המשטר הנאצי בראשותו של הרודן יון אנטונסקו, לעבור במיצרי הבוספורוס והדרדנלים ולהגיע לחופי ארץ ישראל. לחלופין היתה אפשרות לקבל בטורקיה דרכונים ולהגיע באמצעותם לארץ ישראל. אך זו הייתה בעיקר רק מחשבה ולא תוכנית סדורה, למרות שטרם ההפלגה דיברו המארגנים על כך בוודאות, אך נראה שלא פעלו מאום להשגת דרכונים ורק השלו את הנוסעים התמימים. ההפלגה של ה'סטרומה' התארכה בשל תקלות במנוע המיושן, ורק לאחר ארבעה ימים, הספינה שמנועה התקלקל בים השחור, נגררה לנמל איסטנבול ועגנה במקום במשך יותר מחודשיים (כעשרה שבועות).ממשלת טורקיה התנתה את שהות האונייה בחופיה בכך שמדינה אחרת תסכים לקלוט את הפליטים, אך מדינה כזו לא נמצאה, למרות השהות הארוכה של האונייה בנמל. הבריטים ששלטו בארץ ישראל, שהייתה יעדם של המעפילים, סירבו בעקשנות להתיר את עלייתם של המעפילים לארץ. הנציב העליון הרולד מקמייקל הקשיח את עמדתו ולא אפשר את כניסת העולים לארץ ישראל , אף אם יקוזז מספר העולים ממכסת הסרטיפיקטים. הנוסעים הושארו בהסגר ונאסר עליהם לרדת מהאונייה, פרט לשמונה מעפילים. המעפילים שנותרו על הספינה חיו על אספקה שקיבלו מהקהילה היהודית באיסטנבול, עד שגם אספקה זו אזלה. בתוך האונייה הנתונה בתת-תנאים פרצה מחלת הדיזנטריה והנוסעים סבלו מקור, מצפיפות, מזוהמה ומרעב. הבריטים לחצו על הטורקים להחזיר את הנוסעים לארץ המוצא של ההפלגה, רומניה, ואל תחומי הכיבוש הנאצי. הסוכנות היהודית עשתה כמיטב יכולתה כדי לנסות ולהוריד את הנוסעים לחוף הטורקי, וגם ביקשה משלטונות המנדט הבריטי להכניס את הפליטים לארץ ישראל, ואף הציעה כי למעפילי האונייה יועברו סרטיפיקאטים על חשבון מכסות העלייה הקבועות מידי שנה, אך הבקשות הושבו ריקם. ניסיונות של הג'וינט לפעול בדרכים אחרות מול השלטון הטורקי להתיר לנוסעים לרדת לחוף ולשהות בינתיים במחנה זמני, כשלו אף הם. השלטון הבריטי בארץ ישראל חשש מפריצת הסכר ומגל של פליטים יהודים שינהר בדרך האחורית לחופי ארץ ישראל וביקשו לחסום את דרך העלייה מארצות הבלקן דרך טורקיה. הם התירו רק לחמישה נערים לרדת מהאונייה ולהיכנס לארץ

ישראל.לבסוף החליטו הטורקים להיפטר מהבעיה בכל מחיר. בליל ה-23 בפברואר 1942, 'סטרומה' עם מנוע מקולקל ובלא עוגן, נקשרה לספינת גרר טורקית שגררה אותה ללב ים, אל מחוץ למים הטריטוריאליים הטורקיים, והותירה אותה שם בלא מזון ומים, על מאות האנשים שהצטופפו על סיפונה.

הטבעת האונייה:

למחרת, בבוקר ה־24 בפברואר 1942 זיהתה צוללת רוסית, לפי דיווחה, "אוניית אויב", במי הים השחור, סמוך לחופי בולגריה ושיגרה אליה טורפדו. הפיצוץ שגרם הטורפדו גרם לנזק עצום לספינה הישנה והרקובה. קוער האונייה התחתון שקע מיד והאונייה ירדה אחריו במהירות למצולות. ממאות האנשים שהיו על הסיפון שרדו שניים בלבד: המעפיל דוד סטוליאר ואחד מקציני האונייה שהצליחו לטפס על קורה והיו סנטימטרים ספורים מעל קו המים. במשך הזמן ניסו שני הניצולים לעודד אחד את השני כדי לשרוד ובמשך הלילה הקר שבא שרו, דיברו וצעקו. הם חששו שאם יפסיקו - לא יחזיקו מעמד בקור העז ששרר שם וגופם יקפא. לפנות בוקר התברר לסטוליאר שהקצין לא החזיק מעמד ומת, והוא נותר הניצול היחיד מן האונייה. דייגים טורקים גילו במקרה את הניצול והעלו אותו לספינתם. דוד סטוליאר היגר לארצות הברית וחי שם.

סנש חנה

עידן סונסינו , ירדן קופרברג- תיכון "אחד העם"

תולדות החיים:

חנה סנש נולדה ב- 17 ביולי 1921 , הוצאה להורג ב- 7 בנובמבר 1944. הייתה לוחמת, צנחנית ומשוררת יהודיה ההוצאה להורג בהונגריה בעקבות לחימתה בנאצים, והפכה לסמל ומופת לאידיאליזם והקרבה עצמי.

חנה נולדה בבית יהודי מתבולל בבודפשט, בירת הונגריה.
אביה, בלה סנש, היה עיתונאי וסופר ילדים נודע, אשר נפטר כשחנה היתה בת 6 בלבד, והוריש לה את כישרון הכתיבה הידוע שלה, שנחשף החל מגיל צעיר.

סנש התקבלה לבית ספר נוצרי פרוטסטנטי לבנות בבודפשט, שם החלה להיתקל באנטישמיות המתגברת באירופה שאחרי מלחמת העולם הראשונה. כשנבחרה לראשות הועדה הספרותית של בית הספר, הודחה מהתפקיד מסיבות אנטישמיות.

ההתנכלויות האנטישמיות שבה נתקלה תכופות, החדירו לסנש רגשות ציוניים חזקים החל מגיל צעיר.

כאשר מלאו לה 18, עזבה חנה את הונגריה ועלתה לארץ ישראל, ערב מלחמת העולם השנייה. היא למדה שנתיים בבית הספר החקלאי של חנה מייזל-שוחט לבנות, בנהלל. היא הצטרפה לקבוצת צעירים שהקימו את קיבוץ שדות- ים שבחוף הכרמל. במחזה "הכינור" שחיברה, מתארת חנה את החיים בקיבוץ הצעיר.

מלחמתה בנאצים:

ב-1943, בהיותה בת 22, התנדבה לצבא הבריטי כדי להילחם במסגרתו בצבא הנאצי במלחמת העולם השנייה. לאחר תקופת אימונים בגבול מצרים. בין השאר בצניחה כדי לצנוח מאחורי קווי הנאצים ,כדי לסייע לפרטיזנים ובכך להציל יהודים. בתום האימונים נשלחה לצניחה מבצעית ב- 19 למרץ, 1944 בקרואטיה בקרבת הגבול ההונגרי, יחד עם 32 חיילים נוספים. הצטרפה אל קבוצת הפרטיזנים של טיטו, במטרה להציל קהילות יהודיות באזור ולסייע למדינות הברית במלחמתן.
הקבוצה שהתה ביערות שלושה חודשים בהמתנה לתעודת המזייפות שיאפשרו להם לחדור להונגריה- ובשירה המפורסם "אשרי הגפרור" היא מתארת את נחישותה הגדולה מול מטרתה ואמונתה בדרכה.

ב- 7 ביוני 1944, בלילה בו גורשו יהודי הונגריה, חצתה את הגבול אל הונגריה, ונתפסה על ידי חיילים בני המקום. חנה נשלחה לכלא ההונגרי. שם נחקרה תחת עינויים חודשים רבים, אך לא שיתפה פעולה עם החוקרים במאבקה העיקש לשמור על בני בריתה, הפועלים למען האידיאולוגיה בה האמינה.

סופה המר:

השלטון ההונגרי האנטי יהודי תכנן להעמידה למשפט בגין ריגול ובגידה במולדת, אך הוצאה להורג בטרם שנשפטה. היא הוצאה להורג בשביעי לנובמבר 1944, בגיל 23, מול כיתת יורים. לא עוצמת את עיניה, מישירה מבט אל מול גורלה.

מיתוס:

בנוסף להיותה לוחמת אמיצה, חנה ידועה בכישרון הכתיבה הגדול שירשה מאביה, היא פרסמה שירים רבים, המפורסם ביניהם הוא "הליכה לקיסריה", המוכר במילותיו "אלי, אלי, שלא ייגמר לעולם". היא החלה לכתוב יומן מגיל 13 ועד מותה, אשר פרקים ממנו יצאו בספר "אלי, אלי, שלא ייגמר לעולם", בעריכתו של עוזי שביט.
ספרים נוספים שלה שראו אור הם:
"הכינור" מחזה שכתבה בהשראת חייה בקיבוץ, ו"ללא שפה", אסופת שיריה.

דמותה של חנה סנש הייתה לסמל ולמופת, ודורות חונכו עליה. עמידתה בעינויים הקשים למען העם היהודי והקרבת חייה, הפכה לסמל של אידיאליזם והקרבה עצמית. השירים והכתבים הרבים שהשאירה, הוסיפה

לגדולתה ולערך הסמלי שלה. השירים שכתבה בעודה מביטה נוכח גורלה הטראגי, מראים עד כמה חזקה הייתה, עד כמה האמינה בדרכה ומשרטטים אותה כאישה כה חזקה שהפכה לסמל שעליו חונכו דורות.

ביבליוגרפיה

1. האנציקלופדיה העברית, כרך כ״ו.
2. אנציקלופדיית יבנה, כרך 11.
3. מאמר על חנה סנש מתוך אתר מט״ח:
4. דפה של חנה סנש מתוך האתר ״יזכור״.
5. ביוגרפיה נרחבת של סנש מתוך האתר הרשמי להנצחתה- http://www.hannahsenesh.org.il/

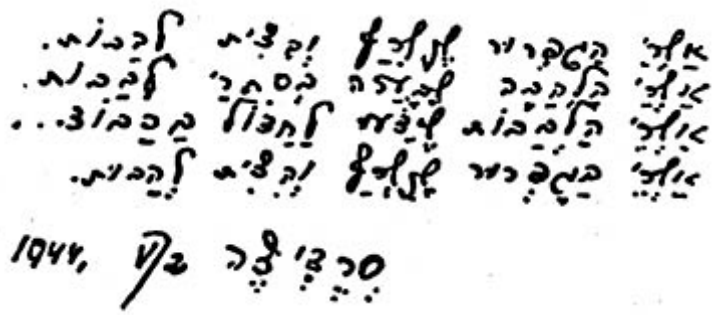

השיר ״אשרי הגפרור ״ בכתב ידה של חנה סנש

חנה סנש במדי הצבא הבריטי

סרני חיים אנצו

נולד ברומא שבאיטליה בשנת 1905, לאב שהיה רופאו של מלך איטליה. בנעוריו היה פעיל בקרב הנוער היהודי והטיף להגשמה עצמית.
בשנת 1926 עלה לארץ ישראל, עבד בפרדסי רחובות ונמנה על מייסדי קיבוץ גבעת- ברנר.
הואיל והיה פעיל ציוני, הוא נבחר לייצג את ציוני איטליה בקונגרס ה- 13 שנערך בקרלסבאד שבצ׳כוסלובקיה והוא בן 18 בלבד.
לצד פעילותו הציונית הוא היה איש אקדמיה ובגיל צעיר עוטר בתואר דוקטור בפילוסופיה מאוניברסיטת רומא.
כמו רבים מבני הישוב היהודי, התנדב חיים אנצו לצבא הבריטי ונשלח על ידיהם לעיראק. שם עסק במקביל גם בציונות, תוך שהוא מעודד את בני הנוער שם לעלות לארץ. לימים הועבר לשרת במצרים שם עסק בתעמולה בשפה האיטלקית לבני העם האיטלקי. כשנודע לו על האפשרות להתנדב ליחידת הצנחנים המיוחדת, מיהר להתנדב אליה.
לאחר תקופת האימונים הוא הוצנח בצפון איטליה כדי לחבור לפרטיזנים ולשרידי היהודים באזור.
הוא הוצנח בטעות בשטח שהיה נתון עדיין לשליטה הנאצית, עם צניחתו הוא נפל בשבי.
הוא הועבר עם עוד אלפי שבויים ומתנגדי המשטר למחנה הריכוז דכאו. שם עונה למוות.
גופתו לא נמצאה והוא לא הובא לקבר ישראל.
מצבה לזכרו הוקמה בחלקת הצנחנים היהודים במלחמת העולם השנייה, בבית הקברות הצבאי בהר הרצל שבירושלים.
על שמו הוקם קיבוץ נצר סירני, בסמוך לקיבוץ גבעת ברנר, שבו הוא היה חבר.

פרנק אנה

אור דניאל, חן נקר- תיכון "אחד- העם"

רקע

אנה פרנק (אנליס מריה) הייתה נערה יהודיה שנספתה בשואה והתפרסמה בשל היומן שכתבה. ביומן, תיארה אנה את שהותה במחבוא יחד עם משפחתה, בו הסתתרו מפני הנאצים. לאחר שהוסגר מקום המחבוא לנאצים, נשלחה אנה למחנה הריכוז ברגן-בלזן, שם נספתה.

ילדותה

אנה פרנק נולדה ביוני 1929, בפרנקפורט שבגרמניה, כביתם השנייה של אדית ואוטו היינריך פרנק. בשנת 1933, כאשר אנה הייתה בת ארבע בלבד, עלה היטלר לשלטון בגרמניה, ולכן החליטו הוריה של אנה להגר לאמסטרדם שבהולנד עם כל משפחתם, בכדי להינצל מהנאצים. באמסטרדם, משפחת פרנק התגוררה בבית בדרום העיר, ואנה ואחותה הבכורה מרגוט הלכו לבית ספר בקרבת הבית. לאוטו פרנק היו שתי חברות: חברה אחת שיווקה חומר מקריש להכנת ריבה, והחברה השנייה יצרה תבלינים לבשר. עד שנת 1940, חיה המשפחה בהולנד בשלווה יחסית.

קורות חייה

לאחר כיבוש הולנד ע"י הנאצים ב-1940 חדלה הולנד מלהיות מקום בטוח ליהודים ובשנתיים שלאחר הכיבוש, המגבלות שהוטלו ע"י השלטונות הנאצים אילצו את אנה לעבור מבית הספר הציבורי בו למדה לבית ספר יהודי. עקב הגבלות שהוטלו על ידי הנאצים ב-1941, ליהודים אסור היה להחזיק חברות בבעלותם, ולכן העביר אוטו את בעלות החברה לעוזריו, ויקטור קוגלר ויו קליימן. בשנת 1942 החלו הנאצים לשלוח יהודים ל"מחנות ריכוז".

ב-9 ביולי 1942, בעקבות האיום הנאצי, עברה משפחת פרנק למחבוא באגף נסתר באחת החברות של אוטו פרנק, יחד עם ארבעה יהודים נוספים. את המחבוא הסתיר ארון מסתובב, אשר הורכב במיוחד למטרה זו. החלונות במעבר הואפלו באמצעות נייר זכוכית אטום שהודבק עליהם על מנת להסתיר את הבית האחורי מפני כל. עובדי המשרד סיפקו מצרכי מזון ומחייה, ספרים ועיתונים למסתתרים. במהלך היום על המסתתרים היה להלך בשקט וללחוש, בכדי שלא ישמעו אותם במחסן.

יומנה של אנה פרנק

לאחר יום הולדתה ה-13, החלה אנה בכתיבת יומנה, בו סיפרה מדי יום על החיים במסתור "אני מקווה שאוכל לגלות לך את כל מה שלא יכולתי לגלות עד עכשיו לאף אחד, ואני מקווה שאמצא בך ידיד נאמן ותומך". במשך יותר משנתיים כתבה אנה מכתבים לחברה דמיונית בשם קיטי, בהם סיפרה לה על חיי היום-יום במחבוא, על הפחד התמידי מהתגלות, על המתחים, החרדות והשמחות הקטנות, שהיו מנת חלקם של המסתתרים. במהלך ההסתתרות, מספרת אנה שחלו התדרדרויות באיכות וכמות המזון של המסתתרים. ב- 14 במרץ היא כתבה ביומנה כי "ממחר בבוקר אין לנו יותר אף חתיכת שומן, חמאה או מרגרינה. ארוחת הצהרים שלנו היום היא מחית תפוחי אדמה וכרוב כבוש מהחבית. ממש לא יאומן איזו צחנה מעלה כרוב בן מספר שנים". כדי להסיח את דעתה מהרעב השתדלה אנה להעסיק את עצמה בקריאת ספרים וכתיבה קבועה ביומנה.

חייהם של המסתתרים היו קשים לא רק בשל המחסור במזון, אלא גם בהיעדר אמבטיה ותנאי היגיינה בסיסיים. ב-29 בספטמבר 1942 היא כותבת בין השאר כי "מרגוט ואני בחרנו במשרד הקדמי כמקום רחצה. בשבת אחה"צ סוגרים שם את הוילונות ואז אנחנו מתרחצות בחושך, וזו שתורה עדיין לא הגיע מציצה החוצה מבעד לחרך בוילון".

אנה סיפרה ביומנה על הקושי לשמור על שקט במחבוא לא פעם, "מרגוט ואמא עצבניות. 'ששש... אבא, שקט אוטו, ששש... בוא כבר, אסור לך יותר לתת למים לזרום. לך בשקט ובזהירות!' אלה אחדות מהקריאות לעבר אבא שבחדר האמבטיה. בדיוק בשעה שמונה וחצי הוא חייב לשוב לחדר. בלי טיפת מים, בלי שירותים, אסור להתהלך, הכול דומם", כך היא מספרת ב- 6 באוגוסט, 1943.

גורלם של אנה פרנק ומשפחתה

ב-4 באוגוסט 1944, עקב הלשנה על מקום המסתור, לגסטאפו, פרצה המשטרה הגרמנית לדירה ולקחה את המסתתרים לאושוויץ. אדית פרנק, אמה של אנה, נפטרה באושוויץ מתשישות ורעב. אנה ומרגוט הועברו למחנה ברגן-בלזן, שם נספו לאחר שחלו בטיפוס בתחילת שנת 1945. אוטו פרנק היה השורד היחיד ממשפחת פרנק, והוא הקדיש את שארית חייו למורשת בתו.

לאחר מעצרם של המסתתרים, שבו המסייעות מיפ חיס ובפ פוסקאויל אל המחבוא. הן מצאו שם את יומנה של אנה ושמרו אותו במשרד. לאחר המלחמה, כאשר הייתה מיפ בטוחה שבנותיו של אוטו כבר לא בין החיים, היא מסרה אותו לאוטו פרנק. ב-1947 פורסם היומן לראשונה, ומאז היומן תורגם לשפות רבות, הומחז, הוסרט לקולנוע ולטלוויזיה והופק בתיאטראות ברחבי העולם.

ב-3 במאי 1957 הקימו אוטו פרנק ויוהאנס קליימן את קרן אנה פרנק, שמטרתה הייתה לאסוף כסף על מנת לרכוש את המבנה בו הסתתרה המשפחה ולשמרו. בית אנה פרנק נפתח לציבור בשנת 1960. בשנה הראשונה

לפעילות המוזיאון, הגיעו כ-9,000 מבקרים, וכעבור עשור ביקרו בו כ-20,000 מבקרים מדי שנה. בית אנה פרנק אינו מתמקד רק באירועים שהתרחשו בעבר. דעות קדומות, אפליה והפרת זכויות האדם הינם דברים המתרחשים היום בכל העולם.

ביבליוגרפיה

1. הספרייה הוירטואלית של מט״ח.
2. אתר משרד החינוך.
3. אתר יד ושם.
4. אנציקלופדית Ynet.
5. שמיר, אילנה. (2000). אנה פרנק. ״אביב חדש״. מהדורה מעודכנת. עם עובד. כרך 14. 191-190.
6. עלון מביקור בבית אנה פרנק באמסטרדם, הולנד.

אנה פרנק

אדית , מרגוט ואנה פרנק

פרנקפורטר דוד

שני גרוס, הדר גרדין –אולפנית "ישורון"

תולדותיו:

נולד בעיירה דרובאר שבקרואטיה ביום 9/7/1909.
אביו- הרב ד"ר משה פרנקפורטר היה אז רב הקהילה של העיירה.
בשנת 1929 בהיותו בן 20 החל פרנקפורטר ללמוד רפואה בלייפציג ולאחר מכן בפרנקפורט.
פרנקפורטר היה עד לעליית הנאצים לשלטון ולהתעללותם ביהודים.
בשנת 1934 עבר ללמוד בברן שבשוויץ והמשיך להתעניין במאורעות שהתרחשו בגרמניה הנאצית.
פרנקפורטר חשב והאמין שליהודים אין מקום לחיות, מלבד ארץ ישראל. "גרמניה לא תשתפר.. אי אפשר להישאר שם.."
בשנת 1935 כשפורסמו חוקי נירנברג גברה תחושתו של פרנקפורטר שהוא צריך לעשות מעשה כנגד הנאצים, מעשה שיעורר את שימת לב הציבור. בנובמבר 1935 החל להתעניין במעשיו של מנהיג הנאצים בשוויץ (הגאוליטר) ווילהלם גוסטלוף.

הרצח:

ב4/4/36 ירה בגוסטלוף בעיר הקיט "דאבוס" והרג אותו.
הנאצים, שרתחו מזעם, לא הגיבו לרצח בפוגרום, כיוון שהתאריך היה בסמוך לאולימפיאדת ברלין (1936), והיטלר חשש מכך שהאולימפיאדה תבוטל.
פרנקפורטר קיווה לפגוע באחד ממנהיגי המפלגה הנאצית מהדרגה הגבוהה ביותר כדוגמת היטלר, גרינג וגבלס, אך הבין שלא יוכל לעשות זאת ולכן כיוון נמוך יותר והסתפק בהריגת מנהיג הנאצים בשוויץ, גוסטלוף.
ביום הרצח פרנקפורטר כתב מכתב לאביו בו הוא מספר שאינו מפחד למות ומרגיש שהוא חייב לפעול ולעשות מעשה.
דוד פרנקפורטר הוציא ספר בשם "נקם", שבו הוא מתעד את סיפורו, ומה שהוביל אותו למעשיו. בין הדברים שכתב:"לא תקשה עלי פרישתי מן העולם.. נואשתי מלהאמין בי ובאנושות.. לא אוכל שאת.." וחותם במילים "בנך האומלל".
פרנקפורטר כותב בספרו ומוסיף;
"נכנסה שנת 1933, היא שנת הפורענות בגרמניה. מרעידים ישבו היהודים אל מקלטי-הרדיו ומנו מספר לקולות הנאצים בבחירות... ההמונים הוכו בשגעון, התזזית יצאה בחינגה בראש חוצות. מיסקרים ותהלוכות, דגלים ומוזיקה-של פח השתררו בחיי עם הגרמנים. חרדים שוטטו היהודים, בעצם מחול מכשפות זה של היממון חושים, לפני חומות עיר מולדתם שהייתה להם לעיר נכר. חפץ אחד בלבד היה בלבם – החבא אל הכלים, הרכן ראש ועמוד אי כה בסערה. "תבשיל, לא הרי בישולו כהרי אכילתו", הייתה אימרת- הקסם שלהם, קצרת הראות, אשר החזיקו בה כהחזק ב"אני מאמין". לא יכולתי לרדת לסופה של עמדה סבילה ומוגה זו, שעל כל בזיון ועלבון, על כל מאסר וחבישה במחנה ריכוז הייתה תשובתה – שתיקה ואפס מעשה".
מכאן אנו רואים את האידיאולוגיה שבוערת בקרבו של פרנקפורטר, שהיה מוכן להקריב עצמו למען עמו ולמען האנושות כולה, ושאף לעולם ישר וצודק.
על פי אידיאולוגיה זו המשיכו ופעלו כמה יהודים אמיצים, ביניהם הרשל גרינשפן שהרג את המזכיר ארנסט פון ראט, כ-3 שנים לאחר מכן ובעקבות מעשה זה פרץ פוגרום ליל הבדולח.
פרנקפורטר האמין שבמעשה שעשה- הרצח, הוביל לפתיחת מלחמת העולם השנייה.
המעשה של פרנקפורטר בא בעקבות מעשה של רבו שווארצבארד, שהרג את האטאמאן סימון פטליורה אשר היה מדינאי אוקראיני ונשיאה האחרון של הרפובליקה העממית של אוקראינה. בקרב העם היהודי זכור פטליורה כצורר שחייליו ערכו פוגרומים בהם נרצחו עשרות אלפי יהודים. הדבר גם היווה את המניע של שלום שוורצבארד לרציחתו של פטליורה כאשר זה שהה בגלות בפריז.

המשפט:

פרנקפורטר העריץ את רבו, שאב ממנו אומץ וכוח וכך הגיע למעשה של רצח גוסטלוף.
פרנקפורטר הסגיר את עצמו למשטרה, ונידון בבית הדין של קנטון גראובינדן בעיר חור ב- 9/12/35. התובע ד"ר פרידריך בריגר הסתייע אף בעורך הדין הנאצי גרים (Grimm), מאנשיו של שר התעמולה הנאצי גבלס,

שייצג את אשתו של גוסטלוף. סנגורו של פרנקפורטר היה ד״ר קורטי (Curti) שהסתייע בעו״ד יהודי צעיר בשם ד״ר פייט וילר.
אבל שוויץ עשתה הכול כדי להגביל את המשפט לצד הפלילי, היינו רצח, בלי להתחשב בסיבות ובנסיבות כי חששה מגרמניה שכנתה הנאצית.
חלק מהציבור אהד אותו בשל העובדה שגוסטלוף היה נטע זר וגורם חתרני. רבים, ביניהם גם אביו של דוד, שללו את הרצח כסותר ערכים יהודיים בסיסיים.
פרנקפורטר הורשע ונידון ל- 18 שנות מאסר (התביעה וביהמ״ש דחו את טענות ההגנה).

סוף דבר:

ב- 27/2/45 עם התמוטטות גרמניה במלחמה הגיש בקשה לחנינה, וב- 1/7/45 נחון ושוחרר אך גורש משוויץ.
פרנקפורטר עלה לארץ ישראל באוניית מעפילים בא׳ תשרי, ראש השנה תש״ה (8/9/45) עם סרטיפיקט של ידידו ד״ר פייט וילר. בהמשך עבד כפקיד בסוכנות היהודית ובמשרד הביטחון. דוד פרנקפורטר נפטר בשנת 1982. על שמו קרויים רחוב בעיר פתח תקוה וגן ציבורי ברמת גן.

ביבליוגרפיה

1. האנציקלופדיה של השואה, כרך רביעי, הוצאת ספריית פועלים 1990, ת״א.
2. ערך- פרנקפורטר,דוד. עמ׳ 1012. עורך ראשי ישראל גוטמן.
3. ״נקם״/ דוד פרנקפורטר.
4. ״דוד פרנקפורטר״/ פרנקפורטר.

צוקרמן יצחק (אנטק)

אוהד אברבנאל, עופר חיים- תיכון "אחד- העם"

תולדות חייו:

יצחק צוקרמן נולד בשנת תרע"ה (1915) בוילנה למשפחה מסורתית, ולאחר שסיים את לימודיו בגימנסיה העברית הוא הצטרף לתנועת "החלוץ" ולתנועת הנוער הציונית "החלוץ הצעיר".
בשנת תרצ"ז (1936) נקרא לוורשה כחבר מרכז "החלוץ" ולאחר שנתיים מונה, בעת ייסוד תנועת הנוער המאוחדת "דרור החלוץ", לאחד משני המזכירים הכלליים של התנועה.
בפרוץ המלחמה בספטמבר 1939 עזב אנטק את העיר ופנה לשטחי המזרח שנתפסו בידי ברית המועצות. שם עסקו בארגון מסגרת תנועתית במחתרת, ושם הוא הפך לאחד המנהיגים הבולטים של המחתרת בוורשה ובפולין כולה.
באפריל 1940 אנטק עבר לשטחי הכיבוש הגרמני על מנת לפתח שם את המחתרת היהודית. הוא נמנה עם העורכים של עיתונות המחתרת, ארגן כנסים חשאיים, וכן ייסד את הגימנסיה של תנועת "דרור". הוא ערך ביקורים לא חוקיים בגטאות, פיתח יחסי ציבור רבים, ועוד. באותה תקופה, פגש אנטק את אשתו לעתיד, צביה לובטקין, שהייתה גם שותפתו למפעלים ולמאבק.

מרד גטו ורשה:

יצחק צוקרמן ("אנטק") היה חבר מרכז "החלוץ", ממקימי האי"ל (ארגון יהודי לוחם) וסגנו של מרדכי אנילביץ'.
בקרבות ינואר 1943 עמד בראש פלוגת "דרור" ו"גורדוניה", שהתמקמה ברחוב זמנהוף, והפתיעה את הגרמנים ברימונים ובבקבוקי תבערה.

במרד גטו וורשה היה אחראי על אספקת הנשק ללוחמים וחילוץ אחרוני האנשים בגטו.
לפני המרד הגדול נשלח צוקרמן לחלק הארי, כאחראי על הקשר עם המחתרות הפולניות ורכישת נשק. לאחר מותו של אנילביץ' מונה צוקרמן למפקד האי"ל.
במרד הפולני הגדול באוגוסט 1944 פיקד על יחידת לוחמים יהודית, ובסוף המלחמה פעל להוצאת יהודים מפולין.
במרד גטו וורשה אנטק סיפק נשק ללוחמים מחוץ לגטו ועסק בארגון החילוץ של אחרוני האנשים בגטו וורשה בעזרת משלחת חילוץ שנכנסה לגטו דרך תעלות הביוב.
עלה לארץ ב-1947 , נשא לאישה את צביה לובטקין, גם היא מראשי האי"ל.
בתום המרד:
לאחר מרד גטו וורשה היה אנטק פעיל ב"ועד היהודי הלאומי", שעזר ליהודים שהסתתרו מהנאצים וקיים קשרים עם יהודים ממחנות העבודה המעטים שנותרו בפולין ועם פרטיזנים שהיו ביערות במרכז פולין. ב-1944 כתב אנטק מסמך על הקמת האי"ל, וזה הועבר ללונדון בעזרת המחתרת הפולנית. במשך השנתיים שנותרו למלחמה הוא ויהודי נוספים דיווחו על מצב היהודים שנותרו בפולין לבריטניה ולגורמים יהודים מוסמכים.
באוגוסט 1944 פיקד אנטק על קבוצה של לוחמים יהודים מהא"יל ומהמחתרת היהודית במרד וורשה (הפולני).
בתחילת 1945 שוחררו אנטק צוקרמן ואשתו צביה לובטקין, וצוקרמן התחיל לעסוק בהעלאת יהודים לארץ ישראל במסגרת ארגון " הבריחה", באמצעות הקשרים שיצר בעת המלחמה עם פעילים בשמאל הפולני.
במדינת ישראל:
הוא היה ממקימי קיבוץ לוחמי הגטאות והקים בו את מוזיאון בית לוחמי הגטאות להנצחת מורשת השואה והמרד. צוקרמן העיד במשפט אייכמן וכתביו על נושא הלחימה היהודית בגטאות יצאו בספרים לאחר פטירתו.
עד פטירתו בשנת תשמ"א (1981), אנטק כתב וערך ספרים, טיפל במפעלי הנצחה וקיים קשר עם ניצולי שואה בארצות שונות.

בול של יצחק "אנטק" צוקרמן ואשתו צביה לובטקין
כיתוב על הבול: *"התרע"ה-התשל"ח 1914-1978 - התרע"ו-התשמ"א 1915-1981"*

מנהיגי המחתרת

מרדכי אנילביץ'

מרדכי אנילביץ': נפל במילא 18, במרד הגדול.

מרדכי טננבוים: נפל בגטו ביאליסטוק במרד נגד הכובש הגרמני.

יוסף קפלן: נרצח על ידי הגסטאפו בספטמבר 1942.

צביה לובטקין: שרדה את המרד, ניצלה ועלתה לישראל.

יצחק צוקרמן: שרד את המרד, ניצל ועלה לישראל.

מרדכי טננבוים

צביה לובטקין

יצחק צוקרמן "אנטק"

יוסף קפלן

קדושי פרהוד

אילנית יוסף , הדס בקר- אולפנית "ישורון"

הקהילה היהודית בעיראק מנתה בראשית שנות ה- 40 כ- 120,000 נפש . חלקם התגוררו ברובע "פרהוד" שהיה "יהודי" שכן כול יושבי הרובע היו יהודים.
בבגדאד היוו היהודים כרבע מכלל תושבי העיר וקשה היה שלא להבחין בעוצמתם הכלכלית.
הקשרים בין היהודים לערבים בעיר היו רב גוונים.בשבתות והחגים היהודיים שבתו הבנקים,השווקים הגדולים על אלפי חנויותיהם, שמרביתם היו בבעלות יהודית וענפי מסחר חשובים אחרים. היהודים עסקו במרבית ענפי המסחר הזעיר והיהודי יכול היה לקנות כמעט את כל מצרכיו אצל היהודים מבלי להזדקק לסוחרים ערבים.
אם כי יהודים רבים עבדו בשיתוף עם ערבים וקיימו עמם קשרי מסחר הדוקים , כמעט בכל ענפי המלאכה עבדו יהודים : חייטות,טוויה,אריגה,נגרות וכו', כמו גם במקצועות חופשיים כמו ראיית חשבון, עריכת דין ועוד.
ב- 1 באפריל 1941 פרץ בעיראק מרד רשיד עלי אל כילאני במהלכו נתפס השלטון ע"י קבוצת קציני צבא פרו נאציים בראשות רשיד עלי. השלטון הפרו נאצי בישר ליהודים בשורות קשות. אף כי היהודים הורגלו לאי יציבות שלטונית של תהפוכות השלטון, אך הפעם תוצאות ההפיכה לא בישרו טובות. לצורך בטחון פנים הוקמו גדודי נוער "כתאאב אל שבאב" ונמסר לידם נשק תחת פיקודו של שונא יהודים קיצוני,שר הכלכלה- יונס אל סבעוי. הללו התנכלו ליהודים כדי לשמור על הסדר והיו שותפים בעריכת הפרעות לאחר מכן.
בשני חודשי המרד הואשמו היהודים בהאשמות דמיוניות שהופצו במזיד. הנפוצה מביניהם הייתה ריגול לטובת הבריטים.
ערבים רבים איימו על יהודים וסימנו את בתיהם ועסקיהם בסימני היכר ודיברו על חלוקת הרכוש והנשים היהודיות.
היהודים לעומת זאת נזהרו בכל צעד ונמנעו מלצאת בלילות.בשני חודשי המרד נאסרו יהודים ונרצחו אחדים.
בני הקהילה היהודית היו נתונים לחרדה ואימה. שכן בכל רגע עלולות היו לפרוץ פרעות נגדם.

הפוגרום:

ביום א' של חג השבועות תש"א (1 יוני 1941) על פי מנהג קדום נהגו היהודים בחג השבועות להתלבש בבגדים צחורים וחגיגיים.
יהודים לבושי חג ששוטטו ברחובות, הוכו במקומות שונים .אחד נרצח ואחרים נפגעו. היהודים סברו שמעשים אלה חריגים וחולפים והמשטרה לא נקטה כל פעולה נגד המתפרעים.
בחצות הליל נדמו קולות הזועקים ,נדמה היה שהסיוט חלף.
למחרת, יום ב' של חג השבועות 2.6.41, יצאו היהודים השכם בבוקר לחפש את יקיריהם שלא שבו לביתם.
תחילת הזוועות נגלתה אז לעיני המעטים-אך בכך לא הסתפקו הפורעים.בשעה 8 כמו עפ"י פקודה חידשו הפורעים את התפרצויותיהם לשכונות היהודיות. הרצח והביזה נמשכו. חלכאים משכונות העוני הערביות נהרו עמוסים מכל הבא לידיהם-שלל מבתי היהודים והחנויות השדודים.
שוטרים וחיילים סייעו בנשקם לפורעים והשתתפו במעשי הרצח והביזה.
בשעת הצהריים נתבשר הציבור מעל גלי האתר על הקמתה של ממשלה חדשה, בראשותו של ג'אמיל אל מדפעי. יחידות צבא הנאמנות לבית המלוכה, נצטוו להשליט סדר ולירות בפורעים. בשעות אחה"צ ירדה דממה אל העיר. ממחזות האימה הללו לא נעדרו מעשים נאצלים. ערבים רבים הסתירו יהודים או הגנו על בתיהם ורבות המשפחות היהודיות שניצלו הודות לגילויי אבירות ואצילות מעין אלו.
למחרת בבוקר, משנשתרר שקט יצאו היהודים אל הרחובות מזועזעים והלומים נוכח מחזות הזוועה וסיפורי האימה שנישאו בפי כל. אבל כבד ירד על היהודים מספר הנרצחים היה כ- 180, כ- 1000 פצועים וכ- 3000 בתים וחנויות שדודות. הנזק הכספי נאמד בכמה מיליוני לירות שטרלינג. הקורבנות נאספו ונקברו בקבר אחים רחב מידות בבית הקברות היהודי. השלטונות אסרו על היהודים לחרוט אות ולהקים מצבה.

בשוך הפרעות:

בעקבות הפרעות לא הרפתה השאלה אצל בני הנוער, מה עליהם לעשות בכדי שהזוועה הזאת לא תישנה. הנוער חיפש את זהותו העצמית שעל פיה יוכל להגיע לחוף מבטחים . לנגד עיניהם עמדו שלוש אפשרויות :
אחת :נדידה לארצות דמוקרטיות במערב. אחרים טענו כי הפיתרון לשאלה היהודים הוא בהנהגת משטר קומוניסטי שבו אין רדיפות ואפליה ואילו החלק השלישי של הנוער סבר, כי הדרך היחידה לפתרונה המלא של השאלה היהודית היא בשיבת העם לארצו. כמובן היו יהודים שפסחו על כל הסעיפים והמשיכו להאמין

בדבקות כי ניתן להמשיך ולחיות בעיראק כבימים ימימה. מכל הפתרונות הללו דווקא העלייה לארץ ישראל נראתה כקשה ביותר והבלתי ניתנת לביצוע. שכן שלטונות עיראק אסרו את היציאה לארץ ישראל ומאידך שלטונות בריטניה אסרו את הכניסה אליה .לאחר הפרעות החליט הוועד הלאומי בארץ ישראל להעביר 1000 לא"י לעזרת הנפגעים ולבקש עזרה מהג'וינט באמריקה. כמו כן,העולים ביקשו רישיון מאת הממשלה העיראקית לשגר לארץ ישראל משלחת מצומצמת לברר את העניינים במקום.

ביבליוגרפיה

1. "המחתרת הציונית חלוצית בעיראק 1942-1945 " הוצאה-מכון בן צבי 1988 .

קהילת מישקולץ

התלמידות: שירה שחף –אולפנית "ישורון"

עיר במחוז בורשוד בקצה המזרחי של בקעת דיושג'ור , כ- 180 קמ"ש מבודפשט.מצטיינת באדמתה הפורייה. אוכלוסייתה מנתה בשנת תש"א (1941) , 77,362 תושבים.

ראשית הישוב היהודי והתפתחותו

ראשוני היהודים הורשו להתיישב במישקולץ במחצית השנייה של המאה ה- 18, אחר מאבק ממושך. קודם לכן הורשו להתגורר באחוזת האצילים, ובכפרים הסמוכים, ורק בימי הירידים הורשו לבוא העירה לסחור בה.
במאה ה- 19 חזרו למולדתם רוב הסוחרים היוונים שבידם היה מרוכז עד אז המסחר במישקולץ. את מקומם תפסו היהודים שפיתחו את חיי המסחר במישקולץ במרץ רב. תפקיד חשוב לא פחות מילאו יהודי מישקולץ בתיעוש העיר. היו להם: ביח"ר לצמר גפן, ביח"ר ללבנים שרופות, טחנת קמח, ביח"ר לכלי חרסינה וביח"ר למכונות.

ארגון הקהילה

בשנת 1765 היה כבר במישקולץ בית מדרש צנוע. הקהילה מינתה לה רב והודיעה לעירייה ולמנהיגי מחוז בורשוד שהיא מארגנת עצמה לשמש מרכז דתי ליהודי המחוז.
קהילת מישקולץ הקימה מוסדות וארגוני סעד שונים: החברה קדישא נוסדה בשנת 1767. בשנת 1802 הקימה בית חולים קטן. חברת "ביקור חולים" נוסדה בשנת 1817, עם 600 חברים. אגודת נשים נוסדה בשנת 1847 והקימה מטבח לעניים. חברת "דבורה" נוסדה בשנת 1912 ואיגדה בתוכה את הצעירות הדתיות.

חינוך

בשנת 1784 נוסד במישקולץ בית הספר העממי היהודי על פי היתר מיוחד מטעם הקיסר השני. כן היו במישקולץ שלוש ישיבות ושלושה בתי "תלמוד תורה", אליהם באו צעירים מכל מחוז בורשוד ללמוד תורה.

רבנים

מרבני מישקולץ נציין את:
ר' יחזקאל משה פישמאן (1863-1875) שכיהן בבית הכנסת קאזינצי, וניסה להכניס בקהילתו אי אלה חידושים. הרב מאיר רוזנפלד (1878-1908) לשעבר רב בנאדאודואר, נודע כבקי גדול בהלכה ובפוסקים, נקט דרך ממוצעת בין החרדים לבין הנוטים לחידושים.
הרב שלמה שפירא (1898-1944) היה נואם מוכשר מאוד גם בשפה ההונגרית. חיבר את ספר קהילת מישקולץ וכן ספר הדן בבעיית אחרית הימים בתלמוד ובמדרשים וקובץ נאומים.
בשנת 1914 נבחר לרב הראשי של מישקולץ הרב שמואל אוסטרליץ שהיה גם הוא נואם מחונן ויסד ישיבה במישקולץ, אחד מן היחידים ברבני הונגריה האורתודוכסים שנודע כציוני נלהב.

בין שתי מלחמות עולם

בשנות ה"טרור הלבן" (1919- 1923) סבלו יהודי מישקולץ לא מעט מכנופיות אנטישמיות, גם בקרב המשטרה התארגנה קבוצה אנטישמית.
בשנת 1923 פקדה את מישקולץ תקופת שגשוג כלכלי. רוב המסחר התעשייה והמלאכה הזעירה היו בידי היהודים למרות הלחץ המוסווה שהפעילו נגדם הרשויות, גם רוב רופאי ועורכי הדין בעיר היו יהודים.
לעומת זאת חלה הרעה ניכרת ביחסי התושבים אל יהודי המקום. השלטונות נמנעו מלהעסיק יהודים בשירותים ציבוריים.
בשנת 1928 נוסד בית המדרש למורות, שהיה היחיד בסוגו בהונגריה, והשפה העברית נלמדה בו כשפה מוכרת.
בשנת 1925 למדו בכל בתי הספר במישקולץ 2,571 תלמידים יהודים. הגאות הכלכלית של יהודי מישקולץ הגיעה לקיצה בשנת 1939 עם פרסום חוקי ההפליה, שהגבילו פעילותם של סוחרים ובעלי מלאכה יהודיים. את המצב הזה ניצלו הונגרים רבים שנעשו "שותפים אריים" ליהודים בעסקיהם, וסחטו מהם כל מה שיכלו.
היהודים שחששו מפני הפקעת רכושם, נאלצו להשלים עם תנאים אלה. על אף הכול השתדלה הקהילה לקיים את מוסדותיה.

השואה

ב- 20 ביוני 1942 רוכזו יהודי מישקולץ עד גיל 50, בעיר האטואן. הקצינים היהודיים ממלחמת העולם הראשונה ענדו על זרועותיהם סרטים בצבע הלאום, ואכן בהתחלה התחשבו בהם וחלק מהם מונו למפקדים במחנה. ואולם כעבור חודשים מספר בוטלו מנוייהם, הם נצטוו לענוד סרטים צהובים והוכרחו לעבוד.

בשנת 1942 נלקחו יהודי מישקולץ הגברים עד גיל 60 למחנות עבודה. עפ"י "רשימה השחורה" נעצרו בעלי מקצועות חופשיים, וכן עשירים ומנהיגים אשר נשלחו ביוני אותה שנה לחזית אוקראינה. רובם נספו אותו חורף ברעב ובקור.

באפריל 1944, אחר כניסת הצבא הגרמני למישקולץ רוכזו היהודים בגטו והגברים שעוד נותרו במקום נלקחו למחנות עבודה. אין ספק כי גיוס זה היה בחינת הצלה ממות באושוויץ. בצאתה לגטו הורשתה כל משפחה לקחת אתה חפצים שונים. פקידי העירייה חילקו להם דירות ובמשך 4 שבועות דאגו למזונם ולבריאותם. מכפרי הסביבה הביאו איכרים פירות, ירקות ועופות לשוק הגטו. הכול היה מתוכנן מאוד, כאילו רצו להרגיל את היהודים למצבם החדש. אך כעבור חודש נכנסו לגטו הז'אנדארמים, וקבעו את משרדם באחד מבנייניו, שנהפך על ידם לבית עינויים.

לפי רשימה, שקיבלו מן הבנקים, אספו את האמידים, שנחשדו במסירת תכשיטיהם והונם בפיקדון לנוצרים, והללו עונו באכזריות.

מספר הרופאים היהודים במישקולץ היה הגדול ביותר בהונגריה, והשלטונות חששו, שגירושם מן הארץ יפגע בבריאות הציבור. לפיכך החליטו להרכיב "יחידת רופאים יהודיים" ובחודש אוגוסט נשלחה הקבוצה לפוסטאואם. לפתע הופיעה יחידת ס"ס בכפר, ושגילו את היהודים הוציאום אל מחוץ לכפר ואחר שהללו חפרו קברים לעצמם ירו בהם והרגום.

בימים 11-15 בינוי 1941 הועברו יהודי מישקולץ מן הגטו לאושוויץ. מספר יהודי מישקולץ והסביבה שנספו בשואה הגיע ל14,000 נפש.

אחר המלחמה חזרו למישקולץ כ- 400 יהודים. עליהם נוספו עד מהרה אלפי יהודים תושבי הכפרים הסמוכים שחששו לחזור למקומות מושבם הקודמים. בשנת 1946 מנתה הקהילה 2,357 יהודים. הקהילו שוקמה והכריזה ע עצמה כקהילה אורתודוכסית ציונית ראשונה בהונגריה לאחר השואה. בתי הכנסת שוקמו מחדש וכן נוסדו מחדש "חברא קדישא", בית ספר וועדות תרבות שונות.

באוגוסט 1946 בעקבות השפל הכלכלי, הופנו רגשות ההתמרמרות של התושבים כנגד היהודים. משראו יהודי מישקולץ שחייהם הפקר, עקרו רבים מהם, מרביתם עלו לישראל.

קהילת פינסק

הדר פרידגוט, גל מעודד- אולפנית "ישורון"

היהודים בפינקס:

פינסק היא עיר במחוז פולסיה שבפולין.יהודים ישבו בה מראשית המאה ה-16,והעיר הייתה מרכז חסידות קארלין, השכלה וציונות.

הקהילה היהודית בפינסק נוסדה בשנת 1506 כשהעניק הנסיך המקומי, פיודור ירוסלבסקי ,לכ- 15 משפחות ממגורשי ליטא, זכות ישיבה בעיר ומעמד של קהילה. היישוב היהודי התמיד בגידולו. בשנת 1896 הגיע מספר היהודים בעיר ל- 21,819 והם היוו 77.3 אחוז מכלל התושבים. בשנת 1914 היו בעיר 28,063 יהודים – 72.5 אחוז מכלל האוכלוסייה. ערב מלחמת העולם השניה נאמד מספר היהודים בכ- 20,200 ועם הכיבוש הגרמני בחודש יולי 1941 נמצאו בעיר כ- 26,000 יהודים.

פינסק הייתה גם ערש הולדתה של חסידות קרלין שהיתה במאה השמונה-עשרה פרבר של העיר. במשך עשר שנים (1775-1785) שימש בה ר' לוי יצחק מברדיצ'ב ברבנות. במהלך המאה התשע-עשרה שימשה הקהילה, מרכז למסחר ולתעשייה זעירה וחלק גדול מכלכלת העיר נמצא בידיים יהודיות. בסוף המאה התשע-עשרה ובתחילת המאה העשרים קנתה לה מקום בפינסק, תנועת "חיבת ציון", שעם פעיליה נמנו גם חיים ויצמן ויעקב שרתוק (אביו של משה שרת) ועם זאת, ניהלה בה גם המפלגה הסוציאליסטית היהודית - הבונד - פעילות ענפה.

בעקבות הסכם ריבנטרופ- מולוטוב מאוגוסט 1939 חדר הצבא האדום ב-16 בספטמבר 1939 לחלקה המזרחי של פולין. למחרת ב-17 בספטמבר נכבשה פינסק. בתוך זמן קצר התחיל השלטון החדש להשליט את המשטר הסובייטי באמצעות הנקוו"ד והמפלגה הקומוניסטית.

מלחמת העולם השנייה:

ב-29 באוקטובר 1939 מסר הצבא הסובייטי את העיר וילנה וסביבתה לליטא. חברי תנועות נוער ציוניות, אנשים שחששו מן הצפוי להם במשטר החדש וכן ראש הישיבה ותלמידי ישיבת "בית יוסף". נמלטו לווינה, אבל רוב היהודים נשארו בעיר.

ימי השואה:

ב- ט' בתמוז תשנ"א (14 יולי 1941) נכנס הצבא הגרמני לפינסק.כעבור ימים אחדים תפסו הגרמנים ברחוב 16 בחורים יהודים,הובילו אותם למטה בצבא בתואנה שהם דרושים לעבודה ולמחרת היום הוציאו אותם להורג בחורשה הלישצ'רית. הגרמנים הרשו להורי הנרצחים להביא את בניהם לקבר ישראל לאחר שהללו הסכימו לחתום על מסמך האומר שבניהם נרצחו בידי הרוסים.

על היהודים נאסר לעזוב את העיר,להימצא בחוץ אחרי השעה 6 בערב,להחזיק ברשותם מכשירי רדיו,לקיים מגע עם האוכלוסייה הנוצרית.היהודים חויבו לענוד על שרוולם השמאלי סרט לבן ועליו מגן דוד צהוב (מלבד זאת היה עליהם לספק לגרמנים סבון,מגפיים,בדים ואריגים),נתרבו המקרים של חטיפת גברים ברחובות לעבודה.

חיילים גרמניים נהגו להיכנס לבתי יהודים ולבזוז כראות עיניהם. אנשי גסטפו התחילו לערוך ביקורים בבתים יהודיים כדי להחרים פרוות,תכשיטים ודברי ערך ולאחר מכן גם מיחמים,סירים וכלים מנחושת,גרזנים ופטישים,מיטות ברזל ועוד.

האוכלוסייה הנוצרית של העיר שיתפה מרצון פעולה עם השלטון הגרמני.שוטרי משטרת העזר הפולנית,שהוקמה בידי הגרמנים לאחר כיבוש העיר,עזרו לגרמנים ברדיפת היהודים ובשוד רכושם.בעזרתם הוסגרו לגרמנים יהודים שמילאו תפקידים בתקופת השלטון הסובייטי ואלו הוצאו בדרך כלל להורג לאחר עינויים.

יהודים החלו להימנע מלצאת לרחובות,חנויות ובתי מלאכה נסגרו. רק עובדים של בתי החרושת ושל מפעלים אחדים קיבלו רישיונות לצאת לעבודה.בתי הכנסת ובתי- הספר נסגרו.

במחצית השנייה של חודש יולי 1941 פרסם מפקד העיר צו שחייב את היהודים לבחור יודנראט.ליושב-ראש הראשון של היודנראט נבחר דוד אלפר,יחד עמו נבחרו 20 חברים.

יומיים לאחר היבחרו התפטר דוד אלפר,לאחר שנוכח לדעת שתפקידו מצטמצם בביצוען המלא של דרישות הגרמנים.עשרה ימים לאחר שהתפטר היו הוא ו-20 חברים נוספים של היודנראט בין הראשונים שהוצאו להורג, במסגרת האקציה הראשונה,שנערכה בפינסק בימים 4-5 באוגוסט 1941. במקומם של חברי היודנראט הנרצחים נבחרו בנימין בוקשטנסקי ולסגנו התמנה מוטל מינסקי. בכל יום היה על היודנראט לספק עובדים לפי מכסה שקבעו הגרמנים. גברים בגיל 16-65 ונשים בגיל 16-55 היו חייבים לצאת לעבודה שלוש פעמים בשבוע לפי רשימה שהוכנה מראש.

בחודש הראשון לקיומו הקים היודנראט מרפאה ובית חולים.למימון פעולותיו ומוסדותיו השתמש היודנראט בכספים שגבה,כאשר מקור ההכנסה העיקרי היה הלחם,שחולק במנות. מאוחר יותר היו ליודנראט הכנסות

ממכירת עודפי הזהב,שנאסף מהתושבים לפי גזירת הגרמנים ונשאר בידי היודנראט בלי ידיעת הגסטאפו.בכספים אלו מימן היודנראט את שכר העבודה לעובדיו,צורכי סעד ודרישות בלתי צפויות של הגרמנים.

האקציה הראשונה נערכה בליל יום ב׳,י״ב באב תש״א (4.8.1941).יחד עם המשטרה הפולנית פשטו הגרמנים על בתי יהודים בחלקים שונים של העיר ותפסו 300 גברים.אלה הובלו את מרתפי הז׳אנדארמריה והוחזקו שם.נפוצה שמועה שהגרמנים דורשים כופר נפש תמורת שחרורם.היודנראט ביקש את עזרתו של ראש העיר הפולני שליבינסקי,שהסכים להצטרף למשלחת היודנראט שיצאה אל מפקד העיר. המפקד גירש את המשלחת ופקד להודיע ליהודים שכל הגברים מגיל 18-60 חייבים להתייצב ליד תחנת הרכבת כדי לצאת לעבודה, אם לא-יוצאו 300 העצורים להורג. האיום עשה את שלו ורבים התייצבו במקום שנקבע, אך היו לא מעט שהתחבאו. קצב ההתייצבות לא הניח את דעתם של הגרמנים,הם ציוו על חברי היודנראט להצטרף להולכים. כאשר הגיע מספר המתייצבים ל-8,000, סידרו אותם הגרמנים בחמישיות בשני טורים וציוו עליהם להוריד את שעוניהם ולרוקן את כיסיהם מכסף,תעודות,ושאר דברים.הגרמנים הוציאו כמה מאות בעלי מקצוע ובמקומם הובאו 300 העצורים במרתפי הז׳אנדארמריה. הנאספים נצטוו לצעוד אל מחוץ לעיר בכיוון לכפר איואניקי כשהם מוקפים אנשי אס.אס.באמצע הדרך ציוו עליהם הגרמנים לפשוט את בגדיהם ואחר כך הריצו אותם עירומים לעבר בורות שהוכנו מראש.

רבים ניסו לברוח אל השדות,אבל הגרמנים ירו ופגעו ברובם.עד שעה 9 בערב הספיקו הגרמנים לחסל את כולם,רק שלושה הצליחו להימלט מן ההרג וחזרו העירה.

בלילה הבא,5 באוגוסט 1941,שוב פשטו הגרמנים בליווי המשטרה הפולנית על בתי יהודים ותפסו 300 יהודים,בתוכם גם נערים.הנתפסים נצטוו לקחת עמם מעדרים והובלו לאתר הרצח ההמוני.שם נצטוו לאסוף את הקורבנות שנורו בעת בריחתם ולהכניסם לבורות.לאחר מכן נורו גם הם,פרט לשניים שנצטוו לכסות את הבורות.

כעבור שלושה ימים,השכם בבוקר של יום ה׳ (7 באוגוסט 1941) עברו חוליות של חיילים גרמנים בליווי שוטרים פולנים מבית לבית והוציאו ממיטותיהם או ממקומות מחבוא גברים,ילדים וזקנים,הובילו אותם ברחובות כשידיהם על ראשם והכניסו אותם למכלאות הצאן שבקצה רחוב בריסק,בכיוון ההפוך לכפר קוזליאקוביץ׳.הגרמנים לא כיבדו אף את רישיונות העבודה.בקבוצות של 50-60 איש הובלו הקורבנות לבורות שהוכנו מראש סמוך לחורשה ליד הכפר קוזליאקוביץ׳,נדרשו לשכב בתוכם ונורו בראשיהם.רק בודדים הצליחו להתחבא.באקציה השניה נספו בין 2,500 ל-3,000 איש,בתוכם זקנים וילדים.רוב הנרצחים בשתי האקציות הראשונות היו גברים.(שתי אקציות אלו בוצעו ע״י חיילי האס.אס מן הרגימנט השני של חטיבת פרשי האס.אס,האחראי לביצוע היה השטורמבנפירר מגיל.

לאחר שתי האקציות של אוגוסט 1941 עד נותרו בעיר למעלה מעשרת אלפים תושבים יהודיים,רובם נשים וילדים ומספר קטן של גברים,בעלי המקצוע שהושארו לפי הוראת הגרמנים ואלה שהצליחו להסתתר ונשארו בחיים.

זמן קצר לאחר הטבח של חודש אוגוסט באה לעיר פלוגה גרמנית מיוחדת שעסקה בשוד הרכוש היהודי.בהדרכת נשים נוצריות מן המקום פקדו אנשי פלוגה זו את בתי היהודים והחרימו בהם בגדים וחפצי בית,אותם הטעינו על משאיות.

על היהודים הנותרים בפינסק הוטלו גזירות שונות. הם נצטוו לענוד שני טלאים צהובים על הגב והחזה במקום הסרט הלבן עם המגן-דוד שענדו על השרוול.נאסר עליהם ללכת על המדרכות והם היו חייבים ללכת רק באמצע הרחוב.הגרמנים ציוו על היודנראט לאסוף תוך שלושה ימים עשרים ק״ג זהב ולמסור אותו לידיהם אם לא,יגורשו יהודי פינסק מהעיר. לאחר שנמסר הזהב לידיהם הטילו הגרמנים גזיה חמורה,בה דרשו מהיהודים לתת את מלבושיהם ואת כל הבגדים המעוטרים פרוות וכפפות. גזירה זו הותירה את היהודים ללא מלבושים חמים בחורף הקשה שהיה באותה שנה. יהודים שנתפסו וברשותם פרוות נתלו בכיכר השוק. בגלל המחסור במזון הרשו הגרמנים ליודנראט לקנות מצרכי אוכל בשוק במשך שני ימים בשבוע,אך רק לזמן קצר שכן גזירה זו בוטלה במהרה.

בפינסק לא הכבידו השוטרים היהודיים את ידם במיוחד על אחיהם.

סמוך לחג הפסח הובאו לפינסק יהודים מכמה עיירות בסביבה שגורשו מבתיהם ונותרו בחוסר כל. הגרמנים הורו להקים בפינסק גטו.בעזרת שוחד הצליח היודנראט לדחות את הגזירה,אך רק לזמן קצר. ב-30 באפריל 1942 התפרסמה הפקודה על הקמת הגטו והיהודים שגרו מחוץ לשטח שנועד לגטו נצטוו לעבור לתוכו עד למחרת היום,1 במאי בשעה 4 אחה״צ.

הגטו של פינסק נחשב לגטו עובד. לפני היציאה לעבודה היו העובדים מסתדרים בקבוצות לפי מקצועותיהם או לפי מקומות עבודתם. היציאה לעבודה לוותה תמיד במשמר של שוטרי עזר פולניים.היוצאים לעבודה ראו עצמם בני מזל.תושבי הגטו ראו ביציאה לעבודה סיכוי טוב להישאר בחיים.רוב העובדים היו אוכלים משהו בחוץ ואף השיגו מזון למען בני משפחותיהם. בגטו היו שני בתי מלאכה גדולים שבהם עבדו חייטים

וסנדלרים.הגרמנים ותושבי העיר הנוצריים נזקקו לשירותיהם של בעלי מקצוע אלה ושילמו להם בעד עבודתם בכסף ומזון.
נשים ובנות השכירו עצמן כעוזרות בית בבתי נוצרים מחוץ לגטו תמורת אוכל.הכנסת מזון לגטו הייתה אסורה. מוצרי המזון שנתפסו הוחרמו,ובעליהם הוכו ללא רחם. גם ילדים היו מסתכנים ומבריחים אוכל לגטו ולא מעטים מהם נהרגו מיריות שוטרים בעת ניסיונות ההתגנבות. באחד מימי יולי 1942 הופיע ביודנראט סגן הקומיסר אבנר בלווית הרופא המחוזי ודרש רשימה של חולי הרוח ושל חולים קשים חשוכי מרפא. כעבור יומיים לקחו הגרמנים 40 חולים,הסיעו אותם בכיוון הכפר קוליאקוביץ' וירו בהם למוות.
במהלך הקיץ החלו להגיע לפינסק הידיעות על חיסול היהודים בבריסק ובעיירות הסביבה. היהודים הבינו שגם סופם מתקרב.רבים החלו בבניית מקומות מסתור בבתים ובחצרות.
בשעות הבוקר המוקדמות של יום ה',י"ט בחשוון תש"ג (29 באוקטובר 1942),הקיפו כוחות גרמניים את הגטו מכל עבריו. אנשי גסטאפו תפסו עמדות ליד השערים ולא הרשו לאיש לצאת מן הגטו.מאות צעירים ניסו להסתער על הגדרות כדי לפרוץ החוצה,אבל אנשי האס.אס ירו בהם במכונות ירייה שהוסתרו ליד הגדרות.הסתערויות כגון אלו חזרו ונשנו כמה פעמים,רבים מהמסתערים נהרגו.בודדים ניסו להתנגד בכוח,אך התנגדות פעילה ומאורגנת לא היתה.
בשעה 6:30 בבוקר נכנסו לגטו פלוגה של חיילי אס.אס חמושים ומלווים בכלבים.הגרמנים התחילו להריץ יהודים אל מקום הריכוז ליד בית הקברות.בעלי המקצוע,עובדי בתי החרושת ובתי המלאכה הופרדו והועברו אל המגרש ממול לבניין היודנראט.
200 העובדים ששמותיהם הופיעו ברשימות רוכזו בבית החולים,ולאחר שלושה ימים בהם ראו את מהלך האקציה שחיסלה את הגטו, נורו גם הם במקום.
אחרי שהופרדו בעלי המקצוע החלו אנשי האס.אס לרכז יהודים בקבוצות של 200-300 איש ולהובילם לבורות שליד דוברובוליה להריגה.כמה עשרות יהודים ניסו לברוח ממקום הריכוז ולפרוץ החוצה דרך השער,אך הגרמנים פתחו עליהם באש והרגו אותם.
יהודי אחד שהצליח לברוח מעיד על מה שראה:אנשי האס.אס התעללו ביהודים, עינו אותם והרגו חלק מהם במקום. ילדים קטנים הוצאו מזרועות הוריהם, נתפסו ברגליהם וראשיהם נורו. גם אנשי היודנראט הובאו למקום הריכוז.אחדים הועמדו בצד יחד עם בעלי המקצוע, אחדים נורו למוות בידי הגרמנים עוד במקום הריכוז וחלק התאבדו בבליעת רעל.
ביום השני והשלישי לאקציה (30-31 באוקטובר),סרקו אנשי האס.אס את הגטו בעזרת כלבים כדי למצוא יהודים מסתתרים. אלו שנמצאו הובאו בקב' של 200-300 איש לבורות בדוברובוליה והוצאו להורג.
ביום ד, ט"ו בטבת תש"ג (23 בדצמבר 1942) הוקף הגטו גרמנים והיהודים המועטים שעוד היו בו נלקחו לבית הקברות של קארלין והוצאו שם להורג ביריות. אחדים מתושבי הגטו הצליחו לברוח בעת האקציה ולהסתתר.
כאשר שוחררה פינסק ב-1944 בידי הצבא האדום,יצאו ממבואותיהם רק 17 יהודים שמצאו מסתור אצל משפחות נוצריות.ידועים שמותיהם של 20 אנשים שנמלטו ליערות והצליחו להצטרף אל יחידות הפרטיזנים.
לאחר סיום מלחמת העולם השנייה אלפים מבני קהילת פינסק עלו לישראל והתערו בכל תחומי החיים,מהם: סופרים, משוררים, עיתונאים, אמנים ופרופסורים באוניברסיטאות.
מקהילת פינסק יצאו גם אישים רבים,וביניהם: הנשיא הראשון חיים ויצמן, עזר ויצמן- נשיא מדינת ישראל ב-1994, משה שרת וגולדה מאיר שכיהנו גם כראשי ממשלה,חיים גבתי (סביט'ץ) שזכה בפרס ישראל לחקלאות וגד יעקובי(מייזל) שהיה נציג ישראל באו"ם.

כיום, יוצאי עיירות הסביבה: יאנוב, איבניקי וסרניק משתתפים גם הם באזכרות השנתיות לזכר קהילת יהודי פינסק.

רבי אברהם אלימלך פרלוב מקרלין (ד׳ באלול ה׳תרנ״ב - י״ד בחשוון ה׳תש״ג; 27 באוגוסט 1892 - 25 באוקטובר 1942). האדמו״ר השמיני בשושלת אדמו״רי חסידות קרלין, שעמד בראשה משנת 1921 ועד לפטירתו בשנת 1942.
רבי אברהם אלימלך, בנו של רבי ישראל מסטולין. שימש כאדמו״ר לחסידי קרלין ונרצח בשואה.
על פי עדות חסידיו, שהה בארץ ישראל (בה נהג לבקר מפעם לפעם) כשהנאצים פלשו לעירו. כששמע זאת רצה לחזור לעירו כדי לעודד את היהודים שם, וחסידיו ניסו לעצור בעדו אך התעקש לחזור ולא להשאיר את חסידיו לבד. האדמו״ר אכן חזר ונרצח שם על ידי הנאצים.
רבי אברהם אלימלך נרצח בחודש חשוון. חסידי קרלין מציינים את יום השנה (יארצייט) בי״ד חשוון, אך התאריך המדויק אינו ברור.

ביבליוגרפיה

1. פנקס הקהילות,פולין. כרך חמישי: ווהלין ופוליסיה, שמואל ספקטור, ירושלים תשנ״ו. עמ׳ 294-299.
2. אתר האינטרנט הראשי של קהילת פינסק: www.pinskjews.org.il

קהילת פראג

שיר דלל, ספיר מרשל, ירדן יוסף- תיכון "גולדה"

ההיסטוריה של קהילת פראג:

הקהילה היהודית בפראג היתה מן העתיקות והגדולות באירופה. ראשוני היהודים התיישבו בבוהמיה ובמורביה ככל הנראה כבר בתקופה הרומית, אך אין ממצאים היסטוריים או מסמכים המאמתים סברה זו. אולם אין ספק כי התיישבות יהודית הייתה באזור מורביה ובעיר פראג החל מסוף המאה העשירית, ולכך יש עדות שיהודים חיו בפראג מאז שנת 970. כמו בשאר אירופה גם יהודי פראג סבלו מהגבלות רבות ומפוגרומים והיו תלויים בגחמותיו של השליט התורן. כבר בימי הביניים נבנה רובע מיוחד עבור היהודים עם חומות ושערים בו הם חיו כבמעין גטו. עד המאה ה-16 הפכה פראג למרכז יהודי חשוב באירופה, ובה רבנים ידועים כגון המהר"ל, הרב יחזקאל לנדאו. בשנים 1522- 1541 כמעט הכפילה הקהילה היהודית בפראג את עצמה. מהגרים יהודים רבים שגורשו ממורביה, מגרמניה, מאוסטריה ומספרד, הגיעו לפראג. הרובע היהודי הפך לגטו באופן רשמי, אך המעבר לא סומן על ידי חקיקה כלשהי. בתקופה זו התרחב הגטו מכיוון שהותר ליהודים לרכוש קרקעות צמודות לגטו לבניית בתים. תחילת המאה ה-17 נחשבת לתור הזהב עבור יהודי פראג. הקהילה היהודית של פראג מנתה אז 15,000 איש (כ-30% מהאוכלוסייה) והייתה מבין הגדולות בזמנה באירופה.

בשנת 1848 נפתחו שערי הגטו והרובע היהודי נקרא יוזפוב על שם הקיסר יוזפוב השני שהיה טוב כלפי היהודים. פארה והדרה של יהדות פראג בא לידי ביטוי גם בהיותה מקום ראשיתו של הדפוס העברי באירופה המרכזית והמזרחית בתחילת המאה ה-16 , הוא היה הדפוס הראשון צפונית להרי האלפים. כבר בשנת רע"ב (1512) נדפס בפראג סידור תפילות, ובין הספרים המפורסמים שהודפסו בתקופה זו ניתן לציין את "הגדת פראג" אשר היוותה דוגמה להגדות רבות אחרות.

אישים מפורסמים בקהילה :

רבי יהודה ליווא בן בצלאל (1510- 1609), המוכר בכינויו מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא) מפראג, היה רב, פוסק הלכה, מקובל והוגה דעות דתי יהודי, מגדולי ישראל הבולטים של תחילת תקופת האחרונים. היה מנהיג רוחני-פוליטי של הקהילה. תורתו השפיעה רבות הן על תנועת החסידות והן על תנועת ההתנגדות, שקמו למעלה ממאה שנים לאחר מותו, שמו נקשר באגדה על הגולם שיצר.

רבי יחזקאל סג"ל לנדא (או לנדאו), נקרא גם הנודע ביהודה על שם ספרו. (1713- 1793), הרב של העיר פראג ומגדולי פוסקי ההלכה במאה ה-18. ב-1755 קיבל את הרבנות בקהילת פראג, וכיהן בתפקיד זה עד מותו.

פרנץ קפקא (1883- 1924), סופר יהודי שכתב בגרמנית, נחשב למגדולי הסופרים של המאה העשרים.

מקס ברוד (1884- 1968) סופר, פובליציסט ומלחין צ'כי יהודי, שיצר בשפה הגרמנית. ידידו הקרוב של פרנץ קפקא שפרסם את כתביו של קפקא לאחר מותו. בשלשת העשורים האחרונים לחייו חי והתאזרח בישראל.

קהילת פראג בשואה:

בעת הכיבוש הגרמני הגיע מספר היהודים בפראג ל- 56,000. ב- 22.7.1939, עם כיבוש פראג, הוקם "המשרד המרכזי להגירת יהודים בבוהמיה ומורביה" מי שניהל אותו, היה אדולף אייכמן. עם פרוץ המלחמה נאסרו נכבדי היהודים ונשלחו לבוכנוואלד. מוסדות יהודיים ארגנו פעולות סעד, המשיכו בחשאי בחינוך הנוער וסייעו בהגירת אלפי יהודים. הנאצים ניצלו הצעה יהודית להקמת ארגון קהילתי עצמאי כתירוץ להקמת הגטו בטרזינשטאט. מאוקטובר 1941 עד מרץ 1945 נשלחו מפראג לטרזינשטאט 46,067 יהודים. כ-80 אחוז מהם הועברו למחנות ההשמדה: אושוויץ, מיידנק, טרבלינקה וסוביבור. לאחר מלחמת העולם נותרו כ-13 אלף יהודים צ'כים. בבית הכנסת "פנקס" הנמצא בעיר פראג, חרותים שמותיהם של 77,297 יהודים מבוהמיה ומורביה שגורשו למחנות ההשמדה.

קהילת פראג לאחר השואה:

הקהילה היהודית בפראג חודשה בשנת 1946 ומנתה כ - 10,000 נפש. מחציתם פליטים. אולם עם השתלטות המשטר הקומוניסטי בצ'כיה, ועקב גל האנטישמי שפקד את הארץ בשנות החמישים, ברחו והגרו רבים מיהודי פראג. באמצע שנות השבעים, מנתה הקהילה רק כ - 3,000 יהודים, ובתחילת שנות ה-90 היו בפראג רק 800 איש. ב-2006 נרשמו בקהילה היהודית כ- 1600 איש.

ביבליוגרפיה

1. אתר דעת.
2. אתר מורשת.
3. אתר ויקפדיה.
4. אנציקלופדיה "אביב", כרך 14, ע' 3066

קהילת רובנה

חן משרקי, הודיה מני –אולפנית "ישורון"

היסטוריה:

רובנה היא עיר בצפון מערב אוקראינה, שבירת המחוז קרויה על שמה.
העיר נזכרת לראשונה ב-1283 כעיר בתוך נסיכות גליציה-ווהלין. מהמאה ה-14 העיר הינה חלק מליטא.
משנת 1492 כתוצאה מחוזה לובלין בתחומי פולין. יהודים ישבו בה למן המאה ה-16.
בין השנים 1518- 1621 העיר הייתה בנחלת נסיכי אוסטרוז'סקי, שמרכזם בעיר אוסטרוה. בשנת 1706 העיר נכללה בכיבוש שבדי על ידי חיילותיו של קרל ה-12. משנת 1723 העיר הסתפחה לנחלת נסיכי ליובומירסקי.
בשנת 1793 בחלוקת פולין השלישית, העיר מצורפת לאימפריה הרוסית.
באמצע המאה ה-19 נבנתה בעיר מסילת ברזל, שחיברה בין קייב, לבוב וברסט. הדבר הביא לפיתוחה המואץ של האזור.
בזמן מלחמת העולם הראשונה, העיר עברה מיד ליד, ותקופה קצרה בשנת 1919 , אף שימשה כבירת הרפובליקה האוקראינית הלאומית .
בין שתי מלחמות העולם השתייכה רובנה לגליל ווהלין שבפולין,לפי הסכם ריגה.
ערב מלחמת העולם השנייה ישבו ברובנה כ- 57,000 נפש,מהם כ-25,000 יהודים.

מלחמת העולם השנייה :

בספטמבר 1939 נכבשה בידי ברית המועצות,ועל תושביה נוספו אלפי פליטים מן השטח הכבוש בידי הגרמנים.
ביוני 1941 הגיע מספר יהודי רובנה ליותר מ-30,000.
בעת הקרבות,עם פלישת הגרמנים לברית המועצות ביוני 1941,נהרסו ונפגעו מרכז העיר ואזור תחנת הרכבת בהפצצות מן האוויר ובהפגזות הקשות,ונהרגו כ-3500-4000 תושבים,בהם יהודים רבים. כמה אלפי יהודים נמלטו מזרחה בפינוי,שאותו ניהל מזכיר החוץ של המפלגה הקומוניסטית.
ב28 ביוני 1941,שישה ימים אחרי התחלת הפלישה,כבשו הגרמנים את רובנה.
בחודשים יולי ואוגוסט נרצחו כ3,000 יהודים בתואנות שונות.
בצו הממשל הצבאי הוקם יודנראט ונכללו בו יהודים שהיו פעילי ציבור לפני 1939.
שניים מהם,היו"ר ד"ר משה ברגמן,והעו"ד ליאון סוחארצ'וק,התאבדו כדי שלא להיות כלי שרת בידי הנאצים.
יהודי העיר נצטוו לשאת בשרוולם סרט לבן עם מגן דוד כחול,והוא הוחלף בספטמבר בטלאי הצהוב. הם גם חויבו לצאת לעבודות כפיה,למסור את חפצי הערך שלהם ולתת כופר בסכומים נכבדים ובזהב.
ב-1 בספטמבר 1941 הופעל ברובנה שלטון "נציבות הרייך אוקראינה".
הנציב,אריך קוך,קבע את בירתו ברובנה,ולפיכך כנראה,ביקש לזרז את "טיהור" העיר מהיהודים.
תכנון האקציה הוטל על המפקד הבכיר של הס"ס והמשטרה,והוצאתה לפועל הוטלה על אנשי משרד הס"ד ברובנה,ועל יחידות של משטרת העזר האוקראינית. בארגון שותף גם הממשל האזרחי הגרמני.
ב-5 בנובמבר 1941 הודיע נציב המחוז של רובנה ליודנראט , שיהודים בלא תעודות עבודה ישלחו לעבודה למקומות אחרים,מודעות על כך נתלו בחוצות העיר והיהודים נצטוו להתייצב ב-7 בנובמבר בבוקר עם מטען יד מועט.

שואת יהודי רובנה:

בימים 7 – 8 בנובמבר 1941,רוכזו כ-21,000 יהודים,הובלו לחורשת האורנים סוסנקי,כ-6 קילומטר ממזרח לעיר,ונרצחו ביריות ליד בורות שהוכנו שם מראש.
באקציה הזאת נספו כ-80% מיהודי רובנה.
כ-5,000 היהודים שנותרו ברובנה רוכזו בצפיפות בגטו בשכונת ווליה,כמה משפחות לדירה.
הגטו לא נסגר,אך תנועת יושביו הוגבלה בצורה חמורה,והתושבים רותקו למקום.
את היהודים העבידו בעבודות כפיה שונות. כמה מאות עבדו במפעלי הבניה של חברת "יונג" שבהנהלת חסיד אומות העולם, הרמן פרידריך גרבה. מנת הלחם היומית שקיבלו יהודי רובנה שהועסקו העבודה הייתה 100 גרם בלבד.
רציחת יחידים וקבוצות קטנות נמשכה עד החיסול הסופי.
אירעו כמה מקרי התנגדות מצד יחידים,גם בנשק חם.
יהודים מעטים היו במחתרת הסובייטית בעיר והידועה ביניהם,ליזה גלפנד.

ב-13 ביולי 1942,הוקף הגטו באנשי משטרת הסדר הגרמנית ושוטרי עזר אוקראינים.
היהודים רוכזו בכוח,הובלו לרכבת,נדחסו,כ-5,000 נפש,בקרונות משא,הוסעו לכיוון העיירה קוסטופול,וביער שמצפון מערב לעיירה נורו ליד בורות מוכנים.
בזמן המצור על הגטו,ניסו עשרות רבות לברוח,והיו אחרים שקפצו מהרכבת בעת נסיעתה.
בין הבורחים היו צעירים רבים,והם התחברו לקבוצות או שוטטו יחידים ביערות,ובהדרגה הצטרפו ליחידות פרטיזנים סובייטים.
ב-5 בפברואר 1944 שוחררה רובנה בפעולה משותפת של הצבא האדום וכן באוגדות הפרטיזנים הרובנאיות.
מספר הניצולים היהודים בני רובנה שהתרכזו בעיר המשוחררת היה כמה עשרות בלבד,אך לעיר הגיעו ניצולים יהודים מעיירות זעירות במחוז שבהם נשקפה להם סכנה מצד הפרטיזנים האוקראינים הלאומנים.
ביוזמת הפרטיזנים היהודים הוקמה,ברישיון,קהילה דתית,היא קיבלה בית כנסת,הפכה אותו למרכז ולכתובת לבאים לעיר,סייעה להם במזון ובביגוד,וטיפלה בהוצאת ילדים יהודים מבתי יתומים כלליים שבהם שררו מחסור רב ואווירה אנטי יהודית.
בקיץ 1944,הוקם ברובנה ארגון חשאי ביוזמת פעילים ציונים,במטרה לפלס "דרכי בריחה" לארץ ישראל,הניסיון נכשל והמאמצים הופנו לכיוון מרכז פולין.
אותה עת,בסתיו 1944,כבר היו ברובנה כ-1,200 יהודים,רובם עזבו את העיר מערבה.

אחרית דבר:
רוב יהודי רובנה עלו דרך פולין, לארץ ישראל לאחר המלחמה. ב-1957 השלטונות סגרו את בית הכנסת האחרון.
ב-1989 גרו בעיר 1,592 יהודים (לפי נתונים רשמיים).
בשנות ה-90 הקהילה הייתה בפיקוח הרב וילהלם מז'טומיר.
בדצמבר 2003 התמנה לרב העיר שניאור זלמן שניאורסון.
לפי נתוני איגוד הקהילות היהודיות בחבר העמים יש בעיר 4,000 יהודים כיום.
הקהילה נתמכת על ידי קרן רוהר.

ביבליוגרפיה

1. פנקס הקהילות/ כרך חמישי, שמואל ספקטור, ווהלין ופולסיה, הוצאת "יד ושם" ירושלים תש"ן 1990, עמ' 198-197.
2. האנציקלופדיה של השואה/ כרך חמישי, ישראל גוטמן, הוצאת "יד ושם"-רשות הזיכרון לשואה ולגבורה תש"ן 1990, עמ' 1125-1124.
3. רובנה-ספר זיכרון, אחיה אבטיחי, הוצאת ילקוט וולהין ארגון יוצאי רובנה בישראל, תשי"ן 1956, עמ' 590.
4. אתר ויקפדיה.

קורצ׳אק יאנוש

ניצן מור, טליה שלר- תיכון "אחד העם"

תולדות חייו:

יאנוש קורצ׳אק, שנולד בשנת תרמ"א (1881) בשם יוסף גולדשמידט למשפחה יהודית מסורתית מאז ילדותו ונערותו עסק בענייני רוח ועזרה לסובבים אותו. מתוך כך החליט ללכת ללמוד רפואה כדי לעזור לאנושות.
בשנת 1908 שוכנו 50 ילדים - יתומים יהודים ברחוב פראנצישקנסקה שבווארשה, איגוד העזרה ליתומים חיפש מתנדבים לעבודה חינוכית. ראשונה להתנדב היתה הסטודנטית סטפאניה וילצ׳ינסקה, ומיד אחריה הגיע יאנוש קורצ׳אק, סופר ורופא בן עשרים ושבע - קורצ׳אק עבד כרופא במחלקת הילדים של בית חולים בווארשה. בעודו עובד כרופא, החל להתעניין בחינוך. לא די היה לו בהשגחה על הילד החולה ובטיפולו, הוא התעניין גם בעולמו הרוחני של הילד הבריא ובתהליכי התפתחותו. בשנת 1912 נפרד קורצ׳אק מהרפואה והיה למנהל בית היתומים שנבנה לפי תכניותיו בווארשה, ברחוב קרוכמלנה 92. בית היתומים היה בן ארבע קומות, ובו שני אולמות שינה גדולים, מאווררים ומוארים. 56 בנות ו-51 בנים גרו בהם.האולם הגדול בקומה א׳, במרכז הבית, שימש חדר אוכל ומקום למסיבות תרבות וחברה. בחלקים שונים של הבית נמצאו חדרי "שתיקה" (עבודה עיונית), פינות בובות, חדרי מלאכה, תפירה, שירותים למיניהם. ייחודה של גישתו החינוכית של קורצ׳אק היה בכך שהתבססה על יחס של כבוד לילד לצרכיו ולרצונותיו. הוא האמין שהילדים טובים מן המבוגרים וחיי הנפש שלהם עשירים יותר. הילדים בבית היתומים ניהלו את הבית והם שקבעו את חוקיו. בשנת 1934 ביקר קורצ׳אק בארץ ישראל ושהה בה שלושה שבועות בלבד בשנת 1936 חזר קורצ׳אק לבקר בארץ, והפעם לזמן ממושך יותר. עם שובו לפולין ממסעו השני כותב קורצ׳אק: "בארץ ישראל יש לראות את כל הניסיון להשיב לתחייה את הארץ, את השפה, את האדם, את גורלו ואמונתו.

ימי מלחמת העולם השנייה:
בשנת 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה. קורצ׳אק בן השישים מצפה לצו קריאה, אך הצו לא הגיע. הנאצים כבר בווארשה. קורצ׳אק מארגן את הגנת בית היתומים, ושומר בלילות יחד עם שאר עובדי הבית. בדרך נס ניצל הבית, והילדים לא נפגעו. חיי החברה נמשכו כתמול שלשום: לומדים, עובדים ומשחקים. מדידת הגובה והשקילה נמשכת אחת לשבוע. כאילו לא קרה דבר, אך העקומה של משקל הילדים יורדת...

שלהי 1940 לא הועילו המאמצים הרבים והשתדלויות בקרב "בעלי השפעה": הגרמנים מעבירים את כל דיירי בית היתומים לגטו וארשה.

החיים בגטו:
קורצ׳אק הפך לספק מזון. את המזון השיג בדרך לא דרך. כמו כן הוא נדרש לנצל את כישוריו כרופא. הוא השכיב ילדים חולים אנושות בחדרו ,כדי להפרידם משאר הילדים. גבולות הגטו שונו, שטחו צומצם ודיירי בית היתומים - תמיד יחדיו- עוברים לרחוב שליסקה. כעת התנאים קשים הרבה יותר. הצפיפות גדולה לבלי נשוא, שכן היה הכרח לקלוט בלי הרף ילדים נוספים. מנת המזון מבטיחה רעב לכול. מספר הילדים עלה ל-200, אבל עדיין שומרים על פינת בובות ופינת ה"שתיקה". הספרייה פועלת,ואין תוהו ובוהו. נדמה, כי הילדים הורגלו זה שנים למקום, וכל פינה פועלת לפי התכלית שנקבעה לה. שוב מרגישים הילדים הרגשת בית. גם חיי התרבות היו מאורגנים. ההצגה האחרונה של הילדים היא "הדואר" (טאגור): ילד הודי חולה שוכב במיטתו וחולם על השמש, על הפרחים, על הציפורים, על החיות...הוא מאמין שיבוא הגואל!
שנת1941 הייתה שנה קשה מאוד בחיי הגטו של וארשה. בעת כינון הגטו כבר היו בבירה כמאה אלף פליטים, ובשלושת החודשים הראשונים של 1941 נדחסו לתוכו למעלה מחמישים אלף פליטים נוספים. מצב הילדים בגטו וארשה היה כמובן כגורלה של אוכלוסיית הגטו כולה. הודות לזריזותם וקלות תנועתם, היו ילדים רבים בתקופה הראשונה של הכיבוש, גורם פעיל בפרנסת הוריהם כשעסקו במסחר זעיר ברחוב. המסחר ברחובות לא סיכן את חייהם. אם נתפסו הם לכל היותר הוכו וסחורתם הוחרמה. עם הקמת חומת הגטו הפך המסחר הגלוי למחצה להברחה אסורה. השערים נשמרו מבפנים ע"י משטרת הגטו היהודית ומבחוץ ע"י המשטרה הפולנית והגרמנים, ואף-על-פי-כן הצליחו הילדים לרוב לחמוק דרך המשמר המשולש הזה ולהביא לחם לביתם ואת העודף למכור לשם רווחים.

הגירוש מהגטו:

גירוש בית היתומים התרחש ביום ד׳, 5 באוגוסט, היום ה-15 ל״גירוש״ וחמישה ימים לפני גמר חיסול הגטו הקטן. באותו בוקר, בשעה 8, הוקף גוש הבתים שבין הרחובות ויאלקה, סוסנובה, שליסקה וזלוטה, שבו נמצא גם בית היתומים. לאורך הרחובות התייצבו משמרות צפופות של אנשי ס״ס ואוקראינים. שתי שריקות חדות וצריחות מבעיתות ״Alle Juden raus״ (כל היהודים החוצה) בישרו את ראשית הפעולה. דקות מספר לאחר מכן הופיעו קבוצות ס״ס, אוקראינים ואתם שוטרים ממשטרת הגטו. ניתנה שהות של חמש-עשרה דקות והילדים הספיקו בקושי לגמור את פת השחרית שלהם. הילדים ירדו בצייתנות למטה והסתדרו בחמישיות. קורצ׳אק וסטפאניה ירדו אתם.זה ימים הכינה סטפאניה את הכול לדרך. חושה המעשי הכתיב לה מה עליה לעשות. לא היו לה אשליות, אך בשיקוליה הביאה בחשבון שאפילו במקרה הטוב ביותר, הרי לא יחזרו לבית זה. כמו כן, ידעה מניסיון השבועיים של הגירוש, שכל בית שנעזב על ידי יושביו, פושטים עליו, על כן הלבישה את ילדיה במיטב הלבוש שהיה להם וכל דבר בעל ערך שימושי נארז בתרמילים כהלכה.

הסוף:

הארגון הפנימי של המוסד מנע בשלב ראשון התערבותם של הרוצחים. ״הסדר הגרמני הטוב״ חייב לערוך מפקד. נמנו 192 ילדים ושמונה מבוגרים, בנוסף לדוקטור הזקן וסטפאניה וילצ׳נסקה. באוגוסט 1942 בא הקץ. ברחובות וארשה צעדו הילדים אל האומשלאגפלאץ ובראשם יאנוש קורצ׳אק. ומשם - למחנה ההשמדה בטרבלינקה. במאסף התהלוכה העצובה - סטפאניה וילצ׳נסקה.ולא עוד.

רייס רפאל

נולד בבודפסט שבהונגריה בשנת 1914. כבר בנעוריו עסק בפעילות ציונית בקרב חבריו. החל ללמוד רפואה באוניברסיטת ברסיסלבה, תוך שהוא פעיל בתנועה הציונית. לכשנזדמנה לו האפשרות הוא ניצל אותה ועלה לארץ ישראל. הוא הפסיק לימודיו ועלה באוניית מעפילים, בשנת 1939. האונייה בה הפליג נתפסה על ידי הבריטים.

כל נוסעיה נכלאו במחנה המעצר בעתלית. כעבור כחצי שנה, עם שחרורו, הצטרף לגרעין שהקים את קיבוץ שדה נחמיה שבעמק החולה. שם נשא לאישה את נעומי, חברת הגרעין.

בהיוודע לו על ההתנדבות ליחידת הצנחנים של הצבא הבריטי, נעתר מיד והצטרף ליחידה. לאחר תקופת האימונים נשלח לצנוח בסלובקיה, כדי לאסוף מודיעין, לחלץ צוותי אויר של צבאות בנות הברית שנאלצו לנטוש מטוסיהם שנפלו.

עם צניחתו יחד עם חבריו, החלו לנדוד בהרים, עד שהגיעו לאזור שבשליטת המורדים נגד ממשלת סלובקיה הפרו- נאצית. מהעיר בנסקה ביסטריצה החלו לפעול בשיתוף עמיתיהם המורדים הסלובקים איתו בחוליה פעלו בין השאר חביבה רייק ובן צבי יעקב. שלושת נפלו בשבי הגרמני.

עם תפיסתו נרצח מיד. השאיר אחריו את אשתו ובתו עדנה שנולדה טרם צאתו לשליחות.

בשנת 1952 הועלו עצמותיו לשיראל ונקבר בחלקת הצנחנים היהודים במלחמת העולם השנייה, בבית הקברות הצבאי בהר הרצל שבירושלים.

רייק חביבה

עדי רבין,יהונתן אלחלל- תיכון "אחד- העם"

חביבה רייק נולדה ב- 22 ביוני 1914 בכפר נאדאבולה שבסלובקיה, ונפלה במילוי תפקידה כאשר נתפסה ונרצחה בידי הנאצים ועוזריהם הסלובקים ונקברה בקבר אחים בקרמניצ'קה, ב- 20 בנובמבר 1944.

ילדות

היא נולדה בשם מרתה רייק להורים אמיליה וארפד רייק, עם עוד חמשת אחיה הגדולים ממנה.

משפחתה של רייק חיה בעוני כבד, ועברה לעיר הסלובקית בנסקה ביסטריצה. המצב החמיר כאשר אביה של חביבה נפטר.

כל ילדיו יצאו לעבודה בגיל צעיר מאד ורק חביבה למדה שנתיים בבית ספר תיכון למסחר. כבר בגיל 15 הצטרפה חביבה רייק לתנועת "השומר הצעיר", בה הדריכה והתכוננה לעלייה ארצה.

כאשר הייתה בת 16 הפסיקה את לימודיה והחלה לעבוד בפקידות.

חביבה התנדבה לפעילויות שונות בצלב האדום ובמכבי אש.

פועלה בתנועות הנוער בסלובקיה

היא גילתה אחריות ומנהיגות והחלה למלא תפקידים בכירים בתנועת הנוער שהשתייכה אליה.

כאשר הייתה בת 24 נישאה לחברה לתנועה, אהרון מרטינוביץ והם יצאו להכשרה בברטיסלווה, לקראת עלייה לארץ- ישראל.

רייק היתה הרכזת של כל העניינים הקשורים בעלייה במסגרת תנועת "השומר הצעיר". לאורך שנים ארוכות הייתה פעילה בתנועה, בין היתר היא הייתה עוזרתו של ד"ר אוסקר נוימן, ראש ההסתדרות הציונית בסלובקיה.

עלייתה של חביבה ופועלה בארץ ישראל

בדצמבר 1939, בהיותה בת 25 עלתה ארצה והצטרפה לקיבוץ מענית שבכרכור. כעבור זמן-מה נפרדה מבעלה.

גם בקיבוץ הייתה פעילה מאוד, עבדה בפרדס, במחצבה ובמפעל להפקת שמן, ובנוסף עבדה בשיווק תפוזים.

כאשר נשקפה סכנת פלישה של הגרמנים לארץ ישראל, במאי 1942, היא הייתה מבין הראשונות שהתנדבו לפלמ"ח, היא שירתה בפלוגה ג'.

כשהייתה כבר בת 28, הצטיינה בכוח הרצון ובכושר סבילות שבאו לידי ביטוי באימוני שדה ובמסע הפלוגתי למדבר יהודה ולמצדה.

חביבה מילאה תפקידים מודיעיניים ותפקידי מילוט צוותי אוויר בריטיים שנפלו בשבי הגרמנים.

מטרתה העיקרית של רייק הייתה זו של הנהגת היישוב וה"הגנה" – הצלת יהודים וארגונם להגנה עצמית.

רייק עברה קורסי הכנה לשליחות בפיקוד ה"הגנה" והפלמ"ח, קורס צניחה בריטי ברמת דוד ואימונים נוספים במצרים.

השליחות לסלובקיה

מרתה מרטינוביץ, כפי שנקראה בצבא הבריטי, שירתה סמלת בחיל האוויר המלכותי (RAF).

כאשר יצאה לסלובקיה קיבלה זהות חדשה: סרג'נט עדה רובינסון וכינויי צופן שונים. ברגע האחרון החליטו הבריטים שלא להצניח אותה מסיבות שונות.

היא הונחתה ב- 18 בספטמבר 1944 ב"מבצר מעופף" אמריקני בעיר שבה גדלה, בנסקה ביסטריצה.

בנוסף, רייק הקימה תחנת שידור לקשר עם המפקדה הבריטית, ארגנה את היהדות המקומית, קיימה קשר עם חברי תנועות נוער יהודיות שלחמו ביחידות פרטיזניות

ועזרה במילוט צוותי אוויר של בעלות הברית שטעו בהרים.

ב-26 לאוקטובר, עם השתלטות הגרמנים על המרד הקימו הצנחנים מחנה בהרים ובו ריכזו כמה עשרות לוחמים יהודים צעירים וראשי הקהילה.

חביבה נשבת בשבי

לאחר התקפת פתע על המחנה נשבתה עם שניים מחבריה הצנחנים.

שניהם נרצחו על ידי הנאצים ועוזריהם הסלובקים ב- 20 בנובמבר 1944, יחד עם קבוצה גדולה של יהודים ופרטיזנים, ונקברו בקבר אחים בקרמניצ'קה.

בסוף המלחמה הוצאו גופותיהם מקבר האחים, ונקברו בחלקה צבאית בריטית בפראג.

ב- 1952 הועברו לקבורה בחלקה של שבעת צנחני היישוב שנפלו במילוי תפקידם בשליחות היישוב במלחמת העולם השנייה, בבית הקברות הצבאי בהר הרצל. על שמה נקראו רחובות בערי ישראל, ספינת המעפילים "חביבה רייק", קיבוץ "להבות חביבה" וכן המוסד "גבעת חביבה".

ביבליוגרפיה

1. אתר יזכור, מדינת ישראל- משרד הביטחון.
2. אתר הצנחנים, מאמר מאת תהילה עופר.
3. אתר ויקיפדיה.

רינגלבלום עמנואל

הדר הומינר, שרהל'ה גורליק- אולפנית "ישורון"

תולדות חייו:

היסטוריון ואיש ציבור, ידוע כיום בעיקר כמייסד ומנהל של הארכיון החשאי "עונג שבת" בימי מלחמת העולם השנייה. עמנואל רינגלבלום נולד ב- 21 בנובמבר 1900 למשפחת סוחרים מהמעמד הבינוני בבוצ'אץ' שבמזרח גליציה, עיר בת כ- 8000 איש שלמעלה ממחציתם יהודים.
בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה עקרה משפחתו לנובי סונץ' שם התייתם מאמו והוא בן 12 שנים בלבד.
בשנת 1919 פנה רינגלבלום ללימודים באוניברסיטה. בתחילה ביקש ללמוד רפואה ומשנחסמה דרכו אל הפקולטה לרפואה, עסק זמן מה בלימודי סוציולוגיה וכלכלה אך בסופו של דבר התרכז בהיסטוריה.
בשנת 1927 קיבל רינגלבלום תואר ד"ר מאוניברסיטת ורשה על מחקרו על קורות יהודי ורשה בימי הביניים.
כהיסטוריון שייך רינגלבלום לדור השלישי של כותבי קורות היהודים בפולין. בחוג ההיסטוריונים הצעירים היה רינגלבלום דמות נמרצת והוא נמשך לעבודה הארגונית בה נתגלה כבעל כישרון רב. רינגלבלום הרבה לפרסם מאמרים עיוניים בנושאים מגוונים בכתבי עת היסטוריים יהודיים.
מנעוריו היה רינגלבלום חבר בפועלי ציון שמאל מעורה בענייני הציבור.
בנובמבר 1938 נשלח רינגלבלום למחנה זבונשין, בו רוכזו כ-6000 יהודים אזרחי פולין אשר גורשו מגרמניה.
חמישה שבועות שהה רינגלבלום במחנה וניסה להתמודד עם בעיות ארגון חיי מחנה סדירים ככל האפשר.
שבועות אלו הטביעו חותם עמוק על רינגלבלום.
במהלך המלחמה ובגטו פעל רינגלבלום בארבעה תחומים-

א. עבודה במוסד לעזרה עצמית סוציאלית בקרב יהודי ורשה. רינגלבלום וחבריו הפעילו מטבחים עממיים לאוכלוסיה היהודית שחיה במצוקה והפכו אותם למועדונים ברשות הגופים הפוליטיים במחתרת.
ב. פעילות במחתרת הפוליטית.
ג. ייסוד הארכיון החשאי "עונג שבת" והפעלתו.
ד. כתיבה על נושאים מחיי היהודים בזמן הכיבוש בפולין.

מפעלו המונומנטלי:
אולם המפעל המהווה את הישגו המקורי והעיקרי של רינגלבלום בשנים אלה, מפעל שיעמוד לדורות, הוא המכון ההיסטורי שהקים בתנאי מחתרת- ארכיון "עונג שבת".
בתחילה כינס הארכיון ידיעות ורשימות על אירועים שהתרחשו בוורשה, ידיעות שנתקבלו מידי שליחים ופליטים וחומר שהגיע מערי השדה.
בשנת 1940 התרחבה פעילותו של הארכיון. רינגלבלום כינס צוות אשר לא הסתפק באיסוף חומר ורישום הנעשה, אלא השתדל לנתח מאורעות ומצבים אנושיים המשקפים את התמורות והמציאות הגטו.
בשנת 1942 החל צוות הארכיון לעבד עבודת סיכום על חיי היהודים תחת השלטון הגרמני ושמה "שנתיים וחצי".
מפעל הסיכום לא הושלם משום שהידיעות על הגירושים ורצח ההמונים ואחריהם גירוש ההמונים מגטו ורשה דחקו הצידה את התוכנית.
כעת עסק צוות הארכיון במשימה חדשה, איסוף כל מידע ועדות, אודות מסע הגירושים והרצח על מנת להביא זאת לידיעת תושבי הגטו והעולם כולו.
ב-3 באוגוסט 1942 בעיצומו של הגירוש מורשה וכן בפברואר 1943 הוטמנו 2 חלקי הארכיון בעשר תיבות מתכת ובשני כדי חלב. החלק בשלישי הוטמן סמוך לזמן הגירוש האחרון.
שני החלקים הראשונים של הארכיון נתגלו בשנים 1946 ו-1950, אך החלק השלישי לא נמצא עד היום.
ביולי 1943 הוחבאו רינגלבלום, אשתו ובנו בן ה-13 ע"י ארגון פולני להצלת יהודים.
ב-7 במרס 1944 נתגלה המחבוא בו הסתתרו רינגלבלום, משפחתו ועוד למעלה מ-30 יהודים וכל יושביו הובאו לבית הכלא פביאק. לפי עדות אחת ניסו אסירים יהודים שהיו מועסקים כבעלי מקצוע בבית הכלא לצרף את רינגלבלום לקבוצתם, אך כאשר התברר לו, כי אין הצלה למשפחתו סירב להיענות להצעה. ימים ספורים לאחר מאסרם נורו רינגלבלום, משפחתו ושאר היהודים שוכני המחבוא.

ביבליוגרפיה

1. האנציקלופדיה של השואה, עורך: ישראל גוטמן, הוצאת ספרית ת"א 1990, כרך חמישי ערך רינגלבלום עמנואל, עמ' 1163-1164.
2. יומן ורשימות מתקופת המלחמה , עורך: יוסף קרמיש הוצאת יד ושם 1992 ירושלים כרך א' עמ' ז'-י"ח.
3. עמנואל רינגלבלום, גוטמן ישראל כתר ירושלים תשס"ו עמ' 9-19 נספחים 168-188.

כדי החלב והארגזים שבהם הוסתר חלק מהחומר הגנוז של ארכיון "עונג שבת"

סוף דבר

מעיון ועיבוד עבודות התלמידים, עולה כי אם מאתגרים את הנוער לבצע פעולה ערכית – חינוכית הוא נענה לה ועושה אותה טוב ככל שבני הנוער הללו עשו. לעבודת המחקר שבצעו בני הנוער הללו מבי"ס תיכון "אחד – העם", מבי"ס תיכון "גולדה" ומאולפנית "ישורון" יש משמעות כפולה. האחת, הפעילים, בני דור השואה ובני הדור השני, היינו דור התקומה מעוניינים להגיע אל הנוער וללמד אותו את פרקי השואה,שידע מה היה שם בימי החושך והצלמות. המשמעות השנייה, מתברר כי נוער העשור הראשון של שנות האלפיים שהוא בד"כ הדור השלישי לשואה, מעוניין לדעת, מתעניין בתקופה הנוראה הזו, מוכן להשקיע מזמנו כדי להנציח באופן כזה ואחר את זוועות השואה. אחד הביטויים לכך הינו המסעות הרבים כל כך הכוללים אלפי תלמידים במהלך שנת לימודים לגיא ההריגה, לפולין. שם רואים "באמת" מה היה שם. הנוער מוכן לנסוע לשם בידעו כי זו אינה נסיעת תענוגות.הם יודעים כי עומדים לראות שם את מפעל המוות הענקי. בכל זאת נוסעים. משמע שהנוער כן מתחבר לנושא השואה. אנו צריכים רק לאתגר אותו בעניין זה.

גם התודה הנאמרת לנוער זה הינה כפולה, ראשית על העבודה הנפלאה שעשו, על השקעת הזמן מצידם. שנית, על כך שהם מוכנים לעסוק, ללמוד ולחקור אודות השואה בהנחה ותקווה שיהיה מי שינחיל את הנושא לדור שאחריו. יש להניח כי כאשר נוער זה יתבגר ויקים משפחות, דור השואה כבר לא יהיה עמנו ונוער זה ישא את נס לימוד והנחלת זכר השואה.

מעיון ברשימת שמות הרחובות המעוטרים בענייני השואה, כפי שעיריית פתח-תקוה לדורותיה קבעה אותם, מתברר כי השמות נחלקים לתחומים שונים כמו, שמות אישים נשים וגברים, שמות קהילות, שמות גופים ואירועים, ענייני תקופת העפלה, על אף שאין בהכרח קשר ישיר לשואה, למרות כך ראינו לנכון להכליל שמות אלו בקטגוריה של השואה. שכן ניצולי השואה שהצליחו להימלט במהלך שנות המלחמה וניצולים אחרים שניסו להגיע לשערי ארץ ישראל נלכדו ברובם על ידי משחתות הצי של ממשלת המנדט הבריטי ורשעים אלו מנעו מהניצולים מלהגיע לארץ, אלא גרשו אותם וכלאו אותם במחנות מעצר בקפריסין, מאוריציוס ועוד.עדיין לא הזכרנו את אותם מעפילים שנשלחו בחזרה לאירופה לאחר שנתפסו מנסים להיכנס לארץ ישראל ומה עם אלה שניצלו מהתופת הנאצית וטבעו במהלך השייט. מי יודע מי ומה גרם לטביעתם.

כך שרשימת כל השמות מאוזנת למדיי ומעניקה ייצוג לכל תחום. בהחלט ראויה עיריית פתח – תקוה למלוא השבחים בקובעה את השמות כדי שענייני השואה "לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא ייסוף מזרעם" (אסתר ט' כ"ח). כי זיכרון השואה והידיעה מה קרה שם ולמה זה היה יכול לקרות, ייתן משמעות נוספת לנוער ולמתבגרים של הדורות הבאים, מדוע אנו כאן בארץ- ישראל ומדוע חשוב כל כך היה להקים מדינה ריבונית משלנו והחשוב מכל מדוע עלינו לשמור על מדינת ישראל, שתהיה מדינה ערכית, מתוקנת, של אוהבים זה את זה, עוזרים זה לזה ומדברים זה עם זה. מדוע צריכים לדאוג שמדינת ישראל תהיה מוסרית, תהיה חזקה מבחינה צבאית שכן חוזק צבאי מרתיע אויבים המעוניינים להשמיד אותנו. ואילו הערכיות והמוסריות שלנו יתנו למדינת ישראל את הכלים לצמוח ולהתחזק מבחינה כלכלית, חברתית ויהודית, כדי שהמדינה תהווה מקור האור ומקור המוסריות בעולם. עד כי תקוים בנו נבואת הנביא זכריה: "כה אמר ה' צבאות, עוד אשר יבואו עמים ויושבי ערים רבות, והלכו יושבי אחת אל אחת לאמור, נלכה הלוך לחלות פני ה' ולבקש את ה' צבאות, אלכה גם אני. ובאו עמים רבים וגויים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלים ולחלות את פני ה'..." (זכריה ח', כ'-כ"ב).